STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03827

ALE VERK

Sholem Aleichem

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אלע ווערק פון שלום עליכם

נײנצעגטער באַנד

מאָטעל פּײסי דעם חזנ׳ס

צװײטער טײל: אין אַמעריקע

ווילנע—וואַרשע 1926
ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

עס איז שטרענג פארבאטן צו קויפן און פאר
קויפן דאס דאזיקע בוך אין צפון און דרום
אמעריקע, אין דרום־אפריקע און אין ענגלאנד

Copyright 1920, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

צוליב דעם פארלאנג פון שלום־עליכמס יורשים, איז די
אויסגאבע געדרוקט לויט דער אמעריקאנער אויסגאבע.

Szolem-Alejchem. T. XIX. „Mo'el Pejsi dem chazens".
Drukarnia „Wydawnictwo Wilenskie" B. KLECKINA.

מאטעל פייסי דעם חזנ׳ס

כתבים פון אַ יונגעל אַ יתום

צווייטער טייל: אין אַמעריקע

געשריבען אין יאָהר 1916

אינהאלט

מזל־טוב, מיר זענען שוין אין אמעריקע!	7
קריעת ים־סוף	19
אין געפענגעניש	31
א ים פון טרערען	43
מיטביידע פיס אויף דער ערד	55
אין ניו־יארק אויף דער סטריט	67
די חאליאסטרע אויף דער ארבייט	79
מיר זוכען א דזשאב	91
מיר ארבייטען אין שאפ	103
מיר סטרייקען!	115
בתרילעווקע אין ניו־יארק	127
מיר מאכען א לעבען	137
די רפואה פאר דער מכה	149
מיר קאלעקטען	159
מיר נעהען אין ביזנעס	171
העללאו, לאנדסמאן!	181
מיר נעהען פארגרעסערען די ביזנעס	191
מיר מופען	201
די וואסערשטוב	209

1

מזל טוב, מיר זענען שוין אין אמעריקע!

I

מזל טוב, מיר זענען שוין אין אמעריקע!

א.

אונז קומט מזל־טוב — מיר זענען שוין אין אמעריקע. דאָס הייסט, מע זאָגט, אז מיר זענען אין אמעריקע. אמעריקע האָבען מיר נאָך ניט געזעהען, וואָרום מיר זענען נאָך דערווייל אין „קעסטעל־גארטעל". דאָס הייסט, אמאָל האָט דאָס אזוי געהייסען. היינט הייסט עס שוין מעהר ניט „קעסטעל־גארטעל", נאָר „עלים איילאנד". פאר וואָס עפּיס „עלים איילאנד"? „ווייל דאָס שטיקעל לאנד האָט אמאָל געהערט צו איינעם אלי, איז ער געווען א נאָר ביז דער סטעלי". אזוי זאָגט אונזער חבר פּיני צום גראַם, ווי זיין שטייגער איז. פּיני איז אין כעס אויפ'ן עלים איילאנד מיט סכנות. למאי מע פארהאלט די אָרעמע עמיגראנטען און די רייכע לאָזט מען אריין גלייך, ווי זיי קומען־אָן מיט'ן שיף. דאָס פאסט, זאָגט ער, נאָר פאר פאָני־גנב, ניט פאר אזא פרייע מדינה, ווי אמעריקע. אלע דארפען דאָ זיין גלייך. נישטאָ קיין אָרעם, נישטאָ קיין רייך. און ער הויבט־אָן שיטען מיט נעמען: קאָלומבוס, שעקספּיר, באָקל, ציוויליזאציע... ער קלויבט זיך אָנשרייבען אויף זיי א ליעד און אוועקגעבען זיי א גאָב, אז דער שווארצער יאָחר זאָל זיי נעמען! האָט ער ניט קיין טינט און

פעדער און קיין ברעקעל פאפיער. זאָגט איהם מיין ברודער אליהו, אז אויב עס געפעלט איהם ניט דאָס לאַנד, האָט ער א ברירה פאָהרען צוריק. און דאָס געדענקט איהר דאָך מסתמא פון אמאָל, אז די צוויי, פיני און אליהו, זענען זעלטען שוה בשוה. וואָס איינער זאָגט, דרינגט דער אנדער־ער קאפויר. „דער זומער מיט'ן ווינטער" — רופט זיי מיין ברודער אליהו'ס ווייב, ברכה, און האָפט א מיאוס'ען פסק פון איהר מאַן, פון אליהו'ן. ער רופט זי אָן „בהמה", און „סאָטע ציעג", און נאָך אזעלכע נעמען, וואָס ס'איז ניט כדאי איבערצו'חזר'ען. מישט זיך אריין די מאמע און זאָגט צו איהר שנור, אז קעץ רייסען זיך, טאָר א מענטש ניט זיין אין מיטען, ווארום ער קאָן האָפען א דראפ...

ב.

וואָס טוען מיר אין עלים איילאנד? מיר ווארטען ביז מע וועט קומען פון שטאָדט, באַקאנטע און פריינד, און מע וועט אונז אויסשרייבען. האָטש שרייבען האָט מען אונז אויסגעשריבען שוין וויפיעל מאָל. מע האָט אונז געשריבען, פארשריבען און אויס־געשריבען פאר'ן ארויפגעהן אויפ'ן שיף, און אויפ'ן שיף גופא, און איצט, ביי'ם אראָפגעהן פון שיף. און אלע מאָל די אייגענע חכמה: ווער זענען מיר? וואוהין פאָהרען מיר? און וועמען מיר האָבען אין אמעריקע?

דערצעהלען מיר זיי, אז ס'איז געווען א איד פייסי דער חזן — איז ער געשטאָרבען. האָט ער איבערגעלאָזט איין אלמנה — דאָס איז די מאמע. האָט זי א זוהן — הייסט ער אליהו. האָט ער א ווייב — הייסט זי ברכה. האָט ער א חבר — הייסט ער פיני. האָט ער א ווייב — הייסט זי טייבעל. און איך בין דער מיזיניק — היים איך מאָטעל. און דאָס איז מיין חבר — הייסט ער מענדעל. און ווייל ער איז א גרויסער — האָט איהם ברכה א נאָמען געגעבען לאָשאק.

ווען האבען מיר אין אמעריקע? גאנץ אמעריקא איז אונז באקאנט און אלע אידען זענען אונזערע פריינד. ראשית חכמה, משה דער איינבינדער און זיין ווייב פעסי די גראבע — אונזערע א שכנה, מיט א גאנצער חאליאסטרע קינדער. האט זיך יעדער זיין נאמען מיט זיין צונעמעניש. און מיר רעכענען זיי אויס אויף די פינגער: פיני קלעצעל, וועלוועל קאטער, מענדעל טשערנאהוז, חיים בופלאקס, פייטעל פעטעלעלע און הערשעל מיט דער גאלי אויפ'ן שטערן, וואס מע רופט איהם „ושתי”...

שלאגט מען אונז איבער אין מיטען און מע זאגט אונז: „געגוג, געגוג קליינוואַרג. עלטערע! גיט אהער עלטערע!” געבען מיר זיי עלטערע און רעכענען זיי אויס די נעמען: יונה דער בעקער, א איד א כעסן. איז ניט איינס. זיין ווייב ריוועלע די בעקערין, א אידינע מיט א רעטאנדע. איז ניט צוויי. דאס הייסט, זי האט געהאט א רעטאנדע, האט מען זי אוועקגע'גנב'עט אויף דער גרעניץ. דערהערט דאס ווארט „גרעניץ”, דערמאנט זיך די מאמע אן אונזערע זאכען, וואס מע האט אויך אוועקגע'גנבה'ט אויף דער גרעניץ. הויבט זי אן בעטען, טאמער איז מעגליך, מע זאל איהר קריגען די זאכען, — און הויבט אן צו וויינען. פאלט אן אויף איהר אליהו, למאי זי וויינט. זאגט זי, אז איצט איז זי שוין אין אמעריקע און האט שוין קיין מורא ניט פאר די אויגען, מעג זי שוין, זאגט זי, וויינען און וויינען.

ג.

ווי אזוי מע האט זי דורכגעלאזט מיט די אויגען — איז טאקי א נס מן השמים. למאי ווי אזוי זענען מיר לעבען געבליבען פון דער נסיעה אויפ'ן ים? איז עס דען ניט געווען קיין נסים ונפלאות? וויפיעל מאל האבען מיר געזעהען מיט אונזערע אויגען דעם מלאך-המות, דעם טוידט פאר די אויגען? וויפיעל מאל האבען מיר זיך שוין געהאט אפגעזעגענט מיט'ן לעבען?

תחילת, אז מיר זענען ארויף אויפ'ן שיף „פרינץ אלבערט", איז דוקא געווען גוט און פיין. איך און מיין חבר מענדעל האבען זיך געלאזט אויסמעסטען דעם „פרינץ אלבערט" אין דער לענג און אין דער ברייט. קיינעם איז ניט געווען אזוי גוט, ווי אונז. מיר האבען קיינמאל ניט געהאט אזא קווארטיר, ווי איצט. א וואסער-שטוב. א דריי־גארענדיגע שטוב אויפ'ן וואסער. איך האב אייך זי געהאט שוין אמאל אויסגעמאהלט מיט אלע פישטשעווקעס. שטעלט אייך פאר — איהר זיצט, דאכט זיך, אין שטוב, אדער איהר שפאציערט ארום, די הענט אין די קעשענעס, און — איהר פאהרט! איהר עסט און — איהר פאהרט! איהר טרינקט און — איהר פאהרט! היינט די מענטשען, וואס איהר זעהט זיך אן. א וועלט מיט מענטשען. א גאנצע שטאדט פאהרט מיט אייך. און מחמת אלע פאהרען אויף איין שיף און אלע פאהרען אין איין ארט אריין, קיין אמעריקע — באקענט איהר זיך מיט אלעמען און אלע באקענען זיך מיט אייך, און איהר ווערד געוואהר אין איין טאג אזוי פיעל זאכען, וואס אין איין אנדער ארט וואלט איהר עס ניט דערגאנגען אין א יאהר.

ד.

וועה־וועה, וויפיעל באקאנטע מיין מאמע און מיין שוועגערין ברכה מיט פיני'ס ווייב טייבעל האבען זיך געמאכט צווישען די ווייבער. נאר דאס איז געווען גאר ניט קעגען די באקאנטע, וואס מיין ברודער אליהו און זיין חבר פיני האבען זיך געפונען צווישען די מאנסבילען. וויפיעל מע האט ניט גערעדט און גערעדט, האט מען ניט געקאנט זיך גענוג אנרעדען. ווייבער האבען גערעדט מעהר פון היימישע זאכען. פון זאכען, וואס זענען שייך צו דער קיך, צו דער שפיזארני, ווייסגרעט, קויטיג גרעט, בעטגעוואנט, זאקען, ציבלעך, רעטאנדעס. און די מאנסבילען — די האבען גערעדט פון אמעריקע, פרנסה, קאלומבוס, גזירות, פאגראמען.

אהן גזירות און אהן פאגראמען קאנען זיי זיך ניט באגעהן. און איך האב אייך שוין לאנג געזאגט, אז איך האב עס פיינט. הויבט מען אן רעדען פון גזירות אדער פון פאגראמען, געה איך אוועק. איך נעם מיין חבר מענדעל פאר א האנד, און מיר לאזען זיך שפאציערען איבער די גאסען פון „פרינץ אלבערט".

ה.

„פרינץ אלבערט" איז געגוג גרויס. און שען. שטיינערנע טרעפ. מעשענע פארענטשעס. שטאל און אייזען וואו מע טהוט זיך א ריהר. היינט „מענטשען". איך מיין די באדיענער. מע רופט זיי „סטיוארדס". און „נוירסעס". היינט מאטראסען — אזוי ווי די רוחות. לויפען ארום הין און הער. איך און מענדעל זענען זיי מקנא. מיר געבען זיך דאס ווארט, אז מיר וועלען אויסוואכסען, ווערען גרויסע, זאלען מיר זיך פארשרייבען פאר מאטראסען.

איין חסרון האט דער „פרינץ אלבערט". מע לאזט אונז ניט אומעטום זיין. קוים ווילען מיר געבען א קוק-אריין א ביסעל ווייטער פון צווישענדעק, וואו מיר פאהרען, אזוי טרייבט מען אונז דורך. טאקי די מאטראסען גופא. גרויסע רשעים. און די פאסאזשירען אליין, פון יענע העכערע קלאסען, זענען אויך רשעים. ווארום זיי זאלען ניט זיין קיין רשעים, וואלטען זיי פארזאגט די מאטראסען, מע זאל אונז ניט טרייבען. וואס וועלען מיר זיי טהון? מיר וועלען זיי אפבייסען? מיין חבר מענדעל איז גלאט ניט צופריעדען. ער פארשטעהט ניט, צו וואס דארף מען קלאסען? ער זאגט, אז אין אמעריקע איז ניטא קיין קלאסען. טאמער גלויב איך איהם ניט, קאן איך א פרעג טהון ביי מיין ברודער אליהו. האט אבער מיין ברודער אליהו פיינט, אז מע פרעגט ביי איהם פוסטע זאכען. איך וועל שוין בעסער פרעגען ביי אונזער חבר פיני.

אונזער חבר פיני האָט דוקא ליעב צו רעדען פון אַזעלכע זאַכען. ער קאָן אייך אָפּשיטען מיט רעד. און האָט איהר איהם נאָר זאַטשעפּעט מיט אַ וואָרט, איז ווי איין אָנגעדרעהטער וועקזייגער. ער וועט ניט אנשווייגען ווערען, ביז דאָס רעדעל וועט זיך אליין ניט אָפּשטעלען.

ו.

איך האָב געפּאַקט פּיני'ן בעת ער איז געזעסען אויפ'ן ... ער האָט אריינגעטהאָן זיין שפּיץ נאָז אין אַ בוך. מחמת ער איז אַ קורצזיכטיגער, לייענט ער ניט מיט די אויגען, נאָר מיט דער שפּיץ נאָז. איך בין צוגעגאַנגען צו איהם נאָהענט.

— רב פּיני, איך דאַרף אייך עפּיס פרעגען.

פּיני האָט צוגענומען די נאָז פון בוך.

— וואָס'טו זאָגען, קטנתי? — קטנתי הייסט ביי איהם קליינינקער. אזוי רופט מיך פּיני בעת ער איז אויפגעלעגט. און אויפגעלעגט איז ער כמעט אלע מאָל. אפילו דעמאָלט, ווען ער קריעגט זיך מיט מיין ברודער אליהו. און אפילו דעמאָלט, ווען זיין טייבעל בלאָזט זיך. דערצעהל איך איהם אזוי און אזוי. צי ס'איז אמת, וואָס מע זאָגט, אז אין אמעריקע איז ניטאָ קיין קלאַסען?

האָט איהר באַדאַרפט אַנקוקען, ווי אַט דער פּיני האָט זיך אָנגעצונדען און צעפלאַקערט זיך און גענומען רעדען און קייען און שפּייען און שיטען מיט פייערדיגע הויכע ווערטער: אז אמעריקע איז דאָס איינציגע לאַנד, זאָגט ער, פון אמת'ער פרייהייט און פון אמת'ער גלייכהייט. אין אמעריקע, זאָגט ער, קאָנסט דו זיצען אַט־אָ־דאָ־אָ, און נעבען דיר זאָל זיצען דער „פּרעזידענט", און ווייטער אביסעל זאָל זיצען אַ בעטלער, אַ שלעפּער, אַ ניקס שבניקס. און נאָך אַ ביסעל ווייטער — אַ גראַף, אַ שררה, אַ מיליאָנשטשיק! ציוויליזאַציע! פּראָגרעס! קאָלומבוס!... און

דאָ הויבט ערשט פיני אָן אַרויסצושיטען זיינע שענסטע ווערטער. מישט זיך אַריין אַ איד איין עמיגראַנט, אַ ווילד=פרעמדער:

— אַז ס'איז יאָ אַזאַ גליקלעכע מדינה, ווי איהר זאָגט, וואו אַלע זענען גלייך, פון וואַנען זשע נעמען זיך דאָרטען שלעפערס און גראַפען און בעטלערס און שררות? ממה=נפשך...

נאָר מיר לאָזען איבער פיני'ן מיט'ן אידען מיט נאָך אידען, זיי זאָלען זיך רייסען — אַבי מיר זענען דערגאַנגען וואָס מיר דאַרפען, אַז אין אַמעריקע זענען קיין קלאַסען נישט פאַרהאַן. קומט אויס, אַז מענדעל איז גערעכט. ער זאָגט, אַז קלאַסען דאַרף מען פיינט האָבען. דאָס הייסט, אַז די פאַסאַזשירען פון די העכערע קלאַסען דאַרף מען פיינט האָבען. פאַרשטעה איך ניט, פאַר וואָס? וואָס האָב איך צו זיי? זאָגט מענדעל: וואָס האָבען זיי זיך פאַרשלאָסען ביי זיך אין צווייטער און אין ערשטער קלאַס צווישען די שפיגלען? וואָס שטעהט זיי אַזוי ניט אָן, די גרויסע פריצים, צו זיצען מיט אונז אָט דאָ, צווישען דעק? מיר זענען דען קיין מענשען ניט גלייך מיט זיי? אונזער גאָט איז דען ניט דער אייגענער, וואָס זייער גאָט? — דערפאַר האָט ער דערלעבט אין זיי אַ נקמה. ס'איז געקומען אַ נאַכט, וואָס די מיוחסים פון צווייטער און ערשטער קלאַס האָבען זיך אַראָפּגעלאָזט צו אונז, אין דריטע קלאַס, און געוואָרן גלייך מיט אונז אַלעמען.

דאָס איז געוועזען אין דער נאַכט פון יום=כפור, צו כל=נדרי.

ז.

מחמת דער „פרינץ אַלבערט" איז אַרויסגעגאַנגען עשרת=ימי=תשובה, איז אונז אויסגעקומען צו פראַווען יום=כפור אויפ'ן שיף. ערב יום=כפור האָבען מיר זיך פאַרפאַסט מיט געבראָטענע קאַרטאָפעל — „פעטייטעס" רופט מען עס דאָ. קיין כשרע קיך איז אויף „פרינץ אַלבערט" נישט פאַרהאַן, לעבען מיר די גאַנצע צייט פון פעטייטעס. און ברויט גיט מען אונז לרוב. און טיי און

צוקער אַלע טאָג. ס'איז גאָרניט אַזוי שלעכט. מע וואָלט גע־קאָנט אַ גאַנץ יאָהר אַזוי לעבן. זאָגט אָבער ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב, אַז פון פּעטייטעס ווערד געשוואָלען דער בויך. נאָר וואָס זי קאָן זאָגען! ס'איז דען פּאַרהאַן אַ זאַך, וואָס זאָל איהר געפעלען? אויף אַלסדינג געפינט זי אייך אַ חסרון. למשל, איהר געפעלט ניט דער „פּרינץ אַלבערט", למאי ער קריכט. וואו איז דאָס געהערט געוואָרען, זאָגט זי, אַז אַ נסיעה זאָל געדויערען צעהן טעג? זאָגט מען איהר, אַז שולדיג איז ניט דאָס שיף — שולדיג איז דער ים. און אונזער חבר פּיני נעמט זיך אונטער איהר געבען צו פאַרשטעהן, אַז דער ים באַטרעפט דריי מאָל אַזוי פיעל וויפיעל די יבשה, די טריקעניש. זאָגט מיין ברודער אליהו, אַז ניט דריי מאָל, נאָר צוויי מאָל אַזוי פיעל. וואָס־וואָס — נאָר געאָגראַפיע ווייסט ער בעסער. אויף דער וועלט איז פאַרהאַן, זאָגט ער, צוויי דריטעל וואַסער, איין דריטעל טריקעניש. קומט, זאָגט ער, אויס די רעכענונג, אַז ים איז צוויי מאָל אַזוי פיעל, ווי יבשה. זאָגט פּיני: ניין, דריי מאָל. זאָגט אליהו: ניין, צוויי מאָל. „דריי מאָל!" „צוויי מאָל!" — צעקריעגט מען זיך, נאָר מע בעט זיך גיך איבער.

ח.

ווער וועט דאַוונען פאַר'ן עמוד? זאָגען כל־נדרי? פאַר־שטעהט זיך, מיין ברודער אליהו. ער איז טאַקי קיין חזן קיינמאָל ניט געווען. איז אָבער זיין טאַטע געווען אַ חזן, און אַ באַריהמטער חזן. אַ קול־נגינה האָט ער. עברי קאָן ער. וואָס דאַרף מען נאָך? און דערצו האָט שוין אונזער חבר פּיני מיטגעהאָלפען, אַז מע זאָל מיין ברודער אפילו בעטען זאָגען כל־נדרי. ער האָט אַרויסגע־לאָזט אַ קלאַנג איבער'ן גאַנצען שיף, איינגערוימט יעדען באַזונדער אַ סוד אויפ'ן אויהער, אַז אָט דער יונגערמאַן מיט'ן געלען בערדעל (אליהו) איז אַ מורא'דיגער בעל־מנגן. זיין דאַוונען — פּס! און

ווער שמועסט, אז זיין קליין ברודערל, אט דער קטנתי (דאס מיינט מען מיך), זאל איהם אונטערהעלפען אויף זיין סאפראנא, ווען מיר האבען א יום-כפור, אז גאט און לייט וועלען אונז מקנא זיין.

וויפיעל אליהו האט זיך ניט געבעטען, מע זאל איהם לאזען צו־רוה. וויפיעל ער האט ניט געשווארען, אז ער האט זינט ער לעבט נאך ניט געדאווענט פאר'ן עמוד ימים־נוראים. עס האט ניט געהאלפען קיין שמע־ישראל. מע האט איהם כמעט מיט גוואלד אוועקגעשטעלט פאר'ן עמוד (א קיילעכיג טישעל, מיט א ווייסען ליילאך איבערגעדעקט), און מיך האט פיני גענומען פאר איין אויהער: „געה, קטנתי, צו דער ארבייט!" און מיר האבען אוועקגעלעגט פאר די פאסאזשירען א כל־נדרי, וואס זיי וועלען איהם האבען צו געדענקען אויף דור־דורות.

ט.

ניט אזוי דער כל־נדרי, ווי די „יעלות". און ניט אזוי די „יעלות", ווי דער געוויין פון די ווייבער און פון די מאנסבילען. פריהער האט מען נאר געקרעכצט, געזיפצט, געשנייצט די נעזער. דערנאך האט מען גענומען ווישען די אויגען. דערנאך — וויינען שטילערהייד. דערנאך — וויינען העכער און העכער, שרייען, קוויטשען און פאלען חלשות. זיי האבען זיך דערמאנט, אז ערשט פאר־א־יאהרען איז מען געווען איטליכער ביי זיך אין דער היים. יעדער אין זיין שול. אויף זיין פלאץ. ביי זיין סטענדער מיט זיין מחזור. געהערט זיין חזן. זיינע זינגערלעך. איצט איז מען נע־ונד, געיאגט און געטריבען, ווי די שאף, וואס מע פיהרט צו דער שחיטה, צונויפגעפאקט קאפ אויף קאפ. מע קאן דעם אטהעם ניט חאפען. איהר קאנט פארשטעהן, אז אפילו די אויסגעפוצטע פאסאזשירען פון די העכערע קלאסען מיט די הויכע גלאנצענדיגע צילינדערס אויף די קעפ האבען זיך נישט געקאנט איינהאלטען

און געווישט מיט זיידענע טיכלעך כלומרשט דעם שוויים. נאָר איך האָב גוט געזעהען טרערען ביי זיי אויף די אויגען. דער טרויער איז געווען אזוי גרויס, אז אפילו די סטיוארדס און די מאטראָסען זענען מיט דרך־ארץ געשטאַנען פון דער ווייטען און צוגעקוקט, ווי אידען האָבען זיך איינגעוויקעלט אין ווייסע טליתים, שטעהען אין די זאָקען און שאָקלען זיך און וויינען און יאָמערען — אפּנים, ס'איז זיי גוט ביטער אויפ'ן הארצען. און מיין ברודער אליהו האָט זיך צעזונגען. און איך העלף איהם אונטער. און דאָרטען אין ווינקעל, צווישען די ווייבער, שטעהט די מאמע אין דער יום־טוב'דיגער זיידענער פאטשיילע, מיט'ן מחזור אין די הענט, און באָדט זיך אין טרערען.

דער מאמע איז הייגט גוט, ווי די וועלט. היינט איז איהר טאָג!

י.

אויף מאָרגען האָבען מיר זיך געפעדערט אויפצושטעהן א ביסעל פריהער, מע זאָל זיך שטעלען זאָגען „אדון-עולם" מיט'ן אלטען באַקאַנטען נוסח. ס'איז אָבער דערפון 'גאָרנישט ארויסגע־קומען. ס'איז געווען אוממעגליך ניט נאָר צו דאַווענען — מע האָט נישט געקאָנט שטעהן אויף די פיס. ניט געקאָנט טרעפען צום עמוד. עס איז פינסטער געוואָרען אין די אויגען. מיר זעהען ניט כמעט איינס דאָס אנדערע. עס איז נמאס דאָס לעבען. ס'איז שלעכט, שלעכט צום שטאַרבען. יאָ, מיר שטאַרבען.

וואָס האָט זיך געטראָפען? איצט בין איך מיעד, לאָז איך עס איבער אויף מאָרגען.

II

קריעת ים-סוף

II

קריעת ים־סוף

א.

איך האָב אייך געהאַט אָנגעהויבען צו דערצעהלען פון דעם פּסק, וואָס מיר האָבען געהאַפּט יום־כפּור אין דער פריה אויפ'ן שיף „פּרינץ אַלבערט". דאָס איז געווען אַ מיאוס'ער פּסק. מיר'ן איהם געדענקען דאָס גאַנצע לעבען.

אָנגעהויבען האָט זיך עס פון אַ קליינינקייט. עפּיס אַ חמאַ־רעלע, אַ שוואַרץ, אַ געדיכט וואָלקענדעל, האָט זיך נאָך פון ביי־נאַכט, באַלד נאָך כל־נדרי, באַוויזען אויפ'ן עק הימעל. פריהער פון אַלעמען האָבען עס דערזעהען איך און מיין חבר מענדעל. ווארום אַז אַלע אידען זענען נאָך געווען אונטען, געוויינט און גע־זאָגט תהלים נאָך כל־נדרי, האָבען מיר, איך און מענדעל, אַרומ־געשפּאַציערט איבער'ן „פּרינץ אַלבערט". דערנאָך האָבען מיר זיך פאַרקליבען אין אַ ווינקעלע, געזעסען און געשוויגען. עס איז געווען שטיל און וואַרעם און גוט אויפ'ן האַרצען. נאָר אַביסעל אומעטיגליך. וואָס מענדעל האָט געטראַכט — ווייס איך ניט. איך האָב געטראַכט פון גאָט, וואָס זיצט אָט דאָרט, אין הימעל. ווי גרויס ער דאַרף זיין, אַז דאָס איז אַלסדינג זיינס? און וואָס

טראַכט ער זיך, אַז ער הערט אַזוי פיעל אידען זאָגען תהלים, לויבען איהם און גיסען־אויס פאַר איהם דאָס האַרץ? די מאַמע זאָגט, אַז ער הערט און זעהט אַלעמען. און אַז ער ווייסט אַלסדינג. אפילו דאָס, וואָס איך טראַכט אין דער מינוט ביי זיך אין האַרצען. אויב אַזוי, איז ניט גוט. וואָרום איך האָב נאָר־וואָס געטראַכט פון אַ גוטען עפעל, פון אַ זיסער באַר און חאָטש פון אַ טרונק וואַסער. קאַלט וואַסער. פון די פעטייטעס ברענט אויפ'ן האַר־צען — און טרינקען טאָר מען נישט. יום־כפור נאָך כל־נדרי — ווער וועט דאָס טרינקען וואַסער? מיין ברודער אליהו וועט מיך הרג'ענען. ער וויל גאָר, איך זאָל פאַסטען ביז מאָרגען ביינאַכט נאָך יום־כפור. זאָגט די מאַמע: „מיר'ן זעהען". דערווייל זוכט זי מיך אויפ'ן גאַנצען שיף און קאָן מיך ניט געפינען. ווייזט איהר אָן אַ מאַטראָס, אַז דאָרט, ביי'ם סאַמע שפיץ, זיצען מיר, איך און מיין חבר מענדעל. שרייט זי: „מאָטעל! מאָטעל?" — „וואָס איז, מאַמע?" — „וואָס הייסט וואָס איז? שלאָפען געה! מאָרגען דאַרף מען אויפשטעהן פריה, האָסט פאַרגעסען? ס'איז יום־טוב"... גלוסטען גלוסט זיך ניט. נאָר מע דאַרף געהן שלאָפען.

ב.

אויף מאָרגען, אַז מיר האָבען זיך אויפגעחאַפט אין דער פריה, איז שוין דער גאַנצער הימעל געווען באַלעגט. דער ים האָט זיך צעבייזערט מיט סכנות. די חוואַליעס האָבען זיך אויפגעהויבען העכער פונ'ם שיף, געוואָרפען דעם „פרינץ אַלבערט", ווי עפיס אַ שפענדעל, אַ שפיעלעכעל. די מאַטראָסען האָבען גענומען לויפען אַהין און אַהער, ווי די פאַר'סמ'טע מייז. די סטיואַרדס האָבען זיך צוגעהאַלטען ביי די פאַרענטשעס. די פאַסאַזשירען זענען גע־גאַנגען האַרט ביי די ווענט און געפאַלען כמעט אויף יעדען טריט. מיט אַ מאָל האָט געגעבען אַ גאָס אַ שלאַקס־רעגען. דונערען האָ־בען זיך געטראָגען איינס נאָך דאָס אַנדערע. גאָט פאָהרט אויף

זיין רייטוואָגען. אום יום־כפור גאָר!... איין בליץ נאָכ'ן אַנדערען באַלייכט אויף אַ רגע דעם שווארצען געדיכטען הימעל. דער „פּרינץ אַלבערט" קרעכצט, שאָקעלט זיך אהין און אהער, ארויף און אראָפּ. און דער רעגען שמייסט. וואָס איז דאָס? אַ מבול אויף דער וועלט? האָט דאָך גאָט געשוואוירען, אז קיין מבול וועט ער שוין מעהר ניט ברענגען קיין מאָל אויף דער ערד...

— קריעת ים־סוף. — זאָגט מיין ברודער אליהו. און אונזער חבר פּיני באָמקעט־צו: „יאָ, ס'איז קריעת ים־סוף"... דאָס ערשטע מאָל, וואָס די צוויי זאָגעןביידע איין זאַך. דאָס וואָרט „קריעת ים־סוף" האָט אויסגענומען. אַלע מאָל הויבט זיך אויף איין אנ־דער פּארשוין, טהוט אַ קוק אין דרויסען ארויס און גיט־צו, אַז ס'איז קריעת ים־סוף. דערנאָך לויפט ער עפּיס מאָדנע אוועק אין אַ זייט אריין. דאָרט גיט ער אָפּ דער מאַמעס מילך, און מעהר זעהט מען איהם שוין נישט... ווער מיר דאַוונען? וואָס מיר יום־כפּור? מע האָט שוין גאָר פארגעסען אפילו, וואו מען איז אין דער וועלט.

ג.

פון אונזער משפּחה האָט דעם ערשטען פּעטשאַטעק געמאַכט ברכה. זי האָט אָנגעהויבען שרייען, אז אָט שטאַרבט זי! דער־נאָך האָט זי גענומען שעלטען מיין ברודער אליהו. למאי ער האָט זי איינגערעדט צו פאָהרען קיין אַמעריקע. זי האָט געוואוסט פרי־הער, אז אַמעריקע איז סיביר. ערגער פון סיביר. סיביר איז גאָלד קעגען אַמעריקע!... האָט זיך די מאַמע געוואָלט אָננעמען די קריוודע פון איהר זוהן. זי האָט איהר גענומען זאָגען אביסעל מוסר, אז אַ מענטש באַדאַרף אַלסדינג קאָנען אריבערטראָגען, וואָ־רום ס'איז אַ גאָט'ס זאַך. אַ סימן, סע שטעהט אין טייטש־חומש געשריבען... האָט זי אָבער נישט געקאָנט ארויסרעדען וואָס אין טייטש־חומש שטעהט געשריבען, וואָרום ס'איז איהר מיט אַ מאָל

געוואָרען נישט גוט אויף צו חלש'ען. אויף איהר קוקענדיג, האָט געגומען חלש'ען אונזער חבר פיני'ס ווייב, טייבעל. איז פיני ארויס מיט לשון: „מיט די ווייבער איז דיר נאָר א באשרייבונג, א קאָמעדיע!" — ער האָט אריינגעלעגט ביידע הענט אין די הויזענקעשענעס און פארדוקט דאָס קאָפּעלישעל אויף א זייט. ער האָט געזאָגט: „שוטים! נאַראָנים! דאכט זיך, וואָס קאָן עס מיך אהרען, אז דער ים שטורעמט און דאָס שיף קאַטשעט זיך? א מענטש, א בר־דעת, גיט זיך איין עצה. בעת דאָס שיף טהוט זיך א בויג אהער, בויג איך זיך אוים אהין. און אז דאָס שיף בויגט זיך אהין, טהו איך זיך א בויג אהער. ווערד עס אָנגערופען באלאנץ"...

און בויגענדיג זיך אהין און אהער, האָט פיני אונז באוויזען א „באלאנץ", אז ס'איז ניט גוט געוואָרען אויך מיין ברודער אליהו, און ביידע האָבען זיי גענומען און אוועקגעגעבען וואָס זיי האָבען אמאָל געהאט... דאָס אייגענע האָבען געטהאָן אויך די איבעריגע פּאַסאַזשירען. מע האָט זיך קוים פארשלעפּט איטליכער צו זיין געלעגער און מען איז אנידערגעפאלען, ווי די סנאָפּעס, און ערשט דאָ האָט זיך אָנגעהויבען דער רעכטער גיהנם פון קריעת ים־סוף...

ד.

איך און מיין חבר מענדעל האָבען זיך געהאלטען לענגער פון אלעמען. מענדעל האָט געהאט א סגולה פון איין עמיגראַנט, וואָס איז געפאָהרען מיט אונז אינאיינעם און האָט אונז כסדר געגעבען עצות. דער דאָזיגער עמיגראַנט איז א „געריבענער לויקע". אזוי זאָגט ער אליין אויף זיך. ער איז שוין דריי מאָל געפאָהרען אויפ'ן ים קיין אמעריקע הין און צוריק. ווייסט ער א סגולה צום ים. די סגולה באשטעהט אין דעם, מע זאָל זיצען אין דרויסען אויף דער פּאַלובע, קוקען אין דער ברייט פונ'ם ים, ניט אין דער לענג, און ניט אין זינען האָבען, אז איך פאָהר רייטענדיג

אויף א פערד, נאָר אַז איך שליטעל זיך מיט א שליטען אויפ׳ן שניי. דער סוף איז געווען, אַז דער עמיגראַנט, די „גערויכערטע ליולקע״, איז געלעגען א טוידטער אויף זיין געלעגער, און איך און מיין חבר מענדעל זענען מיר פונ׳ם רעגען געוואָרען פיטש־נאַס, חאָטש אויסצודרעהען. צו אונזערע געלעגערס האָבען מיר שוין אליין נישט געקאָנט טרעפען. מע האָט אונז גענומען מחילה אונ־טער די הענט און אָפּגעפיהרט אין אונזער רוה אַריין.

ח.

וויפיעל צייט דאָס קריעת ים־סוף האָט גענומען? א טאָג, צוויי און אפשר אלע דריי — דאָס ווייס איך ניט. איך האָב שוין פאַרגעסען. איך ווייס נאָר איין זאַך, אַז מיר האָבען זיך אויפגעחאַפּט, איז געווען א פרייד צו לעבען אויף דער וועלט. דער הימעל איז געוואָרען ריין, ווי גין־גאָלד. דאָס וואַסער — ווי א גלאָז. דער „פּרינץ אלבערט״ איז געלאָפען איין אויסגעצוואָ־גענער, איין אויסגעפּוצטער, געשניטען מיט די רעדער דאָס וואַסער, געפּינעט, געברויזט און געשפּריצט אויף אלע זייטען. די פּאַסאַ־זשירען האָבען אויפגעלעבט. מען איז ארויס אין דרויסען אלע, גרויס און קליין, אויף דער וואַרעמער זון, אויף דער שענער, ליב־טיגער וועלט. עמיצער האָט ארויסגעלאָזט א קלאַנג, אַז אָט באַלד וועט מען קאָנען זעהען דאָס לאַנד. איך און מיין חבר מענדעל זענען געווען די ערשטע, וואָס האָבען אָנגעזאָגט אלעמען די גוטע בשורה, אַז מע זעהט שוין דאָס לאַנד. פון דער ווייטען האָט דאָס אויסגעזעהען ווי א פלעק, א געלע, גרויסע פליאַמע. די פליאַמע ווערד אלע מאָל גרעסער און ברייטער. מע זעהט שוין שיפען פון דער ווייטען. אָהן א שיעור שיפען מיט הויכע, דינע זעגעל־בוימער. גיך זענען פאַרגעסען געוואָרען אלע צרות. די פּאַסאַ־זשירען האָבען זיך אלע אָנגעטהאָן יום-טוב׳דיג. די ווייבער האָ־בען זיך אויסגעפּוצט. מיין ברודער אליהו האָט צעקעמט די

באָרד. ברכה און טייבעל האָבען זיך אויסגעשלייערט. די מאַמע האָט אָנגעטהאָן איהר שבת'דיגע זייד'ענע פאַטשיילע. איך און מיין חבר מענדעל האָבען נישט געהאַט וואָס אָנצוטהון. און ס'איז טאַקי קיין צייט אויך ניט געווען. מע האָט שוין געהאַלטען אָט-אָט ביי'ם צופאָהרען צו דעם ברעג פון אמעריקע. עס איז געוואָרען אַ ליכט אין די אויגען און גוט אויפ'ן הארצען. פונקט אזוי האָבען זיך באַדאַרפט פיהלען די אידען נאָך קריעת ים-סוף. עס האָט זיך געגלוסט זאָגען שירה.

ו.

„שלום עליכם דיר, קאָלומבוס! זיי געגריסט, דו פרייע מדינה! דו גאָלדענע, גליקליכע מלוכה!"

אזוי האָט אונזער חבר פיני באַגריסט דאָס נייע לאַנד. ער האָט אזש אראָפּגעהאַפּט דעם קאַפּעלישעל, זיך איינגעבויגען און זיך פארנייגט. און אזוי ווי איהר ווייסט, אז ער האָט אַ נידעריגע ראיה, האָט ער ניט באַמערקט, אז עס לויפט פארביי אַ געזונטער, פארשוויצטער מאַטראָס, מיט אַ רויט פאררויכערט פנים, און האָט זיך מיט איהם צעבוצקעט פנים אל פנים. דאָס הייסט, אונזער חבר פיני'ס שפּיץ נאָז איז אויסגעקומען דעם פאררויכערטען מאַטראָס אַקוראַט צווישען די אויגען. אַ גליק, וואָס דער מאַטראָס איז בטבע אַ גוטער גוי, ניט קיין רשע. האָט ער באַטראַכט אונזער פיני'ן מיט דער צעשלאָגענער נאָז, אַ שמייכעל געטהאָן און אַ מורקע געגעבען אונטער די וואָנסעס. אפּנים, דאָס איז געווען אַ קללה אויף אמעריקאַנער לשון.

ז.

מיט אַ מאָל איז געוואָרען אַ בהלה. דריטע-קלאַס-פּאַסאַזשירען, בעט מען, זאָלען מוחל זיין אראָפּ אונטען אין זייערע שטייגעלעך.

צוריק פאַרנעמען זייערע ערטער. פריהער מיט גוטען. דערנאָך מיט בייזען. ווער עס איילט זיך ניט צו געהן, חאַפּט אַ סטוסאַק פון הינטען. אַלע זענען דאָ, יונג און אַלט. אידען און ווייבער און קינדער, גויים, טערקען, ציגיינער. ס'איז אַ דערשטיקעניש. די טיר האָט מען געשלאָסען. אַ קויט האָט מען אויפגעהאַנגען איין אייזערנע. מיר קאָנען זעהען נאָר דורך די פענסטער, וואָס אין דרויסען טהוט זיך. קיינמאָל האָבען מיר זיך ניט געפיהלט אַזוי שלעכט, ווי אַצינד. מיר האָבען אויסגעזעהן ביי זיך אין די אויגען, ווי געפאַנגענע. „פאַר וואָס? פאַר וועןן?" — אַזוי טענה'ט צו מיר מיין חבר מענדעל און די אויגען זיינע ברענען, שיסען מיט פייער...

ח.

לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז מיר זענען שוין געקומען. גע־קומען קיין אַמעריקע. נאָר וואָס דען? די פּאַסאַזשירען פון ער־שטער און צווייטער קלאַס האָט מען אַראָפּגעלאָזט דורך אַ לאַנגען לייטער מיט אפשר הונדערט טרעפּ. נו, און וואָס וועט זיין מיט אונז? מיר זענען דאָך שוין אין אַמעריקע!

— ניט פאַר אונז געדאַכט! — רופט זיך אָפּ אַ איד אַ שניידער פון הייסין. דוקא נישקשה פון אַ מענטשעל, נאָר אַ ביסעל אַ נודניק. ער געהט אויסגעפּוצט, טראָגט שאַרפע ברילען, האַלט פון זיך איין עולם ומלואו און האָט ליעב רעדען אויף צו־להכעיס. ער דאַרף נאָר הערען וואָס איהר זאָגט, זאָגט ער קאַפּויר. צווישען איהם און אונזער חבר פּיני זענען שוין פאַרגעקומען עטליכע סטימשקעס. מיין ברודער אליהו האָט זיי קוים צעגומען. דער שניידער האָט זיך געגעבען דאָס וואָרט, מעהר מיט פּיני'ן קיין וואָרט ניט רעדען. דערפאַר, וואָס פּיני האָט איהם באַלעדיגט. ער האָט איהם אָנגערופען מיט אַלע מיאוס'ע נעמען: „חיים", „שניידערוק" און „פאַלגויץ". און האָט איהם אַ פרעג געגעבען:

וויפיעל האט ער אויף זיין לעבען אָנגע'גנבה'ט „יתור״?... איצט, אז מע האט אונז פארשפארט, האט זיך דער הייסינער שניידער מיט א מאָל צערעדט. און דוקא מיט לשון-קודש-ווערטער:

— מה אָנו, מה חיינו — וואָס זענען מיר? ווער זענען מיר? משול כחרס הנשבר — מיר זענען געגליכען צו, להבדיל, סקאָט. סקאָט אז מע פיהרט אריין, דארף מען דאָס באטראכטען...

פאלט אָן אויף איהם אונזער חבר פיני. ער זאָגט, אז דער משל איז ניט גלייך צום נמשל. אז מע רעדט פון אמעריקע, באַדארף מען, זאָגט ער, פריהער די הענט וואשען. און ער הויבט אָן שיטען מיט זיינע שענע ווערטער, ווי פיני קאָן. ער קאָן ניט הערען, אז מע רעדט אוים א שלעכט וואָרט אויף אמעריקע. פארענטפערט זיך דער הייסינער שניידער. ער זאָגט, אז ער רעדט ניט פון אמעריקע ניט גוט, ניט שלעכט. ער זאָגט דאָס נאָר אקעגען דעם, וואָס ס'איז אלסדינג גוט, און שען, און פיין, נאָר ניט פאר אונז געדאכט... אונז וועט מען אזוי גיך ניט אראָפלאָזען... פיני געהט ארוים פון די כלים. ער שרייט:

— וואָס דען וועט מען מיט אונז טהון? מע וועט אונז איינזאלצען? „מע וועט אונז ניט איינזאלצען, — זאָגט דער הייסינער שניידער מיט גאל און האט הנאה — נאָר מע וועט אונז ברענגען אין אזא מין אָרט, וואָס מע רופט דאָס „עלים איילאנד״. דאָרט וועט מען אונז פארשפארען ווי די קעלבלעך אין א שטאהל, ביז אונזערע פריינד און באקאנטע וועלען זיך אמאָל דערמאנען קומען אונז אראָפנעמען״...

פיני שפרינגט אזש אונטער: „עס איז דיר איין אנטיק מיט דעם אידען! בראש ווייסט אייך דער דאָזיגער חיים פון אלע שווערע הערצער! ניט אזוי אלט, ווי גענים! אָט ווייסען מיר אויך, אז ס'איז דאָ א קעסעל-גארדען, מיין איך א „עלים איילאנד״, פון דעסטוועגען האָב איך ניט געהערט פון קיינעם, אז „עלים איילאנד״ איז געשטעלט געוואָרען דערויף, מע זאָל האלטען מענשען אזוי ווי קעלבלעך״... וואָס ווייטער היצט זיך אונזער פיני

אַלץ מעהרער. ער טרעט אַרויף אויף דעם הייסינער שניידער, גלייך ווי ער וואָלט איהם וועלען דורס זיין. דער הייסינער שניידער שרעקט זיך איבער און רוקט זיך אָפּ. ער זאָגט:

— שאַט! זעהט נאַר! מע האָט איהם געקוילעט די קאַפּאָטע! גערעדט אויף זיין אַמעריקע! איז לא פּדלתי! מיר'ן עלטער ווערען מיט אַ פּאָר שעה, וועלען מיר קליגער ווערען...

III

אין געפענגניש

III

אין געפענגעניש

א.

ניט אומזיסט האָט אונזער חבר פּיני געוואָרפען איין אום־חן אויף „עלים איילאַנד“, גרייט געווען מאַכען דערויף אַ ליעד און צעקריעגט זיך מיט מיין ברודער אליהו. דעם כעס האָט ער אָבער געהאַלטען אין זיך. פּיני האָט ניט געוואָלט, אַז דער הייסינער שניידער זאָל וויסען, אַז ער, פּיני, איז ניט צופריעדען מיט אַמע־ריקע. האָט ער זיך געמאַכט הארץ. נאָר אינווענינ האָט דאָס איהם געברענט מיט סכנות. „סטייטש־סטייטש, מע זאָל נעמען מענטשען און איינשפּאַרען זיי, ווי סקאָט, ווי אַרעסטאַנטען, ווי געפאַנגענע!“ — אַזוי האָט ער גע׳טענה׳ט שטילערהייד מיט אליהו׳ן נאָכדעם, ווי מע האָט אונז געבראַכט צו פיהרען אויף „עלים איילאַנד“. קוימט־אוים, אַז דער הייסינער שניידער איז געווען גערעכט. ער האָט פריהער נביאות געזאָגט, אַז ס׳וועט אַזוי זיין. נישמעהר, ער האָט אַביסעל איבערגעחאַפּט די מאָס. ער האָט געזאָגט, אַז מע וועט אונז איינשפּאַרען אין אַ שטאַהל. צום סוף האָט מען אונז אריינגעפיהרט אין אַ גרויסער ליכטיגער שטוב און מע האָט אונז גענעבען עסען און טרינקען און אַלסדינג אומזיסט, וואָהן געלט. גוטע ליעבע מענטשען! נאָר וואָס דען? איידער מיר האָבען דערלעבט צו קומען צו דער דאָזיגער שטוב —

טאטע-פאטער! דורך א לאנגער בריק מיט טירעלעך ביי די זייטען זענען מיר דורכגעגאנגען איינציגווייז. אויף יעדען טריט האט אונז אפגעשטעלט איין אנדער אנשיקעניש מיט א קנעפעל, באַקוקט, באטראכט, באזוכט, באטאפּט. פריהער פון אלסדינג האט מען מיט א ווייס פּאפּיערעל אונז איבערגעקעהרט די ברעמען אויף דער לינקער זייט, באטראכט די אויגען. דערנאך די איבעריגע אברים. און יעדער באזונדער שטעלט-אוועק אויף אייך א צייכען מיט עפּיס א קריידעל און טהוט אייך א ווייז מיט דער האנט, וואוהין איהר זאלט געהן — רעכטס אדער לינקס. דערנאך זענען מיר ערשט אריינגעקומען אין יענער גרויסער שטוב, וואס איך זאג אייך. און ערשט דארט האבען מיר זיך אפּגעזוכט איינס דאס אנדערע. ביז דעמאלט זענען מיר געווען צעטומעלט און נישט געקאנט געפינען זיך. און צעשראקען זענען מיר געווען, ווי די קעלבער, ווען מע פיהרט זיי צו דער שחיטה.

ב.

וואס האבען מיר, מיינט איהר, מורא געהאט? די גאנצע מורא אונזערע איז געווען — דער מאמע'ס אויגען: וואס וועט זיין מיט איהרע רויטע פארוויינטע אויגען? לאזט זיך אויס, אז איהר האט מען וויניגער פון אלעמען געקוקט אין די אויגען אריין.

— דאס האט ער זיך געמיהט, דער טאטע אייערער, א ליכטיגען גן-עדן זאל ער האבען!... — אזוי האט געזאגט די מאמע און האט אונז אלעמען ארומגענומען און צעוויינט זיך אזש פאר פרייד. זי האט גאר ניט געוואוסט וואס צו טהון פאר ווואילטאג. און אויך מיין ברודער אליהו איז געווארען גאר איין אנדער מענטש. אזוי האט ער א טבע, אז בעת מע לויפט, מע פאהרט, מען איז צעטראגען, לאזט ער אויס זיין גאנץ ביטער הארץ צו מיר. עס פליהען פעטש, ווי האליץ. און ברכה העלפט איהם אונטער מיט א קללה. איצט איז אויף איהם א נייע הויט געווארען. ער האט

אַרויסגעשלעפּט פון קעשענע און געשענקט מיר איין אָראַנדזש. דאָס הייסט, אַ מאַראַנץ. פאַרבליבען ביי איהם פונ'ם שיף. אויפ'ן „פּרינץ אַלבערט" האָט מען אונז געטיילט אַלע טאָג מאַראַנצען. אָראַנדזשעס רופט מען עס דאָרט. ווער עס האָט געוואָלט, דער האָט געגעסען. ווער ניט — דער האָט זיין מאַראַנץ באַהאַלטען, אַז קיינער זאָל ניט זעהען, ווייט אין קעשענע. איך האָב מיינע ניט באַהאַלטען. ווי אַזוי קאָן מען זעהען אַזאַ פּרי און ניט אויפעסען? — נאָר העכער פון אַלע האָט אויסגעדריקט זיין גדולה אונזער חבר פּיני. ער האָט געזאָגט צו אונז אַלע:

— נו? ווער איז קלוג? איך, צי איהר? האָב איך ניט געזאָגט, אַז דאָס האָבען שונאים אויסגעטראַכט אויף אַמעריקע, אַז מע לאָזט ניט אַריין אַ מענטשען, וואָס האָט פאַרוויינטע אויגען? מענטשען לעדיגגעהערס, ליגנערס, באַרעדערס, לשון־הרע'ניקעס, בייזע צינגער, לײדאַקעס, פאַרכעס! זיי וועלען שוין באַלד אויסטראַכטען אויף אַמעריקע, אַז מע טרייבט צו דער שמד. וואו איז ערגיץ דער הייסינער שניידער, אַ רוח אין זיין טאַטענ'ס ביינער אַריין?...

האָט זיך, הייסט דאָס, אונזער פּיני ווידער איבערגעבעטען מיט אַמעריקע.

ג.

פון גרויס אימפּעט האָבען מיר זיך אין דער בהלה גאָר ניט אַרומגעקוקט, אַז פון אונזער קאָמפּאַניע פעהלט איינער. דאָס איז געווען מיין חבר מענדעל. די ערשטע האָט זיך אַרומגעזעהן דוקא ברכה. זי האָט זיך אַ חאַפּ געטהאָן און אַ פּלעסק געגעבען מיט די הענט: „וועה איז מיר — וואו איז דער לאָשאַק?" „אַ דונער האָט מיך דערשלאָגען!" — זאָגט די מאַמע, און מיר האָבען זיך אַלע אַ וואָרף געגעבען זוכען מענדלען. און מענדעל איז ניטאָ. פאַרפאַלען, ווי אין וואַסער אַריין.

שפּעטער האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז שולדיג איז ער אַליין. טאַקי מענדעל, מיין איך. ביי'ם פאַרהער האָט ער זיך שטאַרק פאַרפּלאָנטעט. קודם האָט ער זיך פאַרשטעלט, ווי דעמאָלט אין דייטשלאַנד, פאַר אַ שטומען. דערנאָך האָט ער מיט אַ מאָל אָנגעהויבען צו רעדען מורא'דיגע נאַרישקייטען. אָט האָט ער געזאָגט, אַז ער איז ערשט אַלט צעהן יאָהר, און אָט איז איהם אויסגעקומען צו זאָגען, אַז ער איז שוין בר-מצוה און אַז ער לעגט שוין תפילין. און צום סוף האָט ער זיך מודה געווען און אויסדערצעהלט פאַר די קנעפּלעך דעם גאַנצען אמת: אַז ער איז אַ פאַרלוירענער. דאָס הייסט, אַז ביי'ם אַריבערחאַפּען זיך איבער דער גרעניץ האָבען טאַטע-מאַמע איהם ערגיץ אין דייטשלאַנד פאַרלוירען, און אַז מיר האָבען איהם פּרילאָנטשעט. און אַז ער קאָן נישט אָנרופען דעם ריכטיגען אָרט און אַדרעס פון זיינע עלטערען, ווייל ער ווייסט אַליין נישט. ער זאָל וויסען, זאָגט ער, וואו זיי זענען, דאַרף ער נישט קיינעמ'ס לאַסקע. ער וואָלט אַליין, זאָגט ער, צו זיי געטראָפען. האָט מען איהם דעריבער איינגעשפּאַרט, מיט נאָך אַזעלכע ווי ער, אין אַ באַזונדער חדר. מע וועט זיי שפּעטער אַלע אינאיינעם צוריקשיקען.

ד.

דערהערט אַזאַ מעשה, האָבען מיר זיך אַרויסגעשטעלט אַלע פאַר דעם אומגליקליכען מענדלען. די מאַמע האָט געמאַכט אַ גוואַלד. זי וועט דאַרפען אָפּגעבען דין-וחשבון פאַר אַ לעבעדיגען יתום. טאָמער באַגעגענט זי זיך אַמאָל דאָ מיט זיינע טאַטע-מאַמע — וואָס וועט זי זיי זאָגען?

— וואָרט-אויס אַ קאַפּעטשקעלע — איהר זענט נאָך מיט זיך אַליין אויך ניט פאַרטיג... — אַזוי זאָגט צו איהר דער הייסינער שניידער. „ויבוא המן!" — זאָגט פּיני און קוקט בייז אויפ'ן שניידער. ער איז גרייט איהם אָנחאַפּען פאַר'ן גאַרגעל. דער

שניידער מאכט זיך ניט וויסענדיג. ער טהוט און דרש'ענט, גלייך ווי עמיצער פרעגט ביי איהם. ער לעגט אונז שטיינער אויפ'ן הארצען. ער רעכענט־אויס א גאנץ צעטעל פון צרות, יסורים און לייד, וואס מיר האבען נאך אויסצושטעהן. מע וועט ביי אונז, זאגט ער, פריהער נעמען די אדרייסים פון אונזערע פריינד אדער באקאנטע. דערנאך וועט מען ביי אונז נעמען, זאגט ער, געלט אויף צו קלאפען א דעפעש צו אונזערע באקאנטע און ווארטען, ביז עמיצער וועט אמאל קומען. און ערשט דעמאלט, זאגט ער, ווען יענער וועט זאגען, אז ער קען אונז און ווייסט אונז און איז ערב פאר אונז, אז מיר וועלען דא זיין גוט און פרום צו גאט און צו לייטען, וועט מען אונז, זאגט ער, ארויסלאזען פון געפענגעניש.

פארשטעהט זיך, אז אונזער חבר פיני צינדט זיך אן, ווי א שוועבעלע. ער קוקט אויף מיין ברודער אליהו און רעדט צום שניידער. ער פרעגט ביי איהם נאר איין זאך: פון וואנען איז ער דאס אזוי געניט אין די זאקאנעס פון „עליס איילאנד"? ענט־פערט איהם דער שניידער, אז ער האט זיך באקענט דא אויפ'ן שיף מיט איינעם איין עמיגראנט, וועלכער איז שוין געפאהרען קיין אמעריקע דריי מאל הין און צוריק. דאס מיינט ער, אפנים, די „גערויכערטע ליולקע". פון איהם איז ער דאס געוואויר גע־ווארען אלע דינים און מנהגים. און ניט נאר דאס אליין. ער האט פון דער „גערויכערטער ליולקע" געגנאשט נאך א סך, א סך זאכען, וואס זענען שייך צו אמעריקע. אזוי, אז ער פאהרט אהין שוין א פארטיגער, איין אמעריקאנער. ער ווייסט שוין אפילו, ווי אזוי צו רעדען אויף אמעריקאנער לשון. צום ביישפיעל: „טשיקען", „קיטשען", „שוגער", „מיסטער", „בוטשער", „בריטש". וואס דאס באדייט — וויל ער ניט זאגען. אז מיר'ן זיין אויפ'ן ארט, זאגט ער, וועלען מיר שוין אליין געוואוירע ווערען וואס דאס איז. פיני טהוט א מאך מיט דער האנט און טרעט־אפ אויף א זייט, ווי איינער רעדט: „עלעהיי א הונט בילט"...

ח.

מיינט איהר, אַז עס איז ניט געווען אַלסדינג אַקוראַט, ווי דער הייסינער שניידער האָט אונז פירגעזאָגט? — נישט גע־אינערט אַ האָר! אַז מיר זענען דורכגעגאַנגען די שבעה מדורי גיהנם פון די דאָקטוירים, האָט מען אונז אַ פרעג געגעבען, וועמען האָבען מיר אין אַמעריקע? שטעלט זיך ארויסעט פריהער די מאַמע: „פרעגט בעסער, וועמען האָבען מיר דאָ ניט?" און זי איז גרייט שוין אויסצורעכענען ביי די נעמען אַלע אונזערע פריינד און באַקאַנטע. אַ חיות אַ קוק צו טהון אויף מיין מאַמע אַצינד, נאָך דעם, וואָס מע האָט זי דורכגעלאָזט מיט איהרע פאַרוויינטע אויגען. מיין מאַמע איז שוין ניט קיין יונגעטשקע, נאָר זי איז נאָך מלא חן. איך האָב שוין לאַנג ניט געזעהען, די מאַמע זאָל אַזוי שיינען, ווי זי שיינט אַצינד. לאָזט זי אָבער מיין ברודער אליהו ניט רעדען. די אדרייסים זענען, זאָגט ער, ביי איהם פאַר־שריבען אויף אַ שטיקעל פאַפּיער. ווייסט ער בעסער. מישט זיך אריין פיני און זאָגט, אַז מע פרעגט נעמען, ניט קיין אדרייסים. האַקט איהם אָפּעט ברכה און זאָגט, אַז בסך־הכל האָט ער, פיני הייסט עס, קיינעם ניט אין אַמעריקע. די אַלע פריינד און באַ־קאַנטע זענען אונזערע פריינד. ווערד פיני אָנגעצונדען און פרעגט ביי איהר אַ קשיא: „מיט וואָס, למשל, איז פעסי די גראָבע, אָדער איהר מאַן משה דער איינבינדער, אונז מעהר שמעלקע, ווי איהם?" ענטפערט איהם ברכה, אַז פעסי'ן האָט זי אין דער ערד. אַז זי זאָגט קרובים, מיינט זי דאָס איהר טאַטע יונה דעם בעקער. לאָזט זיך אויס, אַז גערעכט איז אליהו. זיי פרעגען נישט אויף באַקאַנטע. זיי פרעגען אויף אדרייסים. און עס הויבט זיך אָן אַ חתונה מיט אדרייסים.

ו.

אויף אדרייסים לייענען איז, פארשטעהט זיך, פיני מעחר בריה פון אונז אלעמען. נעמט ער צו ביי אליהו'ן דאָס פאפיערעל, טראָגט דאָס צו צום שפּיץ נאָז און לייענט די אדרייסים מיט דעם ניגון, ווי מע לייענט תנאים אויף א קנס־מאָל. פארשטעהט מען אָבער ניט וואָס ער זאָגט. עס קומט־אוים ביי איהם יעדעס וואָרט קאפויר. רייסט־ארוים ביי איהם אליהו דאָס פאפיערעל מיט די אדרייסים און גיט עס איבער דעם „קנעפּעל". זאָגט דאָס „קנע־פּעל" צוויי ווערטער: „אָל־רייט. ווייסען מיר ניט וואָס דאָס באדייט. זאָגט אונז דער הייסינער שניידער, אז ער ווייסט. די ווערטער „אָל" און „רייט" איז, זאָגט ער, אלץ איינס, ווי, למשל, ביי אונז די ווערטער: „מילא בקיצור". אָדער „מהכתיתי". אָדער „גו־נו". דאָס הייסט, עס וועט שוין זיין ווי געוואונשען.

דערנאָך האָט מען גענומען ביי אונז קליינגעלט און מע האָט אוועקגעקלאָפּט צוויי דעפּעשען. איין דעפּעש צו משה דעם איינ־בינדער מיט זיין ווייב פּעסי די גראָבע. די אנדערע — צו יונה דעם בעקער. און אליין האָבען מיר זיך דערווייל מכבד געווען מיט א גוטען אָנבייסען. דער אָנבייסען איז געווען ניט אזוי פויגעלדיג. דאָס ביסעל טיי, וואָס מע האָט דערלאנגט, האָט ברכה געזאָגט, אז מע קאָן עס שניידען מיט א מעסער. דערפאר האָט אונז דער אָנבייסען ניט געקאָסט גאָרנישט ניט. אויף „עליס איילאנד" באקומט מען, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, אלץ אומזיסט. איבערגעכאפּט דעם הונגער, האָבען מיר גענומען וואר־טען אויף אונזערע פריינד און באקאנטע.

ז.

ניט אזוי גיך טהוט זיך עס אָבער, ווי עס רעדט זיך. עס זענען אונז גוט די אויגען ארוים, ביז מיר האָבען דערלעבט צו זעהען א באקאנטען. די ערשטע איז געקומען אונזער שכנה פּעסי די גראָבע

מיט איהר מאַן משה דעם איינבינדער. דאָס הייסט, געזעהען האָבען מיר זיי ניט — מיר זיצען דאָך איינגעשפּאַרט. נאָר מע האָט אונז געלאָזט וויסען, אז ס'איז געקומען צו אונז אַ דיקע פרוי מיט איהר מאַן. האָבען מיר שוין פאַרשטאַנען, אז דאָס דאַרף זיין פּעסי מיט איהר משה'ן. מע לאָזט זיי ניט צו צו אונז. מע האַלט זיי דאָרט אויפ'ן פאַרהער. קרענקט דאָס אונז זעהר. גיט מען אונז איין עצה, מיר זאָלען אונטערשמירען די שומרים, וואָס ביי דער טיר, וועט מען אפשר זיי יאָ צולאָזען. לאָז זיין חאָטש פון דער וויַיטען. זאָגט אָבער אונזער חבר פּיני, אז אַמעריקע איז ניט „ריסענלאַנד". אין אַמעריקע שמירט מען ניט. זאָגט דער הייסינער שניידער (אומעדום איז ער דאָ), אז די גאַנצע וועלט איז איין שטאָדט. „כסף וזהב מטהר ממזרים"... פּיני בלייבט אָהן לשון.

ח.

אודאי איז דער הייסינער שניידער געווען גערעכט. עס האָט אונז געקאָסט אַ קוואָדער (אַזאַ מטבע פון אַ פערטעל טאַלער), און מיר האָבען געזעהען דורך די גראַטעס אונזער שכנה פּעסי. דאָס רויטע פּנים איהרס מיט דעם פּעטען גוידער האָבען געשוויצט. געשמייכעלט צו אונז פון דער וויַיטען. די מאַמע האָט צו איהר געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, און ביידע האָבען געוויינט מיט טרערען. הינטער איהרע ברייטע פּלייצעס האָט ארויסגעקוקט איהר מאַן, משה דעם איינבינדער. שוין ניט אין אַ קאַשקעט, ווי אין דער חיים, נאָר אין אַ קאַפּעליש גאָר. אין אַ מינוט ארום האָט זיך באַוויזען אויך יונה דער בעקער מיט די בייזע אויגען. יונה האָט זיך ווינציג־וואָס פאַרענדערט. נאָר די באָרד — אוי־וועה! די באָרד!... זיין וויַיב פון דער רעטאָנדע איז אויך געקומען. מע וויל זיך אָפּגעבען שלום־עליכם, מע וויל זיך ארומנעמען, האַלזען זיך, קושען זיך. מע וויל זיך צעפּרעגען איינס ביי דאָס אַנדערע,

וואָס מע מאַכט? און וואָס הערט זיך אויף דער וועלט? און ווי אַזוי לעבט זיך עס אַט דאָ, אין אַמעריקע? איך, למשל, געה־אויס וויסען, וואו איז ושתי? וואָס טהוט מיין שוועגערינ׳ס שוועס־טערעל אַלטע? (מע האָט זי מיר גערעדט אַמאָל, אויב איהר גע־דענקט, פאַר אַ כלה). און די גאַנצע חאַליאַסטרע וואָס מאַכט? נאָר געה שריי חי וקיים, אַז מע קאָן ניט אַ ריהר טהון זיך. מע האַלט אונז פאַרשפּאַרט. זעהען — זעהען מיר זיך דורך די גראַ־טעס, אַזוי ווי אַרעסטאַנטען, אַזוי ווי געפאַנגענע, אָדער אַזוי ווי חיות...

ט.

אַ רחמנות נעבאַך אויף אונזער חבר פּיני. ער קאָן אונז ניט קוקען גלייך אין די אויגען אַריין. ס׳איז איהם אַ בזיון פאַר אַמעריקע. איהר וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס׳איז זיין אַמעריקע, און ער דאַרף אָפּגעבען דערפאַר דין־וחשבון. אַט פון דעמאָלט אָן האָט ער געוואָרפען איין אום־חן אויף „עלים איילאַנד“ און האָט צוגעטראַכט דעם גראַם, אַז „דאָס שטיקעל לאַנד געהערט צו איינעם אלי, וואָס איז אַ נאַר ביז דער סטעלי“... און דעריבער פאַרדריסט עס מיין ברודער אליהו, מחמת ער הייסט דאָך אויך אלי. צע־אַמפּערט מען זיך און מען הויבט אָן צו קריעגען זיך. מישט זיך אַריין ברכה, און דוקא פון פּיני׳ס צד, און זאָגט מיט אַ משל, ווי איהר שטייגער איז, אַז „פאַר אַ געשלאָגענעם הונט ווייזט מען ניט קיין שטעקען“... וואָס מיינט זי דערמיט?

IV

א ים פון טרערן

IV

אַ ים פון טרערען

אַ.

טאָמער איז קאַרג די אייגענע צרות, יסורים און פּיין, האָט אונז גאָט באַשערט פרעמדע צרות אויף עליס אײלאַנד. טאָמער איז קאַרג געווען די טרערען, וואָס מיין מאַמע האָט פאַרגאָסען פון זינט מיין טאַטע איז געשטאָרבען און פון זינט מיר שלעפּען זיך אַרום איבער דער וועלט ביז צו היינטיגען טאָג, באַדאַרף זי איצטער וויינען און טרערען גיסען אויף די אומגליקען, וואָס מיר זעהען זיך אָן אָט־אָ־דאָ, אויף עליס אײלאַנד. אַלע מינוט שיקט איהר גאָט צו אַ נייעם חורבן. די מאַמע נעמט זיך יעדע זאַך צום האַרצען. זי ברעכט די הענט. זי באַהאַלט דאָס פּנים און וויינט זיך אויס שטילערהייד.

— דו זינדיגסט, מאַמע! — זאָגט צו איהר מיין ברודער אליהו, און מיר דאַכט זיך, אַז ער איז גערעכט. וואָס האָט זי צו וויינען? מיר שלעפּען זיך שוין מעהר ניט איבער דער וועלט, ווי מיר האָבען זיך געשלעפּט ביז אַהער. די נסיעה אויפ'ן ים זענען מיר, דאַנקען גאָט, אויך איבערגעקומען. מיר זענען שוין כמעט אין אַמעריקע. נאָך אַ שעה, נאָך צוויי שעה — און מיר זענען

פריי. נאָר ווי אזוי זאָל מען ניט וויינען, אז מע זעהט פאַר זיך אזוי פיעל אומגליקען? אזוי פיעל טרערען? א ים פון טרערען?

איבערדערצעהלען אייך אלע אומגליקען, וואָס מיר האָבען זיך אָנגעזעהען אויף עלים איילאַנד, באַדאַרף איך אוועקזיצען מיט אייך א טאָג מיט א נאַכט און דערצעהלען, דערצעהלען און דערצעהלען.

ב.

אשטיינער, וואָס וועט איהר זאָגען אויף אזא מעשה? טאַטע־מאַמע און פיער קינדער זענען פאַרהאַלטען געוואָרען, ניט אהער, ניט אהין. וואָס איז די מעשה? ביי׳ם פאַרהער האָט זיך ארויס־געוויזען, אז זייערס א קינד, א מיידעל פון א יאָהר צוועלף, קאָן ניט צעהלען אויף צוריק. מע פרעגט זי: „וויפיעל ביזט דו אַלט?" זאָגט זי: „צוועלף יאָהר". פרעגט מען זי ווידער: „וויפיעל ביזט דו אַלט געווען פאַראַיאָהרען אין דער צייט?" ווייסט זי ניט. זאָגט מען איהר: „צעהל פון איינס ביז צוועלף". צעהלט זי. זאָגט מען איהר: „צעהל פון צוועלף צוריק ביז איינס". קאָן זי ניט. ווען מע פרעגט ביי מיר אזא זאַך: צעהל, — צעהל איך דאָך ווי א וואַסער: צוועלף, עלף, צעהן, נייען, אכט, זיעבען, זעכס, פינף, פיער, דריי, צוויי, איינס. א טייערע מציאה! איז געבליבען, אז מע קאָן דאָס מיידעל קיין אמעריקע ניט אריינלאָזען.

פרעגט זיך: וואָס וועט זיין מיט איהר טאַטע־מאַמע און מיט די איבעריגע קינדער? — צו־זעהען דעם צער פון פאָטער און מוטער און דעם רחמנות פון דעם קינד — דאַרף מען זיין פון שטיין, מע זאָל ניט צעגאַנגען ווערען. וויינט די מאַמע אויף זיי קוקענדיג, און מיין שווענערין ברכה און אונזער פיני׳ס ווייב טייבעל ווישען אויך די אויגען.

ג.

צי, אשטייגער, ווי געפעלט אייך אזא געשיכטע? מיט אונז פאָהרט א אידינע, הייסט זי צביה. איז זי איין עגונה. דער מאַן האָט זי אוועקגעוואָרפען שוין לאנג. האָט זי צעשיקט בריעף איבער אלע עקען פון דער וועלט. איז איהר אָנגעקומען א ידיעה, אז איהר מאַן איז ערגיץ אין ציגציגאַטע, א שטאָדט אזעלכע אין אמעריקע. פאָהרט זי דאָס אהין איהם צו פאַקען. האָט מען איהר געגעבען איין עצה נאָך אויפ׳ן שיף, אז זי זאָל ארויסרופען גלאַט א אידען פון ניו־יאָרק, וואָס זאָל זאָגען, אז ער איז דאָס איהר מאַן, וועט מען זי ארונטערנעמען. די דאָזיגע עצה שטאַמט פון דער „געהויכערטער ליולקע״, וואָס איך האָב אייך שוין דערצעהלט וועגען איהם. דער הייסינער שניידער האָט אויך א סך מיטגע־האָלפען. די „געהויכערטע ליולקע״ האָט זיך אונטערגענומען צו שיקען איינעם א נאָהענטען פריינד, אז ער זאָל זיך ארויסגעבען פאַר איהר מאַן... ס׳איז געקומען צום שפּיץ, ביי׳ם פארהער, האָט זיך ארויסבאַוויזען, אז די גאַנצע מעשה איז א שווינדעל. דער איד איז א באַווייבטער און קעהרט זיך אזוי אָן מיט דער עגונה, ווי איהר קעהרט מיר אָן א פעטער. וועה־וועה, וואָס עס האָט זיך אָפּגעטהאָן! גאַנץ עלים איילאַנד איז געגאַנגען חאָדאָראָם. אונ־זער חבר פיני האָט דערלעבט א נקמה אין דעם הייסינער שניידער. און האָטש איין הארצען איז פיני נזלן אויף עלים איילאַנד, למאי מע האָט אונז פארהאַלטען, נאָר ארויסבאַווייזען דאָס פאַר׳ן הייסי־נער שניידער — א מכה! אדרבה, ער האָט זיך נאָך גערייצט מיט איהם:

— נו, פאני חייט? האָב איך ניט געזאָגט פריהער, אז אמעריקע איז ניט ריסעגלאַנד? אין אמעריקע געהט ניט אָן קיין שווינדעל, קיין חכמות און קיין דריידלעך? קאָלומבוס, לעבען זאָלסט דו!

האָט ער אָבער נעחאַפּט אַ מיאוס'ען פּסק פון מיין מאַמע. און נאָך מעהר — פון מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה. און זיין אייגען ווייב טייבעל האָט אויך צוגעלעגט אַ קנייטעל. די ווייבער האָבען איהם שיער די אויגען ניט אויסגעדראַפּעט, לּמאַי ער לאַכט אָפּ פון מענטשען, וואָס עס גיסט זיך בלוט פון זיי. און ווי אויף צו-להכעיס, האָט די מאַמע זיך באַפריינדעט מיט דער עגונה, געוואָרען מיט איהר, ווי שוועסטער. איצט שיקט מען די עגונה אָפּ צוריק, און דער איד, וואָס האָט זיך אַרויסגעשטעלט פאַר איהר מאַן, וועט אויך קיין האָניג ניט לעקען. דערוויייל האָט מען זיי ביידען פאַרהאַלטען, און מיין מאַמע איז דערפון אויס מענטש.

ד.

אַ יונג ווייבעל, בלוט און מילך, פאָהרט קיין באָסטאָן צו איהר מאַן. האָט זי אַ קינד, אַ מיידעלע מיט געגרייזעלטע הערע-לעך, אַ בילד. הייסט עס קעצעלע. דער אמת'ער נאָמען איהרער איז קיילע, נאָך איהר באָבע. נאָר מע האָט זי פאַרצוויגען „קע-צעלע". קעצעלע איז נאָך דריי יאָהר ניט אַלט. נאָר עס לויפט אַרום און רעדט און זינגט און טאַנצט. „פּרינץ אַלבערט" איז פול מיט דעם קינד. קעצעלען האָבען אַלע ליעב. מע האַלזט דאָס און מע קושט דאָס און מע נעמט דאָס איבער פון האַנט צו האַנט. קעצעלע! קעצעלע! מיט אונז איז דאָס דאָזיגע ווייבעל געוואָרען גאָר נפש אחת. זי איז ניט אָפּגעטראָטען פון דער מאַמע אויף אַ מינוט. זי האָט איהר אויסדערצעהלט איינגאַנצען איהר האַרץ. איבערגעלייענט אונז אַלע בריוועלעך, וואָס איהר מאַן שרייבט צו איהר. העכער דריי יאָהר אַז זיי האָבען זיך ניט געזעהען. ער קען אפילו ניט דאָס קינד. ער האָט דאָס נאָך קיינמאָל ניט גע-זעהען. ער חלומ'ט פון דעם טאָג ווי נאַכט. ער קאָן זיך גאָר ניט פאָרשטעלען, ווי אַזוי ער וועט מיט אַ מאָל דערזעהען זיין קינד,

זיין קעצעלע. דערביי גיסט זי שוין מיט טרערען, און מיין מאמע ווישט די אויגען. לאך איך פון זיי ביידען — וואס דארף מען וויינען? און איך נעם קעצעלען אויף די הענט. און איך האדעווע זי מיט שטיקלעך עפעל און מיט אראנדזשעס, מאראנצען הייסט עס, גלייך אין מויל אריין. קעצעלע קוקט מיר אין די אויגען, לאכט צו מיר און גלעט מיך מיט איהר קליין סאמעטען הענטעל. און איך קוש איהר די קליינע ווארעמע פינגערלעך. א שאד, וואס איך האב ניט קיין קעסטעלע מיט פארב. איך וואלט אויסגע־מאהלט קעצעלען אויף פאפיער מיט איהרע געגרייזעלטע זיירענע הערעלעך, מיט איהרע בלויע שענע אויגעלעך און מיט איהר פנים׳על פון א מלאך. מיין חבר מענדעל לאכט פון מיר, וואס איך האב צו טהון מיט א קוקלע. ביי איהם איז זי א „קוקלע״!

איז זיך מיישב קעצעלע שוין נאהענט צו אמעריקע און ווערד קראנק און... עס געהט מיר איבער א פראסט איבער׳ן לייב, אז איך דערמאן זיך אין יענער צייט. א שטיק פון מיין לעבען האט אוועקגענומען ביי מיר אט דאס קינד. איך קאן גאר וועגען דעם ניט רעדען, ניט טראכטען אפילו. שלעפט מיך ניט פאר דער צונג, איך זאל אייך זאגען, וואס מע האט געטהאן מיט קעצעלען... איך וועל אייך גאר דערצעהלען דעם רחמנות פון דער יונגער מוטער, בעת מיר זענען אנגעקומען אויף עלים איילאנד. זי האט ניט געוויינט. אויף אלעמען האט זי געקוקט מיט גלעזערנע פאר־גליווערטע אויגען. וואס מע האט זי געפרעגט, האט זי ניט גע־ענטפערט. מע האט מורא, אז דאס ווייבעל איז געריהרט... מע וועט זי צוריקשיקען. מיין מאמע לעגט איין די וועלט. מיין ברודער אליהו איז אויסער זיך. ער קאן שוין ניט אריבערטראגען דער מאמע׳ס טרערען. און פיני באהאלט זיך עפּיס. מע זעהט איהם ניט...

ה.

איהר מיינט, אז נאָר אידען האָבען צרות אויף עלים איילאנד? גויים ווערען אויך ניט ווינציג אויסגעריסען. עס פאָהרט מיט אונז א גאנצע האַפטע איטאַליענער. אלע אין סאמעטענע הויזען און מיט חילצערנע שיך אויף די פיס. אז זיי געהען, קלאַפּען זיי, ווי די פערד מיט די קאָפּיטעס. וואוילע גויים. אויסגעצייכענטע מענטשען. נאָך מיר זענען זיי גאָר די כפרה. זיי רופען מיך מיט א מאַרנעם נאָמען: „פיקאָלאָ באמבינאָ". זיי זענען מיך מכבד מיט ניסלעך און מיט ראָזינקעס פון די סאמעטענע הויזען־קעשענעס. און איך האָב דאָס דוקא ניט פיינט. רעדען קאָן איך ניט מיט זיי. מחמת זיי פארשטעהען ניט מיין לשון, איך פארשטעה ניט זייער לשון. נאָר מיר געפעלט, ווי זיי רעדען צווישען זיך. הארט קומט אוים ביי זיי די ריש: „באָנא סעררה!" „מיאָ־קאררא!" „פררעגאָ סיניאָררע!"...

דארף זיך טרעפען איין אומגליק. סאמע צום רעכטען שפיץ, אז ס'איז געקומען צום פארהער, האָט זיך איינער פון דער האַפטע ארויסגעהאפט מיט א וואָרט. ער האָט דערצעהלט דעם אמת, אז זיי האָט ארויסגערופען א פאַדריאַטשיק אויף דער ארבייט פון לאָנדאָן דורך א קאָנטראַקט ביי עפּיס א בריק. און דאָס, זאָגט מען, טאָר מען ניט אין אמעריקע. וויל מען זיי אָפּשיקען צוריק. רעדען זיי אלע אינאיינעם, מאכען מיט די הענט און קוועטשען די ריש: „סאקררראמענטאָ!"... חעלפט אָבער נישט קיין זאך. דער רחמנות אויף זיי איז זעהר גרויס. ביי עטליכע פון זיי האָב איך געזעהען טרערען אויף די אויגען.

ו.

מזל־טוב! מיר האָבען א חתונה אויף עלים איילאנד. פון וואַנען האָט זיך גענומען א חתונה? וועט איהר הערען. א מיידעל

פון טשודנאָוו — אַ יתומה, לאה איז איהר נאָמען. אַ שוואַרץ־חנ'עוודיגע און אַ צוגעלאָזטע. דעם גאַנצען וועג, וואָס מיר זענען אויפ'ן שיף, איז זי מיט אונזערע ווייבער, מיט ברכה'ן און מיט טייבלען, איין זעל, איין נשמה. דורך זיי ווערען מיר געוואוירע, אַז לאה איז איין עלענדע, האָט קיינעם ניט אין לאַנד. פון קליינ־ווייז־אויף אַרבייט זי. זי האָט זיך צונויפגעשלאָגען אביסעל געלט און פאָהרט עס קיין אַמעריקע. זי קאָן ניט זיין מעהר אין טשודנאָוו. מע האָט דאָרטען גע'הרג'עט איהר טאַטען אין פּאָגראָם. איהר מאַמע איז פאַר צרות געשטאָרבען. זי איז געבליבען, ווי אויפ'ן וואַסער. גוטע מענטשען האָבען זיך אויף איהר דערבאַרעמט, אויסגעלערענט אַרבייטען. זי נייהט און שטעפּט און שטיקט און פּרעסט — „גאָלדענע הענט", זאָגט אויף איהר די מאַמע. אַלע זענען זיכער, אַז אין אַמעריקע וועט מען לאה'ן אָפּגילטען פאַר איהר אַרבייט. און אַ חתן וועט זי דאָרט קריגען — דעם בעסטען. לאה לאָזט אַראָפּ די אויגען און ווערד רויט, ווי פייער... די צרה איז — זי האָט ניט קיינעם אין אַמעריקע, ווער ס'זאָל זי אַרונטערנעמען. האָט זיך געפונען אויף „פּרינץ אַלבערט" אַ בחור. לייזער באַך. ער איז אַ סטאָליר און פאָהרט צו זיינעם אַ פעטער אין שיקאַגאָ. לייזער איז מגושם. ער איז אַ געלער און האָט גראָבע צווייענדיגע ליפּען, נאָר איך האָב איהם ליעב פאַר זיינע ליעדער. ער זינגט אויסגעצייכענט אידישע ליעדער. איז געבליבען: אַזוי ווי לייזער האָט ווער סע זאָל איהם אַרונטערנעמען און לאה האָט קיינעם ניט, זאָל ער, לייזער באַך, זאָגען, אַז לאה קעהר איהם אָן אַ כלה... פאַרשטעהט זיך, אַז דאָס שמד־שטיק וואַכסט פון יענעם אידען, וואָס מיר רופען „די געראויכערטע ליולקע". און אַזוי איז דאָס טאַקי געוועזען. ביי'ם פאַרהער איז ער — דער חתן, זי — די כלה. דאַכט זיך, גוט? לאָזט זיך אויס, אַז אויף עליס איילאַנד געהען ניט אָן אַזעלכע שטיקלעך. וויבאַלד אַז חתן־כלה, באַדאַרף זיין אַ חופּה. וויינט לאה מיט סכנות. רעדט מען איהר אויס דאָס האַרץ: „וואָס אַהרט דיר,

נארעלע? וועסט קומען אין שטאָדט, וועט ער דיר געבען גט, ביזט דו צוריק די לאַח ווי געוועזען"... האָט זי מורא, טאָמער ניין?... נאָר ווערען אָפּגעשיקט צוריק איז בעסער? בקצור, ס'איז אַ חופּה. אַ טרויערינע חופּה. אָהן כלי־זמר. נאָר מיט אַ רב, מיט אַ שמש און מיט טרערען, טרערען אָהן אַ שיעור. אַ ים פון טרערען.

ז.

גוט איז נאָר איין מענטשען. ווייסט איהר, וועמען? — דעם הייסינער שניידער. ער האָט דערלעבט אַ נקמה אין אונזער חבר פּיני. ווער איז צו איהם גלייך? זאָגען זאָגט ער גאָרנישט ניט. נאָר ער שפּאַנט ארום פאַרביי אונז, גלעט זיך דאָס בערדעל, קוקט אויף פּיני'ן דורך זיינע שאַרפע ברילען. פּיני איז אָבער קליגער פון איהם. ער האָט אריינגעשטעקט זיין שפּיץ נאָז עפּיס אין אַ ביכעל, זעהט כלומרשט ניט דעם שניידער. ער האָט איהם אין דער לינקער פּאה!

ח.

אביסעל אייגענע צרות, אביסעל פרעמדע יסורים פארשטעה־רען אונז די שמחה, וואָס מיר זענען אין אמעריקע. מיר האָבען זיך אזוי פיעל אָנגעזעהען דאָ אויף דעם עלים איילאַנד און אָנגע־הערט, אז מיר זענען מיעד געוואָרען און האָבען זיך צונויפגע־שלאָגען אונזער גאַנצע משפּחה קאָפּ אויף קאָפּ און געקוקט אַהין, אין דער גרויסער ראַשיגער שטאָדט אריין, וואָס ליגט נאָך ווייט פון אונז. ווייסט איהר, ווי אזוי מיר האָבען אויסגעזעהען? מיר האָבען געהאַפּט דעם אָנבליק פון אַ סטאַדע שעפּעלעך, וואָס שטעהען צונויפגעפּרעסט אין פעלד אין אַ הייסען זומער־טאָג, ניט ווייט פון די רעלסען פון אַ באַהן, און קוקען פאַרוואונדערט, ווי די וואַגאָנעס לויפען מיט אַ רעש פאַרביי און ווערען פאַרשוואונדען.

איין עבירה, וואָס איך האָב ניט קיין בלייסטיפט און קיין שטיקעל פאַפּיער אויף אָפּצומאָהלען אונזער צונויפגעפרעסטע משפחה, און אויך די אַלע איבעריגע איינגעשפּאַרטע עמיגראַנטען אויף עליס איילאַנד, ווי זיי זיצען יעדער אויף זיין פּעקעל. מע זיפצט און מע דערצעהלט זיך אוים איינס פאַר דאָס אנדערע דאָס ביטערע הארץ. אַנדערע שווייגען שטיל. און אַנדערע וויינען, באָדען זיך אין טרערן. אין אַ ים פון טרערן.

V

מיט ביידע פיס אויף דער ערד

V

מיטביידע פיס אויף דער ערד

א.

אויב איהר זענט קיינמאָל ניט געפאָהרען אויפ'ן ים, אויב איהר זענט קיינמאָל ניט געווען צעהן טעג מיט צעהן נעכט אויפ'ן וואסער, אויב איהר זענט קיינמאָל ניט געווען געפאנגען אויף „עלים איילאנד" און האָט ניט אָנגעזעהען זיך און ניט אָנגעהערט זיך מיט צרות, יסורים און פיין, און ניט געבאָדען זיך אינ'ם ים פון טרערען, און ניט ארויסגעקוקט, מע זאָל אייך קומען אויס־לעזען, — אויב איהר האָט דאָס אלסדינג אליין נישט פארזוכט אויף אייערע אייגענע פלייצעס, וועט איהר ניט פיהלען דעם טעם, וואָס הייסט שטעהן מיט ביידע פיס אויף דער ערד. ווען איך זאָל ניט מורא האָבען פאר מיין ברודער אליהו און ניט שעמען זיך פאר לייטען, וואָלט איך אנידערגעפאלען אויף דער ערד און וואָלט זיך איבערגעקוליעט דריי מאָל מיט'ן קאָפּ אראָפּ און מיט די פיס ארויף. אזוי גוט און ליכטיג און פריילייך אויפ'ן הארצען איז מיר געוואָרען, אז איך האָב דערפיהלט, אז איך שטעה מיט ביידע פיס אויף דער טריקעניש. איהר קאָנט פארשטעהן, אז אפילו אזא מרה־שחורה'ניק, ווי מיין ברודער אליהו, האָט שוין אויך באקומען

איין אַנדער פּנים. ער האָט געריבען אַ האַנט אָן אַ האַנט און אַ זאָג געגעבען צו אונז אַלעמען: „זענען מיר, הייסט עס, אין אַמע־ריקע?" — „מיט'ן אויבערשטענס הילף, געלויבט זאָל זיין דער נאָמען זיינער!" — זאָגט דערויף די מאַמע און טהוט אַ קוק אַרויף אויפ'ן הימעל. דערנאָך לעגט זי צו מיט אַ טיעפען זיפץ: „ווער עס לעבט, דער קומט. קומען קומט ניט נאָר דער, וואָס ליגט אין דער ערד"...

דאָס מיינט זי שוין דעם טאַטען. קיינמאָל און ערגיץ ניט פאַרגעסט זי ניט דעם טאַטען, איהר זאָלט זאָגען — אויף אַ מינוט.

ב.

נאָר מעהר פון אַלץ און שטאַרקער פון אַלע באַוויזט־אַרויס זיין פרייד אונזער חבר פּיני. דער איז — איך האָב מורא צו זאָגען — גאָר משוגע געוואָרען, פּשוט אַראָפּ פון זינען. ער האָט זיך אָוועקגעשטעלט מיט'ן פּנים צום ים און, אויפגעהויבען די רעכטע האַנט אין אַ קולאַק, האָט ער אָוועקגעלעגט אַ גאַנצען מענה־לשון:

— הערט צו, איהר חמורים, רשעים, שכורים, חוליגאַנעס, פּאָגראָמשטשיקעס! דאָס האָבען מיר אייך צו פאַרדאַנקען, וואָס מיר געפינען זיך אַצינד אין אַזאַ פרייער, גליקליכער מדינה! ווען ניט איהר מיט אייערע גזירות, רדיפות און פּאָגראָמען, וואָל־טען מיר ניט געוואוסט פון קאָלומבוסען און קאָלומבוס וואָלט ניט געוואוסט פון אונז! איהר וועט דאַרטען לאַנג וואַרטען, ביז מיר וועלען קומען צו אייך צוריק! אַזוי ווי איהר זעהט ניט אייערע אויהערען, אַזוי וועט איהר שוין זעהען אונז, ווייל איהר וועט לעבען! איהר וועט זיך אַמאָל אַרומקוקען, אַז איהר האָט געהאַט אַ פאָלק ישראל און ניט געוואוסט, ווי צו שאַנעווען דאָס דאָזיגע פאָלק! איהר וועט האָבען אַ וויסטען סוף, אַזוי ווי שפּאַניען האָט געהאַט. איהר וועט וויינען, ווי די קלויסטער־הינט. איהר

װעט זיך אמאל פארבענקען נאך אונז! עס װעט זײן בײ אײך א רענדעל א איד. איהר װעט אונז רופען צוריק. נאר א מכה װעלען מיר צו אײך פאהרען!....

װער װײסט, ביז װי לאנג נאך אונזער פיני װאלט זיך אזױ געקיהלט דאס הארץ, װען יונה דער בעקער זאל ניט ארױפלעגען די האנט אויף זײנע פלײצעס און א זאג געבען צו איהם:

— פיני! גאט איז מיט דיר! צו װעמען רעדסט דו? צו די שטײנער? קום! מיר װעלען פארשפעטיגען די פעררי! צי דו װילסט דא בלײבען נעכטיגען אויף עלים אײלאנד?

מיר נעמען זיך צו די פעקלעך און לאזען זיך געהן צו דער פעררי.

ג.

עס רעדט זיך אבער נאר אזױ. ניט אזױ גיך זעצען מיר זיך פאהרען. איהר האט פארגעסען, אז מיר האבען אויף זיך א פעקעל — מײן חבר מענדעל. מע לאזט דאך איהם ניט ארױס. און אהן איהם קאנען מיר זיך ניט ריהרען. די מאמע זאגט, אז זי װעט ניט קאנען רוהיג זײן אין אמעריקע, אויב חלילה מע שיקט דעם יתום אפ צוריק, גאט װײסט װאוהין. א גליק, װאס מיר האבען זיך אויף עלים אײלאנד דערשלאגען צו אזא חברה, װאס הײסט „הכנסת אורחים”. די חברה האט אויף עלים אײלאנד איהרען א מענטשען. זעהר א גוטער מענטש און א צוגעלאזטער. צו דעם דאזיגען מענטשען האט מען אונז אנגעװיזען. פאר איהם האבען מיר דערצעהלט דעם גאנצען אמת, װאס מיט דעם בחור איז געשעהען. פארשטעהט זיך, אז גערעדט האבען אלע אינ־אײנעם. האט אונז דער מענטש אפגעהאקט אין מיטען און פאר־געלעגט, אז מיר זאלען צװישען זיך אויסקלױבען אײנעם א רעדנער. נאך א היבש שטיקעל צײט אין שפארעניש איז געבליבען, אז רעדען זאל דוקא ברכה, מײן ברודער אליהו'ס װײב. פאר װאס

עפּיס ברכה? ווייל די מאַנסבילען, אליהו און פּיני, קאָנען ניט זעהען איינער דעם אַנדערען רעדען און ניט אריינפאָהרען איהם אין מיטען. און די מאַמע רעדט דוקא גוט, נאָר אביסעל צופיעל. דאָס הייסט, אַז זי הויבט אָן צו רעדען, מוז זי אָנהויבען פון מה־טובו: ווי אַזוי מיר האָבען געהאַט אַ טאַטען, האָט ער געהייסען פּייסי. און אַז ער איז געווען אַ חזן. דערנאָך, ווי אַזוי ער איז, ניט דאָ געדאַכט, קראַנק געוואָרען. און אַזוי ווייטער און ווייטער. וויל יענער ניט אויסהערען ביז'ן סוף. און מיין שווענערין ברכה מאַכט דאָס בקיצור. אַ וואָרט און צוויי און אַ מאַהריטש, ווי משה דער איינבינדער זאָגט.

ערשט דעמאָלט, אַז ברכה האָט אין קורצע ווערטער איבער־געגעבען מענדעל'ס געשיכטע, האָט דער מענטש פון דער חברה „הכנסת־אורחים" זיך אַ נעם געגעבען צו דער ארבייט. ער איז ערגיץ אוועקגעלאָפען, געקומען צוריק און ווידער אוועקגעלאָפען. קוים מיט צרות, מיט לייד — מע האָט געבראַכט דעם בחור.

ד.

און אַז מע האָט געבראַכט דעם בחור, מענדלען הייסט עס, האָט דער מענטש פון דער חברה „הכנסת־אורחים" איהם אָנגע־נומען פאַר איין אויהער און האָט איהם ארייננעזאָגט אַ גאַנצע דרשה: „געדענק, בחור'על, אַז מיר זענען ערב פאַר דיר, אַז דו וועסט זיך גוט אויפפיהרען. צוויי יאָהר דורכאיינאַנד ביזט דו אין אונזער רשות... מיר'ן אויף דיר אכטונג געבען. טאָמער פיהרסט דו זיך ניט אויף, ווי עס געהער צו זיין, שיקט מען דיך ארויס צוריק פון וואַנען דו ביזט געקומען!"... דערנאָך האָט דער מענטש פאַרשריבען זיין נאָמען און אונזערע אלעמענ'ס נעמען און די נעמען פון אונזערע פריינד און באַקאַנטע און זייערע אדרייסים. און מיר זענען פריי. מיר קאָנען געהן, וואוהין מיר ווילען און טהון וואָס מיר ווילען.

מיינט איהר אפשר, אַז מענדלען האָט דאָס געריה׳ט? עס הויבט זיך גאָר ניט אָן. מיין חבר מענדעל איז אַזאַ נפש, וואָס ווערד ניט נתפעל פון קיין זאַך. און דערפאַר האָב איך איהם ליעב. דערמאָן איך מיך אָן מיין חבר מענדעל, וואָס ער איז געווען און וואָס עס איז פון איהם געוואָרען שפּעטער, העט־העט, אין אַ צייט אַרום — איז טאַקי גאָט׳ס נסים. נאָר אַזאַ לאַנד, ווי אַמעריקע, קאָן מאַכען פון קליין גרויס, פון נידעריג הויך, כמעט פון טוידט לעבעדיג... נאָר מיר האַלטען נאָך דערווייל פון פאָרענט, ביי דער פעררי.

ח.

די פעררי — דאָס איז אַזאַ מין שיף, אָדער אַ פּאַראָם אַזעלכער, וואָס מע קאָן אַריבערפאָהרען אויף איהם מיט פערד און וואָגען און מיט האַק און פּאַק. די פעררי איז גענוג ברייט און לאַנג, אַז איך און מיין חבר מענדעל זאָלען קאָנען זיך נעמען פאַר די הענט און שפּאַצירען אין דער לענג און אין דער ברייט. די ערשטע מינוט איז די מאַמע געווען פאַרטראָגען מיט אונזערע מחותנים און מיט אונזערע באַקאַנטע. אַלע האָבען גערעדט, זיך אויסגעפרעגט איינס ביי דאָס אַנדערע וואָס סע הערט זיך. שפּעטער אַביסעל האָט זי זיך געחאַפּט, אַז מיר זענען ניטאָ — ניט איך, ניט מיין חבר מענדעל. אודאי האָט זי געמאַכט אַ גוואַלד. זי האָט אַנדערש ניט גערעכענט, נאָר אַז מיר זענען אַריינגעפאַלען אין וואַסער אַריין און דערטרונקען געוואָרען. צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז מיר האָבען דערזעהען טרעפּ, זענען מיר אַרויף אויפ׳ן צווייטען שטאָק פון דער פעררי, און פון דאָרטען האָבען מיר דערזעהען אַ מורא׳דיג הויכע גרויסע אייזערנע פיגור פון עפּיס אַ נקבה, וואָס זעהט אויס ווי איין אַם... מיר האָבען קיין צייט ניט געהאַט אַפילו רעכט צו באַקוקען די דאָזיגע פיגור, האָבען מיר דערהערט

דער מאַמע׳ס קולות און דערזעהען פאַר זיך אליהו׳ן. ער איז געווען אויף אונז מלא גזלן פאַר׳ן דערשרעק, וואָס מיר האָבען אָנגעוואָרפען אויף זיי אַלעמען מיט אונזער פאַרפאַלען ווערען. מיר וואָלטען זיך ניט געגאַרט פון איהם. מיין ברודער אליהו וואָלט אונז פאַר אַזאַ זאַך רעכט באַצאָהלט, האָט זיך געטראָפען אַ גליק — מיין שוועגערין ברכה האָט זיך דערפיהלט ניט גוט און האָט אַרויסגעלאָזט אַ קוויטש ניט מיט איהר קול: „אוי, שוועגער, ס׳איז מיר שלעכט!”... און זי וויל שוין אָנהויבען איהרע שטיק, אַזוי ווי אויפ׳ן ים. לאַנג לעבען זאָל דער הייסינער שניידער (ער וויל גאָר פון אונז ניט אָפּשטעהן אויף אַ ווייל!). ער פאַלט־אָן אויף ברכה׳ן און זאָגט איהר מוסר: „אַזאַ אָסאָבע, ווי איהר, קיין עין־הרע, זאָל ניט וויסען דעם חילוק פון אַ ים ביז אַ קליין טייכעל — פע, שעמען מעגט איהר זיך!”...

פאַרענטפערט זיך ברכה. זי האָט ניט געוואוסט, אַז ס׳איז אַ טייך. זי האָט געמיינט, אַז מיר זענען שוין ווידער אויפ׳ן ים. וואָס קומט איהר דערפאַר?... זאָגט פיני, אַז איהם דאַכט זיך, אַז נאָכ׳ן ריח אַליין קאָן מען דערקענען, וועלכעס איז ים און וועלכעס איז אַ טייך. אַ ים, זאָגט ער, שמעקט מיט פיש, און אין אַ טייך זענען קיין פיש ניטאָ. פרעגט איהם דער הייסינער שניידער: פון וואַנען איז גערדונגען? ענטפערט איהם פיני, אַז ער רעדט גאָר ניט צו איהם, און אַז ער האָט בכלל פיינט אַריינלאָזען זיך אין וכוחים מיט אַ שניידער. מישט זיך שוין אַריין משה דער איינבינדער, פעסי׳ס מאַן. ער מאַכט פיני׳ן איין אויסרעד, אַז ער איז איצט אין אַמעריקע, ניט אין „ריסענלאַנד”. אַמעריקע, זאָגט ער, איז אַ לאַנד פון שניידערס. דאָ אין אַמעריקע, זאָגט ער, איז אַ שניידער אַזאַ מיוחס, ווי ביי אונז דער שענסטער בעל־הבית, און אפשר נאָך מעהר. אין אַמעריקע, זאָגט ער, האָבען שניידערס אַ „יוניע”. אַ „יוניע” איז כמעט דאָס, וואָס ביי אונז אַ „צעך”. נאָר די היגע „יוניע”, זאָגט ער, איז גאָר ניִשט דאָס, וואָס אונזער צעך...

— און מיר, בעקערס, האָבען זיך אונזער „יוניע". — לעגט צו יונה דער בעקער. — אונזער בעקער־יוניע איז אפשר אזוי גרויס, ווי די שניידער־יוניע.

— זאָגט חאָטש להבדיל! — שלאָגט איהם איבער משה דער איינבינדער. און עס געהט אוועק א חתונה, וועלכע „יוניע" איז גרעסער.

— נאָך עטליכע מינוט, און מיר זענען אין „נעוויאָרק". — זאָגט פיני צו אליהו'ן, בכדי איבערצורייסען דעם שמועס פון די „יוניעס", וואָס האָט זיך אונז אַלעמען שוין צוגעגעסען... מיר קוקען זיך איין אין דער שטאָדט, וואָס וואכסט פאַר אונזערע אויגען און באווייזט זיך אלע ווייל נעהענטער. אך! וואָס פאַר א שטאָדט! אך! וואָסערע הויכע הייזער! קלויסטערס, ניט קיין הייזער! און פענסטער! טויזענד פענסטער!... ווען איך האָב ביי זיך איצט א בלייַשטיפט מיט א בויגען פאַפּיער!

ו.

טררראך־טאררררערעראך — טאך־טאך־טאך! טאך! דזין־דזין־דזין־גלין־גלאָן! הו־הא! הו־הא! הו־הא! דו־דו־דו־דו! פי־יו! איי־איי־איי־איי־איי־איי! און ווידער א מאָל — טראך־טאררערעראך־טאך־טאך־טאך! און אין מיטען הערט זיך א הייזע־ריגער קוויטש פון א פארטשעפעטען חזיר: חרו! חרו! חרו!... — אָט דאָס זענען געווען די קולות מיט די גוואלדען, וואָס מיר האָבען דערהערט אין דער ערשטער מינוט, אז מיר זענען אנגעקומען קיין ניו־יאָרק. ביז אהער, כל זמן מיר זענען געווען אויפ'ן וואסער, זענען מיר געווען רוהיג. נאָר דאָ, ווי באלד מיר האָבען דער־פיהלט, אז מיר שטעהען טאַקי מיט ביידע פיס אויף דער ערד, אין דעם רעכטען אַמעריקע, אזוי איז אויף אונז אָנגעפאלען א שרעק, א טומעל מיט א בהלה...

די ערשטע האָט זיך פאַרלוירען די מאַמע. ווי א ספּאַלאָשעֿ־טע הוהן א קוואָטשקע, וואָס ציטערט איבער איהרע היהנדעלעך, צעשפּרייט זי די פליגעל, פּיקט און קוואָקעט און הויבט אויף א געפּילדער, פּונקט אַזוי האָט אויסגעזעהען די מאַמע מיינע. זי האָט צענומען ביידע הענט און געמאַכט א גוואַלד: „מאָטעל! מענדעל! אליהו! ברכה! פּיני! טייבעל! וואו זענט איהר? אהער געהט!"...

— נאָט איז מיט אייך, שוויגער! וואָס שרייט איהר? — זאָגט צו איהר ברכה, און מיין ברודער אליהו לעגט צו: „דער סוף וועט זיין, אַז איבער דיין געשריי מיט דיין געפּילדער וועט מען אונז ארויסשיקען צוריק פון אמעריקע!"...

— פּורים נאָכ'ן קאַלטען קוגעל! — חאַפּט איהם אונטער אונזער חבר פּיני און לעגט־אריין ביידע הענט אין די קעשענעס, און דאָס קאַפּעלישעל ארויפגערוקט ארויף. — אַזוי לאַנג קרענקט פּאַני־גנב, ווי לאַנג מע וועט אונז שוין פון דאַנען פּטור ווער'ען! דו האָסט פאַרגעסען, אַז אמעריקע איז באַשאַפען געוואָרען פון גאָט אויף שוץ און באַהעלטעניש פאַר די אַלע, וואָס ווערען געיאָגט און געפּלאָגט, געשטויסען און געטריבען פון אַלע עקען פון דער וועלט?...

דער געדראַנג פון מענטשען איז געווען זעהר גרויס. אונזער חבר פּיני האָט שיער ניט געחאַפּט דעם זעלבען פּסק, וואָס אַנומעל־טען אין לאָנדאָן, ביי אונזער אריינפאָהרען אין יענער שטאָדט אריין. דאָס הייסט, נאָך א מינוט און ער וואָלט געלעגען א צע־קנייטשטער, א צעטראָטענער אויף דער גאַס. איצטיגס מאָל איז ער אָפּגעקומען נאָר מיט א סטוסאַק אין זייט אריין. גאָר אַזוי שטאַרק איז געווען דער קלאַפּ, אַז דאָס קאַפּעלישעל האָט זיך אַראָפּגעגליטשט ביי איהם פון קאָפּ און, אונטערגעחאַפּט פון'ם ווינט, איז דאָס אוועקגעפלויגען א ביסעלע אָן א זייט. דאָס האָט צוגענומען ביי אונז אומזיסט עטליכע מינוט איבעריגע צייט. מיר האָבען דעריבער פאַרשפּעטיגט די קאַר. דאָס הייסט, דעם טראַמ־

ווײ. בײ אונז הייסט דאָס טראַמוויי, בײ זײ — קאַר. פיני'ן איז דאָס וואָרט „קאַר" בעסער געפעלען, ווי טראַמוויי. וואָרום ס'איז קירצער. מיר האָבען אָבער לאַנג נישט באַדאַרפט וואַרטען. עס איז באַלד אָנגעקומען נאָך א קאַר, און מיר אַלע האָבען זיך אַרויפ־געקאַראַצקעט מיט די פעקלעך אויף דער קאַר, פאַרכאַפּט אַלע לעדיגע ערטער. און מיר פאָהרען אין שטאָדט אַריין.

— דאַנקען השם יתברך — פטור געוואָרען פון א פריטשעפּע, פון דעם הייסינער שניידער! — פרעהט זיך אונזער חבר פיני, און מיין ברודער אליהו זאָגט צו איהם: „וואַרט־אויס, פרעה זיך נאָך ניט! אז מיר וועלען ווערטה זיין בײ גאָט, וועלען מיר זיך מיט איהם נאָך באַגעגענען ניט איין מאָל אין ניו־יאָרק"...

VI

אין ניו-יאָרק אויף דער סטריט

VI

אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט

א.

דער אריינפאָהר אין שטאָדט ניו־יאָרק איז שרעקליך. דאָס פאָהרען אליין איז נאָך ניט אזוי גוואלדיג, ווי דאָס איבערזעצען זיך פון איין וואגאָן אינ'ם אנדערען. איהר האָט זיך נאָר־וואָס אריינגעזעצט — אהא! איהר פליהט שוין, ווי די אָדלערס, אין דער הויך, איבער א לאַנגער שמאָלער בריק אויף צו דער'הרג'עט ווערען. ווערד דאָס אָנגערופען ביי זיי „עליוויימער". מיינט איהר, אז איהר זענט שוין פארטיג? האָט צייט אביסעל. איהר קריכט ארויסעט פונ'ם „עליווייטער" און איהר זעצט זיך איבער אין איין אנדער וואגאָן און איהר לאָזט זיך אראָפּ דורך טרעפּ, ווי אין א קעלער אריין, און איהר לויפט אונטער דער ערד מיט אזא אימפּעט, אז עס שווינדעלט אייך אין די אויגען. דאָס ווערד שוין אָנגערופען ביי זיי „צאָבוויי". פאַר וואָס הייסט דאָס „עלי־וויימער" און דאָס „צאָבהיי"? — זאָגט מיין ברודער אליהו, אז „עליווייטער" נעמט זיך פונ'ם וואָרט „לייטער". און „צאָבהיי" זאָגט מען ביי אונז אויך, אז מע טרייבט אָן א פּאָר אָכסען. לאַכט פון איהם אונזער חבר פּיני מיט סכנות. ער זאָגט: „ס'א משל

אקעגען א טאָרבע פלעקער! אָכסען, זאָגט ער, קוים וואָס זיי קריכען, און דאָס פליהט!" ענטפערט איהם דערויף אליהו: „דערויף איז דאָס אמעריקע, ס'זאָל פליהען"... מישט זיך אריין מיין שוועגערין ברכה און זאָגט, אז דאָס אייגענע אמעריקע וואָלט געווען א סך בעסער, ווען מע זאָל דאָ ניט אזוי פליהען, ווי מע פליהט. זי שווערט זיך, אז מעהר פאָהרט זי שוין ניט, איין עק! ניט מיט'ן „עליווייטער" און ניט מיט'ן „צאָבהיי" — זי זאָל וויסען גליקליך ווערען. זי וועט שוין, זאָגט זי, בעסער געהן צו־פוס, איידער אזוי משוגענערווייז פליהען הענדום־פענדום איבער דער חמארע, אָדער לויפען אונטער דער ערד. דערביי האָט זי געזאָגט א ווערטעל: „חויב מיך ניט און וואַרף מיך ניט"... א מאָדנע אידינע מיין שוועגערין. ביי מיר וואָלט איהר, פארקעהרט, גע־פועל'ט, איך זאָל ארומפאָהרען מיט'ן „עליווייטער" און מיט'ן „צאָבהיי" א גאנצען טאָג מיט א גאנצער נאכט. מיין חבר מענדעל אויך דאָס איינענע.

ב.

דאכט זיך, מיר זענען שוין אויסגעווען א וועלט. דאכט זיך, מיר האָבען זיך שוין גענוג אָנגעזעהען מיט די טראמווייען אין לעמבערג, אין קראָקע, אין וויען, אין אנטווערפען און אין לאָנדאָן. נאָר אזא ענגשאפט מיט אזא שטופען זיך און אזא דערשטיקעניש, ווי אָט דאָ, אין דעם גיהנום, האָבען מיר אין ערגיץ ניט געזעהען! קאָפּ אויף קאָפּ. איינער ארויס, צוויי אריין. זיצען איז גיטאָ וואו. דאַרף מען שטעהן. פאלט מען אום. מוז מען זיך אָנהאלטען ביי'ם רינג. הייסט עס דאָ „הענגען אויפ'ן סטראָפּ". ווערד מען פארקליאַקעט. העלפט גאָט, עס ווערד ריין איין אָרט, איז פארהאן דערויף א סך בעלנים. קוים מיט צרות פארהאפט איין אָרט. איהר קוקט זיך ארום, זיצט איהר צווישען צוויי גויים. ביידע שווארצע. א ניגער מיט א ניגערטע. מגושמ'דיגע ברואים. מורא־

דיג גראָבע ליפּען. גרויסע ווייסע ציינער און ווייסע נעגעל. זיי זיצען און קייען עפּיס, מעלה־גרה׳ן, אזוי ווי אָכסען. ערשט דער־נאָכדעם בין איך געוואוירע געוואָרען, אז דאָס וואָס זיי קייען ווערד אָנגערופען ביי זיי „טשאָינגאָם". דאָס איז אזא מין קאָנ־פעקט פון גומילאַסטיק. מע האלט דאָס אין מויל און מע קייעט דאָס. אראָפּשלינגען טאָר מען דאָס ניט. יונגע בחורים, דאָס חייסט קליינע יונגלעך, אלטע לייט און קאליקעס מאכען דערפון א לעבען. אונזער חבר פיני, אויב איהר געדענקט, איך האָב אייך אמאָל דערצעהלט, איז בטבע א גרויסער נאשער. ער האָט ליעב זיסע זאכען. האָט ער זיך צוגעכאפּט צו די דאָזיגע קאָנפעקטלעך און האָט פּאוואָלינקע איינגעשלונגען א גאנץ שאכטעל. דער סוף איז געווען — ער האָט זיך אָנגעמאכט א חתונה אין מאָגען, שיעור ניט אָפּגע׳סמ׳ט זיך. דאָקטוירים האָבען אויסגעפּאָמפּעט ביי איהם דורכ׳ן האלז די טשאָינגאָם. מע האָט איהם געראטעוועט דאָס לעבען. נאָר איך פארלויף אויף צו פריהער. מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער ערשטען אריינפאָהר אין דער שטאָדט ניו־יאָרק.

ג.

דעם גאנצען וועג, וואָס מיר זענען געפאָהרען אויפ׳ן „עליווייטער" און אויפ׳ן „צאָבהויי", האָבען אונזערע לייט, די מאנס־בילען מיט די ווייבער, געהאלטען אין איין רעדען. איך זאָג רעדען, אָבער ס׳איז ניט אמת. ווער קאָן דאָס רעדען אויפ׳ן „עליווייטער"? אָדער אויפ׳ן „צאָבהויי"? אז דער רעש, מיט׳ן געפּילדער, מיט׳ן גראַגערען פון די רעדער, מיט׳ן גרילצען פון די רעלסען, מיט׳ן קלינגען פון די פענסטער מאכען אייך טויב. איהר אליין הערט ניט אייער קול. איהר מוזט שרייען איינס צום אנ־דערען, ווי בעת איהר רעדט צו א טויבען. אונזערע לייט זענען אזש היזעריג געוואָרען שרייענדיג. די מאמע האָט עטליכע מאָל געבעטען זיך ביי פּעסי׳ן:

— פּעסיניו, נשמה'ניו, הארצעניו, ליובעניו! לאָזט דאָס איבער אויף שפּעטער!...

מע ווערד אנשווינגען אויף אַ מינוט און מע הויבט אָבער באַלד אָן ווידער אַ מאָל צו שרייען אויף קולי־קולות. וואָרום מען איז דאָך לעבעדיגע מענטשען, גוטע פריינד, געוועזענע שכנים. ווי אזוי קאָן מען זיך איינהאַלטען און ניט אויסרעדען זיך די הערצער? מע האָט זיך אזא צייט ניט געזעהען. און צו רעדען איז דאָ אזוי פיעל! אזוי פיעל!

ד.

אָנגערעדט זיך און אָנגעשריען זיך וועגען זייטיגע זאכען, איז מען אַרויף אויף אַ שמועס וועגען וואוהין צו פאָרפאָהרען און ביי וועמען אָפּצושטעלען זיך. נאָך אַ סך וכוחים און שפּאַרענישען איז געבליבען, אז די מאַמע און איך און אונזער חבר פּיני מיט זיין טייבלען זאָלען מיר זיך אָפּשטעלען ביי אונזער שכנה פּעסי די גראָבע. און אליהו מיט זיין ווייב ברכה זאָלען פאָרפאָהרען צו זייערע שוועהר און שוויגער, יונה דעם בעקער און ריוועלע די בעקערין. נו, און מענדעל? זאָגט פּעסי, אז מענדלען נעמט זי צו זיך. זאָגט ריוועלע די בעקערין — ניין. ביי פּעסי'ן, זאָגט זי, זענען, קיין עין־הרע, פאַרהאַן אָהן איהם אויך אַ היבש ביסעל עסערס. פאַרדריסט דאָס פּעסי'ן. זי זאָגט, אז ס'איז ניטאָ קיין איבעריגע צייהן אין מויל און קיין איבעריגע קינדער ביי אַ מוטער.

— שאַט! ווייסט איהר וואָס? לאָמיר פרעגען דעם בעל־דבר אַליין. — אזוי זאָגט משה דער איינבינדער, פּעסי'ס מאַן, און ער טהוט אַ פרעג ביי מענדלען: וואוהין וויל ער בעסער — צו איהם אָדער צום בעקער? ענטפערט איהם מענדעל, אז ער וויל זיין דאָרטען, וואו זיין חבר מאָטעל. איך אַליין האָב אויך גאָר אַנדערש ניט געטראַכט, אז אזוי באַדאַרף מענדעל זאָגען.

ה.

— אָט דאָ באַלד, נאָך איין סטיישען, סטאָפּען מיר! — רופט זיך אָן יונה דער בעקער שוין אויף אַמעריקאַנער לשון. מיר פאַר־שטעהען ניט, וואָס הייסט „סטיישען" און וואָס הייסט „סטאָפּען"? פאַרטייטשט ער אונז, אז סטיישען הייסט א סטאַנציע און סטאָפּען מיינט מען אָפּשטעלען זיך, ארויסקריכען.

— מחותן! פון ווען אָן האָט איהר עס אָנגעהויבען רעדען אויפ'ן היגען לשון? — פרעגט איהם די מאַמע, און ריוועלע די בעקערין ענטפערט פאַר איהר מאַן:

— איך בין אייך ערב, מחותנת'טע, אז אין א וואָך ארום וועט איהר אויך אָנהויבען רעדען אויפ'ן היגען לשון. וואָרום אז איהר'ט ארויסקומען אין סטריט און פרעגען: וואו איז דאָ דער קצב? וועט איהר מעגען קצב'ען פון היינט ביז איבערמאָרגען, וועט אייך קיינער ניט ענטפערען.

פרעגט זי די מאַמע:

— ווי אזוי זשע דען זאָל איך זאָגען?

ענטפערט שוין פעסי די גראָבע:

— איהר'ט מוזען זאָגען „דער בוטשער

— אזוי לאַנג קרענקען זיי! — מישט זיך אריין מיין שווע־גערין ברכה. — זיי זאָלען אפילו אויפלויפען, וועל איך זיי זאָגען קצב, קצב און קצב!

ו.

מיט א מאָל האָט מען זיך אָפּגעשטעלט. אונזער מחותן יונה דער בעקער האָט געחאַפּט די מחותנת'טע ריוועלע די בעקערין מיט מיין ברודער אליהו מיט מיין שוועגערין ברכה און האָבען זיך גע־געבען א לאָז צום ארויסגאַנג. האָט זיך די מאַמע אויך אויפגע־הויבען. זי האָט געוואָלט געהן באַגלייטען איהרע קינדער, זיך

געזעגענען מיט זיי. אויך פיני פון זיין זייט האט זיך אויפגע־הויבען, געגאנגען געזעגענען זיך מיט זיין חבר אליהו און טאקי אין איינוועגס אפרעדען מיט איהם, וואו און ווען מע זאל זיך זעהען. נאר ווער? וואס? ווען? איידער מע קוקט זיך ארום איז שוין יונה דער בעקער מיט דער בעקערין מיט מיין ברודער אליהו און מיט זיין ווייב ברכה אויף יענער זייט. דער קאנדוקטאר האט שוין פארהאקט די טיר. דער וואגאן האט זיך געגעבען א ריס. אונזער פיני, ווי ער איז געשטאנען פארטראכט און צעטומעלט, אזוי האט עס איהם געגעבען א שליידער פון די פיס. אין א ווײלע ארום איז ער שוין געלעגען ביי א שווארצער גויע (א ניגערטע) אויפ'ן שויס. האט איהם די ניגערטע געגעבען א ווארף פון זיך מיט ביידע הענט, אזוי, אז ער איז אוועקגעפלויגען אויף דער צווייטער זייט באנק און דאס קאפעלישעל צו דער טיר. און טאמער איז קארג, איז נאך געווארען א געלעכטער אויך. דער גאנ־צער וואגאן האט געלאכט. איך און מיין חבר מענדעל האבען אויך געלאכט. האבען מיר געחאפט א פסק פון דער מאמע און פון פיני'ס ווייב טייבעל, למאי מיר לאכען. געהט, זייט א בריה, ארהבה, און לאכט ניט!

ז.

אלסדינג אויף דער וועלט האט איין עק. געקומען א סוף צו אונזער ארייגפאהר אין ניו־יארק. מיר זענען שוין אויף דער גאס. דא הייסט עס „סטריט". ווען איך זאל ניט וויסען, אז מיר זענען אין אמעריקע, וואלט איך זיכער געמיינט, אז מיר זענען אין בראד, אדער אין לעמבערג. די אייגענע אידען, די אייגענע ווייבער, די אייגענע געוואלדען, דאס אייגענע מיסט, וואס דארטען. נישט מעהר, דער טומעל מיט'ן הארמידער איז דא א סך גרעסער. און דער רעש איז שטארקער, הילכיגער. אויך די מויערען זענען העכער. א סך העכער. זעכס עטאזשען איז א געלעכטער. פארהאן

הייזער פון צוועלף עטאַזשען. און פון צוואַנציג. און פון דרייסיג. און פון פערציג. און נאָך העכער. נאָר וועגען דעם שפּעטער. דערוויי̈ל זענען מיר מיט אונזערע פּעקלעך אויף דער סטריט. מיר האָבען נאָך אַ שטיק וועג צו געהן צופוס. דאָ הייסט עס — „וואָקען". און מיר וואָקען. פריהער וואָקט משה דער אייגבינדער מיט זיינע קורצע פיס. נאָך איהם וואָקט זיין ווייב פּעסי די גראָבע. קוים וואָס די פיס טראָגען זי. אַזוי פעט און שווער איז זי. נאָך פּעסי'ן וואָקען פּיני מיט זיין טייבעל. פון פּיני'ס וואָקען קאָן מען בלייבען אָהן אַ בויך לאַכענדיג. פּיני, אַז ער וואָקט, טאַנצט ער אונטער מיט זיינע דינע לאַנגע פיס, וואָס פּאַרטשעפּען זיך איינער אין דעם אַנדערען. איין הויז אַראָפּ, דער אַנדערער אַרויף. דאָס קאַפּעלישעל אַרויפגערוקט. דאָס האַלזטיכעל אין פּצון־זייט. אַ מאָדנע פיגור, בעט זיך אויף פּאַפּיער. איך און מיין חבר מענדעל וואָקען פון הינטען, שפּעטער פון אַלעמען. מיר שטעלען זיך אָפּ כמעט ביי יעדען פענסטער. אונז איז געפעלען, וואָס די אויפשריפטען זענען אויף אידיש, און וואָס עס שטעהען אַרויסגעשטעלט אַלע אידישע זאַכען: סדורים, טלית־קטנס, יאָר־מעלקעס, מזוזות, מצות — אין מיטען דערינען, סאַמע אין אָנהויב ווינטער, מצות! משמעות, אַ אידישע שטאָדט. לאָזט מען אונז אָבער לאַנג ניט שטעהן. די מאַמע רופט אונז: „אַהער געהט!" — מוז מען געהן.

ח.

ווער עס האָט ניט געזעהען די ניו־יאָרקער סטריט — דער האָט גאָר קיין שענס ניט געזעהן. וואָס געפינט איהר ניט אויף דער סטריט? אידען האַנדלען. ווייבער זיצען און שמועסען. קינדער אין די וועגעלעך שלאָפען. „קערעדזשעס" הייסען דאָ די וועגעלעך. אַלע קערעדזשעס האָבען איין פּנים. דאָ, אויף דער

סטריט, האָדעוועט מען די קליינע עופה'לעך מיט מילך פון קליינע פלעשעלעך. גרעסערע קינדער שפּיעלען זיך. און שפּיעלען שפּיעלט מען זיך מיט טויזענדערליי שפּילערייען: מיט קנעפּלעך, מיט רעדלעך, אין באַל, אין וועגעלעך, אין שליטעלעך און אין „סקייטס". דאָס איז א מין זאַך אויף פיער רעדלעך, צוגעבונדען צו די פיס, און אויף דעם רעדעלט מען. מע קאָן טויב ווערען פון דעם גע־פּילדער, וואָס די קינדער הויבען־אויף אויף דער סטריט. די סטריט געהערט צו די קינדער. קיינער וועט ניט וואגען זיי פון דאנען צו פּאַרטרייבען. און בכלל איז אַמעריקע א לאַנד, וואָס איז באַ־שאַפען געוואָרען פון די קינדערס וועגען. און דערפאַר האָב איך ליעב דאָס לאַנד. אנו, לאָז עמיצער פּרובען אָנריהרען א קינד מיט א פינגער! מיין ברודער אליהו האָט דאָס פּאַרזוכט אויף זיין אייגענער הויט. ער וועט שוין פּאַרזאָגען א צעהנטען. אזוי איז געווען די מעשה:

איינמאָל בין איך מיט מענדלען געווען אויף דער סטריט און געשפּיעלט אין „טשעקעס". דאָס איז א שפּיעל מיט קיילעכיגע הילצערנע קנעפּלעך, וואָס מע שיסט מיט זיי. איז אָנגעקומען סאמע אין רעכטען שפּיעל מיין ברודער אליהו. האָט ער מיך, נאָך דער אַלטער מאָדע, אָנגעחאַפּט ביי'ם אויהער מיט איין האַנט און מיט דער אַנדערער געווען גרייט מיר שענקען א פּאָר פיינע פּעטש. וואַכסט אויס א באָי, א „ווערגעלעץ", ווי פון אונטער דער ערד. ער לויפט־צו צו מיין ברודער און רייסט מיך ארויס פון זיינע הענט. דערנאָך פּאַרקאַטשעט ער די אַרבעל און זאָגט עפּיס צו אליהו'ן אויף אַמעריקאַנער לשון. נאָר אזוי ווי מיין ברודער פּאַר־שטעהט ניט קיין איינגעלש, נעמט דער ווערגעלעץ און טראָגט איהם אונטער א צוגעמאַכטען קולאַק גלייך אונטער דער נאָז. קלויבט זיך באַלד צונויף א רעדעל מיט מענטשען. און מיין ברודער פּאַר־ענטפערט זיך פאַר זיי אויף אידיש, אַז ער קעהר מיך אָן א ברודער, מעג ער דעריבער מיט מיר לערנען דרך־ארץ. זאָגען אָבער די צונויפגעלאָפענע, אַז אין אַמעריקע געהען נישט אָן די זאַכען. א

ברודער, נישט א ברודער, — שלאָגען א קלענערען פון זיך טאָר מען ניט...

נו, געהט האָט ניט ליעב אזא לאַנד!

ט.

דערווייל האָב איך מיך פארערדט און גאָר פארגעסען, אז מיר זענען שוין געקומען אהינצוצו, וואו מיר דארפען זיך אָפּ־שטעלען. דאָס הייסט, ביי אונזער שכנה פעסי די גראָבע און ביי איהר מאַן משה דעם איינבינדער. אריינגעקומען צו זיי אין שטוב, האָבען מיר נישט געטראָפען קיינעם פון דער חאליאסטרע. איך קוק זיך ארום אויף אלע זייטען. איך זוך מיט די אויגען מיין אמאָליגען חבר „ושתי". ניטאָ ניט ושתי, ניט קיינער. וואו זענען זיי אהינגעקומען אלע? וועט איהר הערען א שענס,

VII

די חאַליאַסטרע אויף דער אַרבייט

VII

די חאַליאַסטרע אויף דער אַרבייט

א.

איך האָב אייך געהאַט דערצעהלט, אַז מיר זענען אַריינגע־קומען צו אונזער שכנה פּעסי די גראָבע און צו איהר מאַן משה דעם איינבינדער אין ניו־יאָרק, האָבען מיר פון זייער גאַנצער חאַליאַסטרע קיינעם ניט געטראָפען אין דער היים. וואָס איז די מעשה? — די חאַליאַסטרע איז אויף דער אַרבייט. נאָר איידער איך וועל אייך געהן דערצעהלען, וואָס פאַר איין אַרבייט יעדער פון זיי האָט, באַדאַרף מען אייך פריהער באַשרייבען, ווי אַזוי אַ איד איין איינבינדער פאַרגינט זיך צו זיצען אין אַמעריקע. ער־שטענס, די שטוב. ביי אונז אין שטעדטעל יואָלט פּעסי די גראָבע גאָר מורא געהאַט אַרויפצוקלעטערען אַזוי הויך. מע געהט און מע געהט און מע געהט אפשר אויף הונדערט טרעפּ, ביז מע קומט אַריין אין אַ דירה־מלוכה. חדרים און חדרים׳לעך אָהן אַ שיעור. דאָ הייסט עס „רומס". אין יעדען רום — בעטלעך מיט קאָלדרעס, מיט פאָרהענגלעך אויף די פענסטער, און איין רום, וואָס מע רופט דאָס „קיטשען". ביי אונז הייסט עס קיך. נאָר קיין אויוועז איז ניטאָ. איין אייזערנע פּליטע מיט לעבער אויף צו קאָכען, און

וואסער צאפט זיך דא פון דער וואנט. קאלט וואסער און הייס וואסער — וויפיעל איהר ווילט! איהר דארפט נאר געבען א דרעה מיט'ן קראן — און פארטיג.

ב.

שפעטער, אז מיין ברודער אליהו און זיין ווייב ברכה זענען געקומען צו אונז געוואוירע ווערען, וואס מיר מאכען, האט איהם אונזער חבר פיני אנגענומען פאר א האנט, ארייגעפיהרט אין קיטשען, באוויזען די צוויי קראנען מיט וואסער און איז ארוים מיט לשון, ווי פיני קאן. ער האט געזאגט:

— וואס זאגסט דו עפים, אליהו, אויף קאלומבוסען? מעג ניט זיין פאני די כפרה פאר זיין מינדסטען נאגעל, וואס א חוץ בראנפען און א חוץ פאגראמען ווייסט ער ניט ווער עם האט איהם געשלייערט?...

וועט איהם דען מיין ברודער אליהו אפשווייגען? רופט ער זיך אן צו איהם, צו פיני'ן חייסט עס: „איצטער ביזט דו שוין איגגאנצען פאר קאלומבוסען. וואס האסט דו אבער געזאגט פריהער אביסעל, אויף עלים איילאנד?" פארענטפערט זיך פיני און זאגט, אז עלים איילאנד געהער ניט צו אמעריקע. עלים איילאנד, זאגט ער, ליגט אויף דער גרעניץ צווישען אמעריקע און צווישען אויס־לאנד. זאגט אבער מיין ברודער אליהו, אז עס הויבט זיך גארניט אן. צעקריעגט מען זיך, ווי דער שטייגער איז ביי די צוויי חברים. ביז עס מישט זיך אריין ברכה און מאכט צווישען זיי א שלום. זי זאגט, אז זיי ווייסען ביידע מעחר פון א טוידטען, און אז דעריבער איז זייער קריעגען זיך ניט ווערטה איין אפגעריבענער גראשען. נאר איך האב אייך אנגעהויבען צו דערצעהלען פון משה דעם איינבינדער'ס שטוב און בין ארויף גאר אויף אנדערע זאכען. האט קיין פאראיבעל ניט — מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער שכנה פעסי די גראבע און צו איהרע קינדער, צו דער חאליאסטרע.

ג.

אודאי האָט זיך אונזער משה'ן און אונזער פּעסי'ן קיינמאָל ניט געָ'חלומ'ט אזא גוטס, אז זיי וועלען זיצען אין אזא שטוב און האָבען רומס. אויף אַלסדינג א רום. אויף צו שלאָפען א רום, הייסט עס „בעד־רום". און אויף צו עסען האָבען זיי א באַזונדער רום, וואָס מע רופט דאָס „דייניננג־רום". פאַר וואָס עפּיס דייניננג־רום? ברעכען זיך אליהו און פּיני די קעפּ און קאָנען ניט פאַרשטעהן. מילא בעד־רום — ווייל דאָרטען שטעהען בעטען. אָבער דייניננג־רום — וואָס איז די טייטש „דייניננג"? פאַר וואָס ניט „עס־רום"? מישט זיך אריין משה דער איינגבינדער און זאָגט צו זיי:

— צו וואָס זאָלט איהר זיך ברעכען אומזיסט דעם מח? אַבי איך בין א בעל־הבית אין ניו־יאָרק, גאָט צו דאַנקען, און מיינע קינדער אַרבייטען אַלע מיט גאָט'ס הילף, און מע מאַכט א לעבען אין אמעריקע...

איך באַקוק אָט דעם משה דעם איינבינדער און טראַכט מיר: רבונו של עולם! ווי א מענטש בייט זיך איבער! אין דער היים האָט מען איהם גאָר ניט געהערט רעדען אפילו. אומעטום און אַלע מאָל איז געווען פּעסי. ער האָט נאָר געוואוסט מאַכען פּאַפּ און קלעפען ספרים. און דאָ איז ער געוואָרען מיט א קאָפּ העכער. א קליינינקייט — א מענטש האָט ניט קיין שום דאגות! אַלע קינדער אַרבייטען און ברענגען געלט. איך וועל אייך אויסרעכענען איטליכען ביי די נעמען, וואָס פאַר איין אַרבייט ער טהוט און וויפיעל ער פאַרדיענט. די מאַמע איז מקנא אונזער שכנה פּעסי, וואָס גאָט האָט איהר געשענקט אזוי פיעל קינדער, קיין עין־הרע.

ד.

דער עלטערער בחור, קלעצעל האָט ער געהייסען אין דער חיים. דאָ הייסט ער סעם. פאַר וואָס עפּיס סעם? — ווייס

איך ניט. איך ווייס נאָר, אז ער פארדיענט שוין געלט. ער איז איינגעשטעלט אין א „פייפער־באקס־פעקטאָרי". איהר ווייסט דאָך אָבער ניט מיט וואָס מען עסט דאָס, באַדאַרף מען אייך פאַר־טייטשען. דאָס איז א פאבריק, וואו מע מאכט שאכטלען פון קאַרטאָן־פאַפּיער. מיינט ניט, אז דאָס איז אזא שווערער דזשאב (דזשאב הייסט א מלאָכה). ער אליין בסך־הכל מאכט נאָך ניט קיין שאכטלען. ער צעטראָגט זיי נאָר. הייסט עס דאָ אויף זייער לשון: ער „דעליוועריט" זיי. דאָס הייסט, ער נעמט אין יעדער האַנט א באַנדעל שאכטלען פון א צעהן טוץ און לויפט מיט זיי איבער די ענגע סטריטען, צווישען קארס און אויטאָמאָבילס. מע דאַרף אכטונג געבען, זיי זאָלען חלילה ניט צעקוועטשט ווערען. ער באַקומט דערפאר דריטהאלבען טאָלער א וואָך און האָפט אויף א „רעיז", דאָס הייסט, אויף א הוספה. ס'איז מעגליך, אז מיט דער צייט זאָל ער נעמען דריי טאָלער א וואָך. דאָס איז דערוויייל. שפּעטער אַביסעל, זאָגט איהם צו דער באָס (א בעל־הבית הייסט דאָ „באָס"), אז ער וועט איהם אויסלערנען די ארבייט, ווי אזוי צו מאַכען די שאכטלען. ער זאָגט צו איהם: „דו זיי נאָר א גוד באָי, וועסט דו זיין אָללרייט". אויף אונזער לשון הייסט עס: „זיי א מענטש, וועסט דו עסען אין סוכה".

ח.

דאָס צווייטע בחור'על, וואָס מע האָט איהם אמאָל גערופען וועלוועל קאָטער, און הייגט הייסט ער שוין ווילי, איז אויך א דעליווער־באָי, דאָס הייסט, א יונגעל, וואָס מע שיקט איהם. ער איז אין א „גראָסערי־סטאָר". ביי אונז הייסט עס א „באַקאַליינע קלייט". דאָס איז שוין אַביסעל א שווערערער דזשאב. מע דאַרף זיך פעדערען גאַנץ פריה, אז גאָט אליין שלאָפט נאָך. מע דאַרף קודם אויסקאַרטירען און אויספּאַקען אלע אָרדערס. דערנאָך צע־טראָגען די באַנדעלס צו די קונים. דאָ הייסען זיי „קאַסטאָמערס".

אין די באַנדעלס געפינען זיך זעמעלעך, פּוטער, קעז, אייער, צוקער, מילך, קרים — סמעטענע הייסט עס. מע דאַרף זיך מיט דעם דראַפּען אויף צוויי הונדערט טרעפּ אויף דעם „טאַפּ־פלאָר", דאָס הייסט, גאַנץ אויבען אונטער'ן דאַך. און דאָס באַדאַרף אָפּגע־טהאָן ווערען גיך, אין איין אָטהעם, וואָרום ער דאַרף נאָך קומען צוריק אין סטאָר צוקעהרען דאָס מיסט, אויפראַמען און טהון נאָך עפּיס איין אַרבייט ביז האַלבען טאָג. נאָך האַלבען טאָג איז ער פריי. באַקומען באַקומט ער ניט קיין סך. איינגאַנצען פופצעהן סענט א טאָג, א חוץ פרייטאָג. פרייטאָג באַקומט ער א גאַנצען קוואָדער מיט א חלה אויף שבת.

ו.

דאָס, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט אויבען, קעהר זיך אָן מיט די גרעסערע בחורים. די קלענערע לאָזט מען דאָ ניט אַר־בייטען אין דער פריה. מחמת דאָ, אין אמעריקע, מוזען קליינע קינדער לערנען, געהן אין סקוהל. דאָס הייסט, אין חדר אריין. אַניט — טהוט זיך חושך. און לערנען לערנט מען אומזיסט. און מען גיט אייך נאָך צו ביכער אויך. אונזער חבר פּיני, אז ער האָט דאָס דערהערט, איז ער געוואָרען אויסער זיך. ער האָט זיך דערמאַנט, אז ביי אונז, אין דער היים, לאָזט מען גאָר אידישע קינדער ניט אריין אין גימנאַזיע. און דאָ, אין אמעריקע, שלעפּט מען אייך מיט גוואַלד. אַניט — וועט איהר צאָהלען שטראָף. „צוליעב דעם אליין, זאָגט פּיני, וואָלט זיך פּאָני געמעגט באַגראָבען א לעבעדיגער אין דער ערד אריין!"...

נאָר אזוי ווי אין סקוהל געהט מען נאָר א האַלבען טאָג, קאָן מען דעם אַנדערען האַלבען טאָג עפּיס טהון און פאַרדיענען א פּאָר טאַלער. טהוען זיי טאַקי אזוי, פּעסי'ס קלענערע קינדער. איינער, אָט דער וואָס מע רופט איהם משה'נאַהוז, אַרבייט אין איין אַפּ־טייק. דאָ הייסט עס א „דראָג־סטאָר". ער וואַשט פלעשלעך, געהט

אין פּאָסט־אָפּיס נאָך מאַרקעס. דאָ הייסט עס „סטעמפּס״ און עס פאַרקויפט זיך אין דער אַפּטייק. ער באַקומט פאַר זיין אַרבייט, נאָר פאַר אַ האַלבען טאָג, אַ טאַלער מיט אַ קוואָדער אַ וואָך. „עס געהט ניט צו־פּוס״ — זאָגט משה דער איינבינדער און נעמט־צו ביי איהם דאָס געלט.

ז.

פייטעל פּעטעלעלע, דאָ הייסט ער שוין פּיליפּ, געהט אויך אַ האַלבען טאָג אין סקוהל, און דעם אַנדערען האַלבען טאָג פּעדעלט ער מיט אידישע גאַזעטען. דאָ הייסט עס „פּייפּערס״. ער לויפט אַרום אויף איסט־בראָדוויי — אַזאַ סטריט — און שרייט: „פּייפּערס, פּייפּערס!״ און רופט דערביי אויס דעם נאָמען פון יעדען פּייפּער. ער מאַכט דערפון פון פערציג ביז פופציג סענט אַ טאָג, און אַ מאָל מעהר אויך. פאַרשטעהט זיך, אַז דאָס געהט אויך אַוועק צום פאָטער אין טאָפּ אריין. אַלע פאַרדיענען, און דער איינבינדער האַלט זיי אַלעמען אויס.

ח.

אַלע פאַרדיענען. אפילו מיין חבר הערשעל, דער וואָס מיט דער גולקע און וואָס מע רופט איהם דערפאַר „ושתי״. דאָ הייסט ער שוין ניט ושתי און ניט הערשעל, נאָר העררי, און לערענט אין סקוהל. דעם אַנדערען האַלבען טאָג נאָך דער סקוהל שטעהט ער ביי אַ סטענד אין ריווינגטאָן סטריט ביי אַ באַקאַנטער אידינע, טאַקי פון אונזער שטעדטעל, און העלפט איהר פאַרקויפען רייז, גרויפּען, הירזש, אַרבעס, בעבלעך, ניס, ראָזינקעס, מאַנדלען, פייגען, טייטלען, באָקסערען, און זויערע אוגערקעס אויך. קיין סך אַרבייט דערביי האָט ער ניט. ער דאַרף נאָר אַכטונג געבען, מע זאָל ניט צעשלעפּען. וואָרום אַ אידינע, אַז זי געהט־צו פרעגען אויף גרוי־

פען, האָט זי אַריין דערוויל אַ ראָזינקע, אָדער אַ מאַנדעל, אָדער אַ טייטעל אין מויל אַריין. דערפאַר האָט ער אָבער אַליין אָפטליך אַריין פון די זיסע זאַכען. ושתי אָדער העררי וועט מיר ניט פאַרלייקענען. ער האָט זיך מיר מודה געווען, אַז ער האָט זיך איינמאָל אַזוי צוגעכאַפּט צו די ראָזינקעס, אַז עס האָט איהם נאָכ־דעם דריי טאָג וועה געטהאָן דער בויך. באַקומען באַקומט ער פאַר זיין אַרבייט גאָרניט. בלתי נאָר דאָס, וואָס עס פאַלט איהם אַריין פאַר העלפען אָפּטראָגען אַ קאָסטאָמער. קריגט ער דערפאַר אַ פּעני אָדער צוויי. און אַמאָל אַ ניקעל — פינף סענט. ביי אונז הייסט עס „נאַ טשאַי". דאָ הייסט עס אַ „טיפּ". דאָס ברענגט איהם אַריין ביז אַ טאָלער אַ וואָך. אין דער היים האָט ושתי קיין קאָפּיקע קיינמאָל נישט געזעהען אין חלום אפילו. סיידען פורים ביי שלח־מנות פאַנאַנדערטראָגען. איז אָבער פורים נאָר איין מאָל אין יאָהר. און דאָ איז ביי איהם פורים אַלע טאָג. אַלע טאָג פאַרדיענט ער געלט.

— קאָלומבוס! ביזט ווערטה, מע זאָל דיך אָפּגילטען! — האָט געזאָגט אונזער חבר פיני, ווען ער איז דורכגעגאַנגען פאַרביי ריווינגטאָן סטריט און דערזעהען ושתי'ן ביי'ם סטענד. ער האָט איהם געגעבען צו לעזען דריי סענט פאַר באָקסערען און איין סענט ושתי'ן „נאַ טשאַיאָק", אָדער אַ „טיפּ", ווי עס הייסט דאָ, אין אַמעריקע.

ט.

און משה דער איינבינדער אַליין זיצט אויך ניט לעדיג. ער פאַרנעמט זיך ניט מיט איינבינדעריי, ווי אין דער היים. מחמת דאָ, אין אַמעריקע, זאָגט ער, דאַרף מען צו דער מלאָכה האָבען אַ מטמון מיט געלט אויף צו דינגען אַ סטאָר, קויפען אינסטרומענטען און האָבען באַקאַנטשאַפט. און ווידער, זאָגט ער, זיין אַ „האַנט" ביי יענעם, דאָס הייסט נעהן דיענען — איז שוין ניט די יאָהרען.

האָט מען איהם געגעבען איין עצה — צווישען אידען ווערד מען ניט פארפאלען, — אז ער זאָל זיך איינפּיקסען א סטענדּ פון ספרים, ביכער און ביכלעך אויף עפעקס סטריט, וועט ער מאַכען אַ לעבען. אונזער חבר פיני'ן איז דאָס אזוי געפעלען, אז ער זאָגט, ער וואָלט אויך א בעלן געוועזן האָבען אזא פרנסה. און געפעלען איז דאָס איהם, זאָגט ער, דערפאר, ווייל ארום דעם וואָס מע געהט שמירט מען זיך. פיני האָט ליעב ספרים און ביכער, ווי א פיש האָט ליעב וואסער. ער, אז ער חאפּט זיך צו צו א בוך און שטעקט אריין דעם שפּיץ נאָז, וועט איהר איהם ניט אַפּרייסען.

י.

און אפילו אונזער מחותן, יונה דער בעקער, פארנעמט זיך אויך ניט מיט זיין פריהעריגער מלאכה, דאָס הייסט, מיט בעקעריי. פאר וואָס? אלץ די אייגענע מעשה. אויף צו עפענען א בעקעריי באדארף מען, זאָגט ער, דאָ האָבען רויטשילד'ס פּארמעגען. און אויסער דעם, באדארף מען, זאָגט ער, באלאנגען צו דער „יוניע". און ער איז דערויף, זאָגט ער, שוין צו אלט. און געהן ארבייטען ביי יענעם ניט אין א „יוניע" האָט ער מורא, אז טאָמער מאכט זיך א סטרייק — און דאָס איז אין אמעריקע אלע טאָג, — קאָן ער קריגען א צעשפּאָלטענעם קאָפּ. וואָס־זשע טהוט מען? איז דאָך שלעכט. האָט מען איהם געגעבען איין עצה, אז קיין ברויט און קיין חלה זאָל ער טאקי ניט באַקען. נאָר וואָס דען? — קנישעס! היימישע קנישעס. מילכיגע מיט קעז, אָדער פאַרעווע מיט קרויט. און וואָס זאָלט איהר קלעהרען — אונזער מחותן מאכט ניט שלעכט. גאָרניט שלעכט! זיינע קנישעס האָבען א שם אויף דער איסט־סייד. אז איהר'ט געהן אויף עסעקס סטריט, וועט איהר דערזעהען אָנגעשריבען אויף א פענסטער מיט גרויסע אותיות אויף אידיש: **בכאן פארקויפט מען היימישע קנישעס** — זאָלט איהר וויסען, אז דאָס איז אונזער מחותן, מיין ברודער אליהו'ס

שווער, יונה דער בעקער. און טאַמער וועט איהר זעהען טאַקי אויף דער אייגענער סטריט, אַקוראַט אַקעגען, אויך אַ אידישען אויפשריפט און אויך מיט גרויסע אותיות: בכאַן פאַרקויפט מען היימישע קנישעס — זאָלט איהר וויסען, אַז דאָס איז שוין ניט אונזער מחותן יונה דער בעקער. דאָס האָט מען שוין געמאַכט איהם אַ קאָנקורענציע. זאָלט איהר אַהינצו ניט געהן. געהן זאָלט איהר בעסער צו אונזער מחותן, צו מיין ברודער אליהו'ס שווער. אַ סימן וועט איהר האָבען, אַז איהר וועט אַריינקומען, וועט איהר באַלד דערקענען אונזער מחותן — ער איז אַ בייזער. און אויב איהר וועט ניט דערקענען איהם, וועט איהר דערקענען זי, אונזער מחותנת'טע, ריוועלע די בעקערין. זי איז מיט אַ גוידער און טראָגט קאַרעלען. און מיין שוועגערין ברכה וועט איהר דאָך געוויס דערקענען. זי האָט גרויסע פּיס. און איהר קליין שוועסטערעל, אַ ראַבעטיני מיידעל מיט אַ צעפּעל, דרעהט זיך דאָרט אַרום. זי הייסט אַלטע, און מע האָט זי מיר אַמאָל געהאַט גערעדט פאַר אַ כלה. נאָר פון איהר וועלען מיר שמועסען איין אַנדערש מאָל.

VIII

מיר זוכן אַ דזשאַב

VIII

מיר זוכען א דזשאָב

א.

מע קאָן ניט באַקלאָגען זיך. מיר זענען זעהר אָנגעלעגטע געסט ביי אונזער שכנה פּעסי די גראָבע און ביי איהר מאַן משה דער איינבינדער. און עס איז אונז דאָרט גאָר ניט שלעכט. און פרייליך איז אויך געגוג. ווער שמועסט זונטאָג, דער טאָג, וואָס די חאַליאַסטרע איז פריי, — דעמאָלט איז א לעבען. מיר נעמען זיך צונויף אַלע, גאַנץ קליינוואַרג — און מיין חבר מענדעל אויך מיט אונז — און מיר געהען אַוועק אין טהעאַטער אריין. איך מיין דאָס די „מואווינג־פּיקטשורס". עס קאָסט א ניקעל א פּאַר־שוין, און איהר זעהט זיך אָן אַזעלכע וואונדירים, אַז דער קאָפּ דרעהט זיך אַזש! איך זאָל זיין דעם קייזער'ס א זוהן, אָדער דזשייקאָב שיפּ'ס איין איינציקעל, וואָלט איך גאַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט געלעגען אין די מואווינג־פּיקטשורס. איך וואָלט גאָר קיינמאָל ניט ארויסגעקראָכען פון דאָרטען. מיין חבר מענדעל אויך דאָס איינענע. און ושתי, דער וואָס הייסט שוין היינט הערדי, אויך אַזוי. געהט זשע אָבער רעדט מיט מיין ברודער אליהו, זאָגט ער, אַז ס'איז א שטות'עריי. ס'איז גאָרניט, זאָגט ער. ס'איז

פאר קינדער. פרעגט זיך א קשיא: ווי באלד אז פאר קינדער, פאר וואס זשע רייסט זיך אהין אונזער חבר פיני? און זיין ווייב טייבעל? און מיין שוועגערין ברכה? האט מיין ברודער אויף אלסדינג א תירוץ. די ווייבער, זאגט ער, האבען אזוי פיעל שכל, וויפיעל די קינדער. און פיני, זאגט ער, רייסט זיך אהין נאר איהם, אליהו'ן, אויף צו להכעיס. דער שפיץ איז געווען, אז אליהו האט אזוי לאנג גערעדט, ביז ער איז איינמאל אין א זונטאג אויך מיטגעגאנגען מיט אונז. פון דעמאלט אן לאזט ער ניט דורך קיין איין זונטאג און געהט אין די מואווינג־פיקטשורס. מיר געהען אלע. יונג און אלט. קליין און גרויס. אפילו פעסי און משה און אונזערע מחותנים — אלע, אלע. נאר די מאמע געהט ניט. „איהר מאן, זאגט זי, וועט ליגען אין דער ערד, און זי וועט געהן אין טרעיאטער — ניט דערלעבען וועלען דאס, זאגט זי, איהרע שונאים!“...

ב.

עס איז ניט שלעכט ביי אונזערע שכנים. טאקי גאר־גאר ניט שלעכט. עס איז אבער ניט קיין תכלית כסדר זיין ביי יענעם א גאסט. מע באדארף עפּים זעהען א טהועכע, „טרייען א דזשאב“. אין אמעריקע באדארף יעדער „מאכען א לעבען“. אזוי זאגט מיין ברודער אליהו. ער געהט־ארום פארזארגט מעהר פון אלע־מען. ער קומט אלע טאג צו אונז פון זיין שוועהער יונה דעם בעקער און זעצט זיך אוועק מיט דער מאמע רעדען וועגען תכלית. ברכה זיצט אויך דערביי. און אונזער חבר פיני איז אויך דא. ער, פיני, האט פלאנען און פּראיעקטען אהן א שיעור. נאר אלע זיינע פלאנען טויגען אויף כפרות. דאס הייסט, טויגען טויגען זיי, נאר זיי געפעלען ניט מיין ברודער אליהו. און טאמער גע־פעלט עס אליהו'ן, געפעלט דאס ניט ברכה'ן. למשל, פיני'ן איז געקומען א געדאנק, אז ער און אליהו און ברכה און טייבעל זאלען

אלע פיער געהן ארבייטען אין שאפ און ווערען שניידערס. דאס הייסט, נייהען אויף דער מאשין. דא רופט מען דאס „אפּריי־טערס". זאגט אבער ברכה, אז ס'איז ניט כדאי געווען צוליעב דער שענער מלאכה אוועקוואהפען די היים, זיך איינשטעלען דאס לעבען איבער'ן ים און ווערען שניידערס אויף דער עלטער. ענט־פערט איהר דערויף אליהו, אז ער ווייסט ניט וואס איז שענער — פארקויפען קנישעס אויף עסעקס סטריט, אדער ארבייטען ביי דער מאשין? ווערד ברכה אנגעצונדען, למאי אליהו ווארפט איהר אוים קנישעס. זי גיט איהם אנצוהערעניש, אז ווען ניט איהר מאמע'ס קנישעס אויף עסעקס סטרט, וואלטען זיי אלע געשוואלען פאר הונגער...

ג.

אונזער חבר פיני'ן האב איך ליעב נאר פאר זיין רעדען. ער, אז ער צעהיצט זיך, איז א חיות צו הערען. אויסגעהערט אלע־מענ'ס טענות, חאפּט ער זיך אויף, מאכט מיט ביידע הענט און לעגט־אוועק א מענה־לשון. איך געדענק איטליכס ווארט. אט ווי אזוי פיני האט גערעדט:

— א! איהר פינסטערע, ווילדע מענטשען וואס איהר זענט! אין אייך ליגט טיעף איינגעוואָרצעלט דער גלות פון יענעם וויסטען לאנד פון פאני, ימח שמו וזכרו! אמעריקע איז אבער ניט חזיר־לאנד! אלע מיליאנערען און מיליארדערען אין אמעריקע האבען יונגערהייד געארבייט שווער און ביטער. ווער אין א שאפ, און ווער אויף דער סטריט. פרעגט ביי ראקענפעלער, קארנעגי, מאר־גען, וואנדערבילד, וואס זענען זיי געווען אמאל? צי האבען זיי ניט געקעהרט די סטריט? צי האבען זיי ניט ארומגעטראגען קיין פייפערס אויף צו פארקויפען? צי האבען זיי ניט געפוצט פרעמדע שיך פאר א ניקעל? צי נעמט, למשל, דעם קעניג פון אויטא־מאבילען, מיסטער פארד — פרעגט איהם, צי איז ער ניט געווען

אמאָל אַ שאָפער, איין אָנטרייבער? אָדער נעמט גאָר די גרויסע מענטשען, אשטייגער, אַ וואשינגטאָן, אַ לינקאָלן, אַ רוזוועלט — זענען זיי דען געבוירען געוואָרען גרויסע מענטשען, פרעזידענטען? צי אפילו איצטיגער פרעזידענט ווילסאָן, זאָל ער מיר מוחל זיין, איז ניט געווען קיין מלמד?...

ד.

דאָס קאָן שוין מיין ברודער אליהו ניט פאַרטראָגען. ער האָט איבער אונזער חבר פיני'ן סאמע אין מיטען:

— ע, פיני, דו רעדסט שוין על ה' ועל משיחו און אויף „נגתקה"! דו פאַרגעס נאָר נישט, אז דערווייל איז ווילסאָן מלך...

נאָר פיני, אז ער צעהיצט זיך, איז געפעהרליך. ער לאַכט זיך אויס פון מיין ברודער אליהו:

— חאַ־חאַ! מלך? וואָס מיר מלך? ווער מיר מלך? ניטאָ קיין מלך אין אמעריקע! אַ פרייע מדינה! אַ דעמאָקראַטיטשע־סקע!...

— בקיצור, איז ניט קיין מלך, איז ער פרעזידענט, וואָס איז די נפקא־מינה? — פּרובט זיך אליהו. און פיני האָט איהם אָפּ:

— ס'אַ גרויסע נפקא־מינה! פון מלך ביז פרעזידענט איז אזא חילוק, ווי פון „יכבה" ביז „יבבה"! אַ מלך איז אַ מלך, און אַ פרעזידענט איז אַ פרעזידענט! אַ מלך איז בירושה, און אַ פרעז־ידענט קלויבט מען אויס. ווילען מיר — איז ווילסאָן פרעזידענט אויף נאָך פיער יאָהר, ווילען מיר ניט — איז ער צוריק אַ מלמד. און דאָס ווייסט דו, אז אין עטליכע יאָהר אַרום קאָן איך אויך זיין אַ פרעזידענט?

— דו? אַ פרעזידענט?...

— איך — אַ פרעזידענט!...

ה.

זינט איך קען מיין ברודער אליהו האָב איך איהם נאָך קיינ־מאָל ניט געזעהען אזוי לאַכענדיג, ווי איצט. מיין ברודער אליהו, ווייסט איהר דאָך, איז בכלל אַ מענטש אַ פאַרזאָרגטער, אַ מרה־שחורה'ניק. זעלטען ווען איהר זעהט איהם, ער זאָל לאַכען. און אפילו אַז ער לאַכט, איז אויך נאָר מיט אַ האַלבען מויל. איצטיגס מאָל איז עפּיס אָנגעפאַלען אויף איהם אַזאַ געלעכטער, אַז מיין מאַמע האָט זיך אַזש איבערגעשראָקען פאַר איהם. עס איז אָבער טאַקי געווען פון וואָס צו לאַכען. מע האָט באַדאַרפט נאָר אַ קוק טהון אויף אונזער חבר פּיני'ן, ווי אַזוי ער האַלט די הענט אין די קעשענעס פון זיינע שמאָלע הויזען, וואָס קוים זיי האַפּען אַרום די נייע גרויסע אַמעריקאַנער שיך, אויפ'ן האַלז־טיכעל, וואָס טייבעל מאַכט איהם אַלע מאָל צו־רעכט, ס'זאָל ליגען גלייך, און עס פאָלגט ניט, האָטש געב דעם אַ קרענק, און אויף זיין האַרט קליין אַמעריקאַנער קאַפּעלישעל, וואָס וויל ניט זיצען אויף איין אָרט, און דער עיקר — אויף זיינע קורצזיכטיגע אויגען מיט זיין שפּיצעכיגער נאָז, וואָס קוקט־אַראָפּ אין מויל אַריין.

— רבונו של עולם! אַט דאָס וועט זיין אַמאָל אַ פּרעזי־דענט?... זייט אַ בריה און לאַכט ניט!

ו.

גוט אָנגעלאַכט זיך, רופט זיך אָן מיין ברודער אליהו צו דער מאַמע אַזוי:

— מילא, אונז האָט שוין אונזער פּיני באַוואָהרענט. מיר געהען אַלע אין שאַפּ און וועלען נייהען קליידלעך אויף דער מאַשין. און פּיני אַליין איז דאָך אודאי שוין אַ באַוואָהרענטער מענטש — ער וועט דאָך זיין, אם ירצה השם, אַ פּרעזידענט... וואָס טהוט מען אָבער מיט אונזער קליינוואַרג?

דאָס מיינט ער מיך און מיין חבר מענדעל. ער קאָן ניט ליידען, וואָס מיר געהען אַרום בטל. ער איז אין כעס סכנות, למאי מיר דרעהען זיך אַרום איבער דער סטריט און שפּיעלען אין „באָל" אָדער אין „טשעקעס" (ביי אונז הייסט עס „מיאַטש" און „קנעפּ־לעך"). ער האָט זיך אַ פּרוּף געטהאָן מיך אַנצונעמען ביי'ם אויהער, געדענקט איהר דאָך, וואָס פאַר אַ מיאוס'ען פּסק ער האָט געחאַפּט פון אַ „ווערגעלעץ", וואָס האָט איהם צוגעשטעלט אַ קולאַק גלייך אין נאָז אַריין — ער זאָל וויסען, אַז אין אַמעריקע קאָן מען זיך „פייטען", דאָס הייסט שלאָגען, נאָר מיט אַ גלייכען.

— וואָלט איהר שוין געהאַט אַזאַ דאגה מיט זיך, ווי איהר האָט אַ דאגה מיט די קינדער!... — רופט זיך אָן משה דער איינ־בינדער און דערמיט גיט ער אונז אַנצוהערעניש, אַז מיר זענען טאַקי זעהר וואוילע געסט, נאָר ס'איז שוין צייט, מיר זאָלען עפּיס טהון, עפּיס אליין פאַרדיענען אונזער שטיקעל ברויט...

ז.

היינט אונז, מיינט איהר, איז דאָס איינגענעמען צו זיצען ביי יענעם אויף לאַסקאַווע ברויט? מיין מאַמע העלפט־אויס פּעסי'ן אין קיטשען. זי באַקט און קאָכט און וואַשט און רוימט. אונזער חבר פּיני'ס ווייב טייבעל פאַרבעט די בעטען און קעהרט־אויס די רומס. פּיני אליין העלפט משה דעם איינבינדער אויפ'ן סטענד ביי די ספרים. חאָטש דעם אמת זאָגען, איז פון פּיני'ס הילף נישטאָ אַ סך צו וואַרטען. וואָרום פּיני, אַז ער דערזעהט ספרים, איז איהם ניט אָפּצורייסען. שטעקט ער אַריין די נאָז אין אַ בוך — איז אַ גוטען טאָג! דאָס אליין וואָלט נאָך אויך ניט אויסגעמאַכט. האָט ער אַ טבע — ער דראַקעט. גאָט האָט איהם צוגעשיקט אַ פאַנטאַן־פּען, וואָס די טינט געהט ניט אויס אייביג אייביג. פּאַפּיער איז דאָ וואָלוועל, וועלוועלער פון באָרשטש, — זיצט ער און דראַקעט.

— דו לערענסט זיך שרייבען? — פרעגט איהם אליהו. נאָר פיני ענטפערט איהם ניט. ער לעגט־צונויף דאָס אָנגעשריבענע און באהאלט עס ווייט־ווייט אין די זייט־קעשענעס פון פידזשאַק פון ביידע זייטען, און ער זעהט אוים ווי געשוואָלען.

ח.

מיר, איך און מיין חבר מענדעל, זיצען אויך ניט לעדיג. ביז מיר וועלען אמאָל קריגען א דזשאב, העלפען מיר אוים דער חאַ־ליאסטרע ווי ווייט מעגליך. איך העלף דעם עלטערען באַי קלעצעל, וואָס מע רופט איהם איצטער „סעם", ביי'ם צעטראָגען די פעקלעך פון די פייפּער־באָקסעס. און מיין חבר מענדעל רייבט זיך אמאָל ארום וועלוולען, וואָס היינט הייסט ער „ווילי", אין דער באָקאַ־ליינע סטאָר, און אמאָל ארום פּייטלען, וואָס מע רופט איהם היינט „פילים", דער וואָס פעדעלט מיט אידישע „פּייפּערס". פאַר אונ־זער ארבייט באַקומען מיר פון זיי ניט קיין שום געצאָהלט, א חוץ נאָר, וואָס זיי נעמען אונז זונטאָג אויף זייערע הוצאות אין טהעאַ־טער, איך מיין, אין די מואווינג־פּיקטשורס. און אז מיר געהען־ארוים פון די מואווינג־פּיקטשורס, זענען זיי אונז מכבד מיט „מאַראַזשענע". דאָ הייסט עס „אייז־קרים", און מע עסט דאָס אָדער מיט צוויי שטיקלעך ביסקווים, וואָס זעהט אוים ווי א פּורים־דיג פלעדעל, אָדער מע טרינקט עס מיט סאָדע־וואַסער. דערנאָך „נעמען מיר א וואָק", א שפּאַציער הייסט עס, אין פּארק. און פּארקען זענען דאָ אין ניו־יאָרק א סך, און אומעטום לאָזט מען אייך אריין אומזיסט, אָהן געלט. אמעריקע איז שוין איין מאָל א לאנד! וואוהין איך וויל — אהין געה איך, און וואָס איך וויל — דאָס טהו איך.

ט.

האָב איך צייט, חאַפּ איך זיך אַראָפּ צו מיין אַמאָליגען חבר ושתי (היינט הייסט ער שוין הערריי). איז אָבער זיין באַסיבע (בעל־הבית׳טע) פונ׳ם סטענד ניט צופריעדען. זי האָט באַמערקט, אַז ושתי רוקט מיר אונטער אַמאָל אַ באָקסער און אַמאָל אַ פּאָר ראָזינקעס מיט מאַנדלען. „צוויי נאַשערס, זאָגט זי, קאָן איהר סטענד ניט פאַרטראָגען"... געה איך שוין מעהר ניט צו ושתי׳ן, צו הערריי׳ן הייסט דאָס. איך וואַרט ביז ער קומט אויף דער נאַכט אַהיים, ברענגט ער מיר אַלע מאָל צו טראָגען עפּיס אין קעשענע אויף צו נעמען אין מויל אַריין. דערזעהט ברכה, אַז איך קיי, שטעלט זי מיר צו אַ בענקעלע פּאַר מיין ברודער אליהו. פרעגט מיך אליהו, וואָס איך קיי? זאָג איך: „טשאַינגאָם". אָט דאָס, וואָס אַלע קייען אין אַמעריקע. זאָגט ברכה, אַז עס קעהרט זיך איהר איבער די גאַל פון דעם קייען, וואָס מע קייעט דאָ. זאָגט איהר אליהו: „עלעהיי, לאָז זיך דיר דאַכטען, אַז בהמות מעלה־גרה׳ן"... קאָן דאָס פּיני ניט ליידען, למאי אליהו פאַרגלייכט די אַמעריקאַנער צו בהמות. ער זאָגט:

— דו נעמסט אַ פאָלק, דאָס ערשטע, דאָס גרעסטע, דאָס קליגסטע און דאָס פרייסטע פאָלק אין דער וועלט, און פאַרגלייכסט זיי צו, להבדיל, בהמות?!... איך וואָלט אַ בעלן געווען, זאָלסט מיר זאָגען נאָר איין זאַך — וואָס וואָלט פון אונז געווען, ווען קאָלומבוס זאָל חלילה ניט געווען אַנטדעקען אַמעריקע?

— וואָלט עס איין אַנדערער אַנטדעקט! — ענטפערט איהם אָפּ מיין ברודער אליהו נאָר פּראָסט און דוקא ניט לאַנג געטראַכט.

י.

דאַנקען השם יתברך, איך קאָן אייך אָנזאָגען אַ בשורה — מיר האָבען שוין אַ דזשאָב. מיר׳ן שוין ניט דאַרפען מעהר אַרומ־געהן לעדיג. מיר׳ן שוין ניט דאַרפען אַנקומען צו לאַסקאַווע

ברויט. מיר אַרבייטען שוין אין שאָפּ. דאָס הייסט, ניט איך און ניט מיין חבר מענדעל. אונז נעמט מען ניט. מיר זענען נאָך צו יונג. אין שאָפּ גערען אַרבייטען דערווייל צוויי פון אונזער משפּחה: מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני. וואָס הייסט אַרבייטען אין שאָפּ, און ווי אַזוי אַרבייט מען דאָרט? — דאָס גער איך אייך דערצעהלען.

IX

מיר אַרבּייטען אין שאַפּ

IX

מיר ארבייטען אין שאפ

א.

ווי אזוי מע ארבייט אין שאפ — קאן איך אייך אקוראט ניט זאגען. ווארום איך וויים אליין ניט. מע לאזט מיך נאך אהינצו ניט אריין. ווארום איך בין נאך ניט בר־מצוה. איך וויים נאר דאס, וואס איך הער פון מיין ברודער אליהו און פון אונזער חבר פיני. אלע אויפדערנאכט, אז זיי קומען אהיים פון שאפ, דערצעהלען זיי אונז חדושים ונפלאות. זיי קומען אלע מאל אויסגעמאטערט און הונגעריג. און מיר זעצען זיך עסען וועטשערע. דא הייסט עס „סאפער". ברכה האט פיינט אט דאס ווארט, אזוי ווי איין עהרליכער איד האט פיינט חזיר. נאך א ווארט איז פארהאן, וואס מיין שוועגערין קאן ניט אריבערטראגען. דאס איז א „ווינדע". א ווינדע הייסט דא א פענסטער. זאגט ברכה דערויף: „ווינד און וועה זאל זיין צו זיי"... הייגט קאן זי ניט הערען, אז מע זאגט „סטאקינגס". איהר וועט קיינמאל ניט פאלען דערויף, אז סטאקינגס זענען זאקען. אדער, אשטייגער, וואס וועט איהר זאגען אויפ'ן ווארט „דישעס"? דאכט זיך, אז „פאסודע", זאגט ברכה, איז א סך שענער? אדער וואס קאן זיין פשוט'ער

פון א „לעפעל״? ניין. לוינט זיי ניט. ביי זיי קומט אויס, אז א לעפעל איז א „ספון״. ניט אומזיסט זאָגט ברכה א ווערטעל (זי האָט זיך איהרע אייגענע ווערטלעך): „אמעריקע איז א לאַנד, סטייק איז א מאכל, פאַרק איז א גאָפּעל און איינגעלש איז א שפּראַך״...

ב.

מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני ארבייטען אין צוויי באַזונדערע שעפּער. איינער איז איין „אָפּרייטער״. דאָס הייסט, מחילה, א שניידער. דער אנדערער איז א „פּרעסער״. איין אָפּ־רייטער דאַרף ניט נייהען מיט די הענט. ער שטעפּט ביי דער מאַשין. דאָס דאַרף מען אָבער אויך קאָנען. עס שטעפּט זיך ניט אליין. ווי זשע קומט דאָס צו מיין ברודער אליהו, אז אונזער טאַטע, און אונזער טאַטענ׳ס טאַטע, און אונזער טאַטענ׳ס טאַטענ׳ס טאַטע איז קיינמאָל קיין שניידער ניט געווען און א מאַשין קיינמאָל אין די אויגען ניט געזעהען? מיר שטאַמען, זאָגט די מאַמע, פון לויטער חזנים, רבנים און שמשים. איז דאָך שלעכט! איז דאָס אָבער אמעריקע. אין אמעריקע איז ניטאָ א זאַך, וואָס א מענטש זאָל ניט קאָנען. אין אמעריקע לערענט מען זיך אויס. א סימן האָט איהר — למאי א רב? זיין א רב דאַרף מען דאָך אודאי קאָנען. א רב מוז חאָטש קאָנען פּסק׳ענען שאלות. פון דעסט־וועגען זענען פאַרהאַן אין אמעריקע רבנים, דאָ הייסען זיי „רעוו־רענטען״, וואָס אין דער היים זענען זיי געווען קצבים. מיין ברודער אליהו האָט זיך דאָ באַקענט מיט א מוהל, מיט א רעוורענט, וואָס מע נעמט איהם אויף ברית׳ען. אין דער היים איז ער געווען א שניידער, און נאָך א דאַמסקי דערצו!

פרעגט איהם אליהו: „היתכן?״...

ענטפערט ער איהם: „אמעריקע!״...

ג.

ווי אַזוי האָט זיך מיין ברודער אליהו אויסגעלערענט שטעפּען? — למאי ווי אַזוי איז דער דאַמסקי שניידער געוואָרען אַ מוהל? איז אליהו נעבאַך טאַקי גוט אויסגעריסען געוואָרען. מע האָט איהם געגעבען איבערגעבליבענע שטיקלעך, ער זאָל זיי איבערגעהן מיט דער מאַשין. איז ער דורכגעגאַנגען עטליכע מאָל הין און צוריק און איז געוואָרען אָל־רייט. אויף מאָרגען האָט ער שוין געשטעפּט. מאַהלט אייך, אַז אַך און וועה איז געווען צום שטעפּען. נאָר גוט איז דאָס. למאי פּיני האָט דאָס אויך ניט געקאָנט באַווייזען? ניט מחמת ער האָט זיך געפוילט אַרבייטען. חס וחלילה! פּיני וועט אייך געהן אַרבייטען טאַטשקע־אַרבייט — אַבי מאַכען אַ לעבען אין אַמעריקע. איז די צרה, וואָס ער האָט אַ נידעריגע ראיה און טהוט אַלסדינג חאַפּענדיג. מע האָט איהם אויך אַוועקגעזעצט ביי דער מאַשין, ווי מיין ברודער אליהו. מע האָט איהם אויך געגעבען איבערגעבליבענע שטיקלעך, ער זאָל זיי איבערגעהן הין און צוריק מיט דער מאַשין. האָט זיך געטראָפען מיט איהם איין אומגליק. דאָ ווערד דאָס אָנגערופען: „איין עקסידענץ". אונזער חבר פּיני האָט אין אייַלעניש פּאַרטשעפּעט דעם פּידזשאַק און האָט צוגעשטעפּט דעם לינקען אַרבעל צו דער מאַשין. אַ גליק חאָטש, וואָס ניט די האַנט. וועה־וועה, וואָס מע האָט זיך אָנגעלאַכט פון איהם! חברה שניידערס האָבען אויפגעהויבען אַ הוררא! „גרינהאָרן" האָבען זיי איהם אַ נאָמען געגעבען. גרינהאָרן איז די טייטש אַ גרינער. און אַ גרינער הייסט אַזעלכער, וואָס איז נאָר־וואָס אַראָפּגעקומען פון דער היים און ווייסט ניט, וואו אַ טיר עפענט זיך. גרינהאָרן איז אַ בזיון. ערגער פון אַ גנב... נאָר דאָס וואָלט נאָך געווען, ווי זאָגט ברכה, אַ האַלבע צרה. דאַרף זיך טרעפען — אָט וועט איהר הערען וואָס.

ד.

פונקט אין דעם שאַפּ, וואו מיין ברודער אליהו האָט געאַרבייט ביי דער מאַשין און אונזער חבר פיני איז אויך געקומען לערנען די אַרבייט, האָט זיך געפונען אונזערער איין אַלטער באַקאַנטער און פיני'ס אַ שונא — דער הייסינער שניידער. אויב איהר האַלט קאָפּ, זענען מיר מיט'ן הייסינער שניידער געפאָהרען אינ־איינעם אויף איין שיף, אויפ'ן „פּרינץ אַלבערט". איהר דאַרפט געדענקען מסתמא דאָס אויך, אַז מיט אונזער חבר איז דער הייסינער שניידער געוועזען אויף מעסערשטעך. באַדאַרף נאָט פּיה־רען אַזוי, אַז פיני זאָל זיך מיט איהם באַגעגענען אין איין שאַפּ. און נאָך ווי אַזוי באַגעגענען! אין דעם דאָזיגען שאַפּ איז דער הייסינער שניידער אַ גאַנצער מאַכער. ער איז ניט קיין אָפּרייטער ביי דער מאַשין, נאָר אַ „קאַטער". דאָס הייסט, ער איז אַ צו־שניידער. ער שניידט־צו, און די אָפּרייטערס נייהען. איז איהם נאָך ווינציג. ער זאָגט, אַז ער וועט לאַנג ניט זיין אין די ביזנעס. ער האָפּט גאָר אין גיכען ווערען אַ „דעזיינער". דאָס איז שוין גאָר אַ גרויס שטריימעל. אַ דעזיינער הייסט אַזעלכער, וואָס מאַכט פּאַסאָנען. אַ דעזיינער פאַרדיענט פופציג טאָלער אַ וואָך, און פינף און זיבעציג טאָלער אַ וואָך, און הונדערט אויך! אַז עס באַגליקט אַ מענטשען, ווייסט ער ניט פון וואַנען! ווי זאָגט ברכה: „איינעם גיט גאָט גאָר, דעם אַנדערען גאָרניט"...

ה.

אַז פיני איז אַריינגעקומען אין שאַפּ, קומט איהם דער הייסי־נער שניידער אַקעגען. ער שטעלט אַוועק אויף איהם די שאַרפע ברילען, ציהט־אויס פיני'ן אַ יד און מאַכט צו איהם: „העללאָו, לאַנדסמאַן! האו דו יו דו?"... דאָס הייסט: „שלום־עליכם, וואָס מאַכט איהר, רב קרוב?"... קוקט אויף איהם אונזער חבר פיני

מיט זיינע קורצזיכטיגע אויגען. ווער איז דער לץ? ער האָט איהם גאָרניט דערקענט. ערשט, אַז יענער האָט איהם אָנגערופען דעם נאָמען פונ׳ם שיף „פּרינץ אַלבערט”, האָט זיך פּיני דערמאַנט ווער דאָס איז. און ס׳איז איהם געוואָרען, זאָגט ער, דריי לעבער אין האַרצען! דאַכט זיך, וואָס האָט איהם דער הייסינער שניידער געטהאָן? ער קאָן אָבער, זאָגט פּיני, זיין פּנים ניט אָנקוקען. ער זאָל וויסען, זאָגט ער, פאַרדיענען טויזענד טאָלער אַ שעה, וועט ער אין דעם דאָזיגען שאָפּ ניט זיין קיין מינוט אַפילו! און דערצו נאָך דער עקסידענץ מיט׳ן צוגעשטעפּטען אַרבעל...

ו.

בקיצור — פּיני שוין ניט זיין קיין אָפּרייטער. ער געהט אוועק אין איין אַנדער שאָפּ און באַשטעלט זיך דאָרט פאַר אַ פּרעסער. אַ אונטערפּרעסער דערווייל. אַז ער וועט זיך אויס־לערנען די אַרבייט, וועט ער געהן העכער און העכער. ביז וואוהין?

— מע קאָן ניט וויסען. — זאָגט פּיני. — קיינער ווייסט ניט וועמענ׳ס מאַרגען ס׳איז. ניט קאַרנעגי, זאָגט ער, ניט וואַנ־דערבילד, ניט ראָקענפעלער האָבען געוואוסט, אַז זיי וועלען אַמאָל זיין דאָס, וואָס זיי זענען...

דערווייל ווערד נאָך פּיני גוט פאַרשוואַרצט. און אַלץ איבער זיין טבע, וואָס ער האָט ליעב אַלסדינג טהון חאַפּענדיג. און דערצו נאָך זיין נידעריגע ראיה. ער קומט אַלע טאָג אַהיים אַ צעבריהטער.

איינמאָל איז ער געקומען מיט אַ סקאַליטשעטער נאָז. וואָס איז די מעשה? ער האָט זיך ביי׳ם פּרעסען אָפּגעבריהט די נאָז. ווי קומט דאָס פּרעסעל צו זיין נאָז? זאָגט פּיני, אַז זיין נאָז האָט ניט געוואָרט, ביז דאָס פּרעסעל וועט זיך מטריח זיין צו זיין נאָז. ער קאָן באַשטעהן, זאָגט ער, אַז זיין נאָז זאָל געהן צום פּרעסעל. ווי קומט זי, די נאָז, צום פּרעסעל? לאָזט זיך אויס, אַז פּיני האָט

גאָר געזוכט אַ שטיקעל ארבייט, און ווייל ער האָט אַ נידעריגע ראיה, האָט ער זיך דעריבער אָנגעבויגען הארט צום טיש און האָט געטראָפען מיט׳ן שפּיץ נאָז גלייך אויפ׳ן אָנגעגליהטען פּרעסעל.

— אַ שלים־מזל אז ער פאַלט אין שניי, טרעפט ער אויך אויף אַ שטיין...

איך מיין, אז איך וועל אייך ניט דערצעהלען, ווער דאָס האָט געזאָגט, וועט איהר אויך טרעפען, אז דאָס האָט געזאָגט ברכה. מיין שוועגערין קאָן ארייגזאָגען...

ז.

ברכה איז ניט צופריעדען. מיין מאַמע אויך ניט. טייבעל אויך ניט. איהר האָט אַמאָל געזעהען, אז ווייבער זאָלען זיין צו־פריעדען? זיי באַוויינען אונז, מאַנסבילען, וואָס מיר דאַרפען אַזוי האָרעווען אין אַמעריקע, בכדי צו מאַכען אַ לעבען. אַ קליינינ־קייט — ארבייטען אין שאַפּ! אז האַלב נאָך זיעבען אין דער פריה מוז מען שוין זיין אויף דער ארבייט. אַ שעה נעמט־צו דאָס פאָהרען אהין. עפּיס איבערהאַפּען דאַרף מען. דאַוונען דאַרף מען דאָך אודאי. הייסט רעכענט־אויס, ווען מיר דאַרפען אויפ־שטעהן? און פארשפּעטיגען טאָר מען ניט קיין מינוט אפילו. וואָרום טאָמער פאַרשפּעטיגט איהר, רעכענט מען אייך אראָפּ פאַר יעדע פינף מינוט אַ האַלבען טאָג ארבייט. ווי אַזוי ווייסט מען דאָס, צי איהר האָט פאַרשפּעטיגט, אָדער ניין? דערויף איז דאָס אַמעריקע. אין אַמעריקע האָט יעדער שאַפּ אַזאַ מין זייגער. אז איהר קומט אין שאַפּ, געהט איהר צו צום אַלעם ערשטען און מהוט אַ קוועטש דעם זייגער. ווערד דאָס אָנגערופען אויף זייער לשון: „פּאַנטשען די קלאַק". „קלאָק" איז אַ זייגער און נעמט זיך, זאָגט מיין ברודער אליהו, פון גלאָק. אַ גלאָק קלינגט און אַ זייגער, זאָגט ער, קלינגט אויך. אָבער נאָר אַ וואַנט־זייגער. אַ

סימן האָט איהר: אַ קעשענע־זייגערעל קלינגט ניט, הייסט עס „וואַטש". פרעג איך ביי אליהו'ן: „פאַר וואָס עפּיס וואַטש?" זאָגט ער: „ווי דען זאָל עס הייסען?" זאָג איך: „וואַטשעל". פרעגט מיך אליהו: „פאַר וואָס עפּיס „וואַטשעל"?" זאָג איך: „אַז אַ זייגער איז אַ זייגערעל, דאַרף זיין וואַטש אַ וואַטשעל. עלעהיי, זאָג איך, אַ „באָי" איז אַ יונג, איז אַ יונגעל „באָיטשיק", און אַ קליין יונגעלע — אַ „באָיטשיקעל"... ווערד אליהו אין כעס און זאָגט מיר, אַז איך האָב זיך אויסגעלערענט פון אונזער חבר פיני זאָגען אַלסדינג פאַרקעהרט. אַ גליק, וואָס פיני איז ניטאָ דערביי. פיני זאָל זיין, וואָלטען זיי זיך שוין צעאַמפּערט איבער'ן וואָרט „וואַטש", אַזוי ווי זיי האָבען זיך געאַמפּערט און שיער ניט צעשלאָגען זיך איבער'ן וואָרט „ברעקפיש" — אָנבייסען. דערפאַר, זאָגט אליהו, איז איין אָנבייסען ברעקפיש, ווייל צום אָנבייסען עסט מען פיש, אָדער הערינג. זאָגט פיני: „ווי באַלד אַז הערינג, פאַר וואָס זשע זאָגט מען ניט: „ברעקהערינג"?" זאָגט איהם אליהו: „בהמה וואָס דו ביזט! און וואָס איז אַ הערינג — ניט קיין פיש?" פיהלט זיך פיני, אַז ער איז געשלאָגען, זאָגט ער: „ווייסט דו וואָס? לאָמיר פרעגען ביי איין אמעריקאַנער אידען!" און מע פוילט זיך ניט און מע שטעלט־אָפּ אַ געגאָלטען אידען אין מיטען גאַס (שבת איז דאָס געווען) און מע טהוט איהם אַ פרעג אויף אַ טשיקאַוועסט: „פעטער! איהר זענט שוין לאַנג אין אמעריקע?" זאָגט ער: „דרייסיג יאָהר. וואָס איז דען?"... זאָגען זיי: „מיר ווילען אייך עפּיס פרעגען. גיט אונז צו פאַרשטעהן, פאַר וואָס זאָגט מען ביי אייך אויף איין אָנבייסען ברעקפיש?" קוקט זיי אָן דער איד און זאָגט צו זיי: „ווער האָט דאָס אייך געזאָגט, אַז אויף איין אָנבייסען זאָגט מען ביי אונז ברעקפיש?" „ווי אַזוי זשע דען זאָגט מען?"

— ברעקפעסט! ברעקפעסט! ברעקפעסט! — שרייט זיי אויס דריי מאָל דער איד גלייך אין פּנים אריין און איז זיי מכבד מיט'ן נאָמען „גרינע חיות"...

ח׳

איך האָב מורא, אַז מיר וועלען זיך מיט׳ן שאָפ ניט עלטערען. מיין ברודער אליהו זאָגט, אַז די אַרבייטער האָבען צרות פונ׳ם „פאָרמאַן". יעדער שאָפ האָט אַ פאָרמאַן — איין עלטסטען, איין אויפזעהער. און ניט נאָר איין פאָרמאַן, יעדער שטאָק האָט זיך זיין פאָרמאַן. אויף דעם שטאָק, וואו אליהו אַרבייט, איז דער פאָרמאַן אַ המן, אַ רשע מרושע. ער איז אַליין אַמאָל געווען איין אַרבייטער. נאָר ער האָט זיך אַרויפגעאַרבייט און איז געוואָרען אַ פאָרמאַן. די אַרבייטער זאָגען, אַז ער איז ערגער פונ׳ם „באָס". באָס איז אַ לשון־קודש־וואָרט און שטאַמט פונ׳ם וואָרט „בעל־הבית". אַזוי זאָגט אליהו, און פיני מוז אָפּשווייגען. וואָרום אויף לשון־קודש איז אליהו בעל־מצרא. פאָרט אַ חזנ׳ס אַ זוהן... נאָר מיר קעהרען זיך אום צום פאָרמאַן. מע האָט אַרויסגעלאָזט אַ קלאַנג אין שאָפ, אַז דער פאָרמאַן רוקט דעם זייגער. אַזוי, אַז ווען איהר זאָלט ניט קומען, וועט איהר פאַרשפּעטיגען — וואָס זאָגט איהר אויף אַזאַ ממזר?... און אונזער חבר פיני דערצעהלט פון זיין שאָפ נאָך שענערע מעשיות. זייער פאָרמאַן, זאָגט ער, לאָזט ניט דעם אַרבייטער אַ קוק טהון אין אַ פּייפּער אַריין. לייענען אַ צייטונג ביי דער אַרבייט — היות ניט זיכער! רוּיכערען שמועסט מען ניט. אַ וואָרט טאָר מען ניט אויסרעדען צווישען זיך. ס׳איז אַזוי שטיל, זאָגט ער, אַז מע קאָן הערען אַ פליעג! אויסער דעם טראַסק פיט׳ן גראַגערען פון די מאַשינען. נאָך אַ מעלה האָט זיין שאָפ. דאָרט ווערען די פּרעסלעך אָנגעוואָרעמט מיט גאַז. דאָ זאָגט מען ניט גאַז, נאָר „געז". דאָס הייסט, שטינקען שטינקט עס אַזוי ווי ביי אונז גאַז. נאָר מע טאָר ניט זאָגען גאַז. מע דאַרף זאָגען געז. אַקוראַט פאַרקעהרט. סע זאָל ביי אונז אין דער היים הייסען געז, וואָלט מען דאָ מסתמא געזאָגט גאַז.

ט.

הקיצור, די גאנצע פון די פרעסלעך פארהאקט אזוי דעם קאפ, אז די ארבייטער אין שאפ פאלען חלשות און מוזען סטאפען די ארבייט. רעכענט מען זיי אפ פון דער „פיידע“. דאס הייסט, אז עס קומט צום אפנעמען פאר דער וואך, וואס מע האט פארדיענט, ווערד א לאך. דא האט איהר פארשפעטיגט פינף מינוט — אראפ א האלבער טאג. דא זענט איהר צו־פריה אוועקגעגאנגען — אראפ א האלבען טאג. דא זענט איר געפאלען חלשות — פארפאלען א טאג.

ניין. מע קאן שוין מעהר ניט אריבערטראגען. מע וועט מוזען ארויס אין א סטרייק.

X

מיר סטרייקען!

X

מיר סטרייקען!

א.

מיר דאכט, אז ס'איז גאר ניטא קיין בעסערע זאך אויף דער וועלט, ווי אז מע סטרייקט. דאס האט אזא פנים, ווי אז איהר לערענט ביי א רבי'ן, וואס שלאגט זיך צו שטארק, נעמט מען אפ ביי איהם די קינדער און מע זוכט איין אנדער מלמד. דערווייל הערט איהר אויף צו געהן אין חדר. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני האבען אויפגעהערט צו געהן אין שאפ. אונזער שטוב האט שוין גאר איין אנדער פנים, זינט זיי זענען אין דער היים. אזוי האבען מיר זיי אנגעקוקט איין מאל אין וואך — זונטאג. ווארום, ווי איך האב אייך שוין דערצעהלט, אז מע ארבייט אין שאפ, מוז מען אויפשטעהן כאור, בכדי מע זאל חלילה ניט פארשפעטיגען. און אז זיי זענען געקומען אהיים, פלעג איך שוין שלאפען. פאר וואס? דערפאר, וואס זיי האבען געארבייט „אווערטיים". דאס הייסט, אז אלע אנדערע ארבייטער זענען געגאנגען אהיים, זענען אונזערע לייט נאך געזעסען אין שאפ ביי דער ארבייט. ניט דערפאר, וואס מע האט זיי גענויט פון קהל. זיי האבען געארבייט אווערטיים, בכדי זיי זאלען מעהר פארדיענען. אי, אז ס'איז געקומען צום צאהלען, האט מען ביי זיי

אפגעריסען טעג — וואס זענען זיי שולדיג? „עלעהיי, גזלנים זענען אונז באפאלען"... אזוי האט געזאגט מיין ברודער אליהו.

— עלעהיי, דו ביזט א לעקיש! — זאגט צו איהם מיין שוועגערין ברכה. ווען זי, זאגט זי, זאל ארבייטען אין א שאפ, וואלט זי זיך ניט געלאזט שפייען אין דער קאשע. זי זאגט, אז אלע פארלייט מיט אלע באסעס וואלטען ביי איהר געקייעט די ערד. און איהר מעגט איהר גלויבען. ברכה קאן!

ב.

דערפאר האט זי זיך געקיהלט דאס הארץ, אז אלע שעפער האבען ערקלעהרט א סטרייק. דאס הייסט, אלע שניידערס, ווי־פיעל ס'איז פארהאן אין ניו־יארק, האבען אוועקגעלעגט שער און אייזען און — גוד באי. וועה־וועה, וואס סע האט זיך אפגע־טהאן! אין דער היים, און אויף דער סטריט, און אין די האלס! א „האל" — איז א זאל, אדער א טהעאטער. מע קלויבט זיך צונויף אהינצוצו אלע שניידערס פון גאנץ ניו־יארק אויף א מיטינג, און מע רעדט און מע רעדט און מע רעדט. איהר הערט זיך דארט אן אזעלכע ווערטער, וואס איהר האט זיי קיינמאל ניט געהערט: „דזשענעראל סטרייק"... „יוניאן"... „ארגאניזירט"... „אכט און פערציג שטונדען"... „העכערע ווייזשעס"... „בעסערע באהאנד־לונג"... „סקעבס"... „סטרייק־ברעכערס"... „פיקעטס"... און נאך בדומה אזעלכע ווערטער, וואס איהר פארשטעהט זיי ניט. מיין חבר מענדעל זאגט, אז ער פארשטעהט זיי יא. נאר געבען מיר צו פארשטעהן קאן ער ניט. „וועסט עלטער ווערען, יאגט ער מיר, וועסט דו אליין פארשטעהן". עס קאן זיין. דערווייל קוק איך זיך צו, ווי דער עולם היצט זיך, און עס בייסען זיך מיר די הענט. עס גלוסט זיך מיר זיי אלע אראפחאפען אויף פאפיער. אויסמאהלען אימליכען באזונדער, ווי ער זעהט אויס, וואס ער טהוט, ווי אזוי ער שטעהט און ווי אזוי ער רעדט.

ג.

למשל, נעמט מיין ברודער אליהו. ער אליין רעדט נים קיין וואָרט. ער געהט נאָר צו צו איטליכס רעדעל און שטעקט אריין די נאָז. אָדער ער לעגט־צו איין אויהער. בעת מעשה בייסט ער די נעגעל און איז שטארק אויפגערעגט. א פארגעניגען צו זעהען מיין ברודער, ווי ער שאָקעלט־צו מיט'ן קאָפּ יעדען איינציגען, וואָס ער רעדט. ער איז מיט אלעמען מרוצה, וואָס יענער זאָל נים זאָגען. אָט איז צוגעקומען צו איהם א שניידער מיט א גולקע אויף איין זייט קאָפּ — פון דער לינקער זייט. דער שניידער האָט איהם אָנגענומען ביי א לאַץ און טרייסעלט איהם און רעדט אין איהם אריין, אז ס'איז ארויסגעוואָרפען דער גאנצער טארעראם. די שניידערס וועלען מיט זייער סטרייק גאָר נישט אויספיהרען. מחמת די „אסאָסיאיישאָן" פון די „מאנופעקטשורערס" איז צו שטארק פאר אונז! שאָקעלט איהם מיין ברודער צו מיט'ן קאָפּ. און איך האָב זעהר מורא, אז מיין ברודער אליהו ווייסט אזוי, וואָס באדייט „אססאָיאיישאָן" און „מאנופעקטשורערס", ווי איך... וואָרום אָט איז צוגעגאנגען צו אליהו'ן איין אנדער שניידער מיט א פנים פון א קאטשקע. אז ער רעדט, פאטשט ער מיט די ליפּען. דער שניידער האָט אָנגענומען מיין ברודער פאר א קנעפּעל און האָט לאנג איבע. איהם גערעדט, געפּאטשט מיט די ליפּען. ער האָט אלע מינוט אויסגערופען: „ניין! מיר מוזען קעמפען, אויס־קעמפען ביז'ן סוף!"... האָט איהם מיין ברודער אויך אויסגע־הערט און אויך צוגעשאָקעלט מיט'ן קאָפּ. איין עבירה, וואָס מ״ן שוועגערין איז דאָ ניטאָ. זי וואָלט איהם שוין עפּיס אריינגע־זאָגט...

ד.

גאנץ אנדערש האָט אויסגעזעהען אונזער חבר פיני. ווער עס האָט איהם נים געזעהען און ווער עס האָט איהם נים געהערט רעדען אויף א מיטינג, — דער האָט גאָר קיין שענס נים געזעהען

אויף זיין לעבען. אונזער פיני׳ס פיגור דארף אייך זיין באקאנט נאך פון מיינע פריהעריגע מעשיות. זיינע קורצזיכטיגע אויגען מיט זיין לאנגער שפיצעביגער נאז, וואס קוקט אראפ אין מויל אריין, געדענקט איהר מסתמא. זיינע לאנגע שמאלע הויזען, איין הויז אראפ, איין הויז ארויף, און זיין שניפס אויף דער צעשפילע־טער מאנישקע — האט איהר אודאי אויך ניט פארגעסען. היינט זיין רעדען, זיין פינען מיט דער נשמה און זיין שיטען פונ׳ם ארבעל מיט הויכע שענע ווערטער און מיט קלינגענדיגע נעמען פון גרויסע לייט? אציגד שטעלט אייך פאר, אז פיני צעהיצט זיך און רעדט פאר איין עולם פון טויזענדער מענטשען, וואס ווילען איהם דוקא ניט הערען. אנגעהויבען האט ער אזש פון קאלומבוסען, ווי אזוי ער האט אנטדעקט אמעריקע, און איז באלד ארויף אויף די פאראייניגטע שטאטען, און האט זיך פארמאסטען צו רעדען און צו רעדען. האט מען איהם ניט געלאזט.

— ווער איז דער ספיקער? — פרעגט איין שניידער ביי׳ם אנדערען.

— א גרינהארן! — ענטפערט איהם יענער.

— וואס וויל ער?

— וואס באדערט ער?

— וואס האקט ער א טשייניק?

— שאראפ! — שרייט אויס איינער, און א סך אנדערע חאפען איהם אונטער:

— שאראפ!...

ח.

„שאראפ" איז אפילו א מיאוס ווארט. די טייטש פונ׳ם ווארט איז „אראפ פונ׳ם מארק!" נאר אונזער חבר פיני שרעקט זיך ניט פאר קיין ווערטער. פיני, אז ער צערעדט זיך, איז ווי א פאס וואסער, וואס מע האט אפגעשטעקט און פארווארפען דעם

צאפען. איהר קאנט צוהאלטען מיט דער האנט, פארשטאפען מיט א שמאטע — עס וועט אייך קיין זאך ניט העלפען. ביז דאס וואסער וועט ניט ארויסגעהן ביז'ן לעצטען טראפען, איז איין עבירה אייער טרחה. פיני מוז אפרעדען זיינס. סיידען מע זאל איהם אראפשלעפען פון דער ביהנע. דא הייסט עס ניט ביהנע. דא הייסט עס „סטיידזש". איצטיגס מאל האט מען איהם טאקי געמוזט אזוי טהון. צוויי שניידער־יונגען, פרעסערס, האבען איהם גענומען פאר ביידע הענט און מע האט איהם מיט כבוד אראפ־געפיהרט פונ'ם סטיידזש. דאס האט איהם אבער גארניט גע־שטעהרט אויסצופיהרען דאס, וואס ער האט געוואלט אויספיהרען. ער האט דאס איבעריגע דערגעדט, שוין געהענדיג מיט אונז אהיים. און אז מיר זענען געקומען אהיים, האט ער נאך לאנג גערעדט פאר מיין מאמען און פאר מיין שוועגערין ברכה און פאר זיין ווייב טייבעל. איך און מיין חבר מענדעל זענען אויך געווען צווישען די צוהערער. און מיר דאכט, אז ווערליג פיני האט גע'טענה'ט, איז ער גערעכט. נאר געהט רעדט מיט ווייבער. אז פיני האט זיך גוט אנגערעדט, רופט זיך אן מיין שוועגערין ברכה מיט א משל, ווי איהר שטייגער איז:

— וואס איז דעם אינדיק פאר א חילוק, צי מע קוילעט איהם פורים צו דער סעודה, צי פסח צום סדר?...

טאמער ווייסט איהר, וואס מיינט דערמיט ברכה?...

ז.

דערווייל געהט אוועק א טאג און א טאג. דער סטרייק איז א סטרייק. די ארבייטער זענען שטאהל און אייזען. מיטינגען מאכט מען אלע טאג. און אלע מאל אויף א נייעם פלאץ. די מאנופעקטשורערס, הער איך זאגען, האלטען זיך אויך שטארק. זיי ווילען ניט נאכגעבען. זיי וועלען אבער מוזען נאכגעבען. אזוי זאגען אלע. ניטא א זאך, וואס די ארבייטער זאלען ניט אויס־

פיתרען. ס'איז אמעריקע! עס האלט שוין ביי'ם לעצטען מיטעל. אז דאס וועט ניט העלפען, איז עק וועלט! אזוי זאגען אונזערע לייט. וואס איז דאס פאר א מיטעל? מיר וועלען זיך צונויפ־זאמלען אלע סטרייקער פון גאנץ ניו־יארק און מיר וועלען דורכ־געהן איבער די סטריטען מיט א מארטש. דאס הייסט, טויזענדער און טויזענדער שניידערס וועלען זיך דורכשפאציערען מיט די פאהנען איבער דער שטאדט. מיר און מיין חבר מענדעל איז דאס דוקא געפעלען. מיר וועלען זיין די ערשטע. רעדט זשע אבער מיט אזא אידינע, ווי מיין שווענערין ברכה, זאגט זי, אז ביי איהר זעהט דאס אויס, ווי קינדער שפיעלען זיך אין סאל־דאטלעך... זי זאגט: „איין עבירה אייערע שיך"... האט איהר באדארפט אנקוקען אונזער פיני'ן און הערען, וואס ער האט איהר געזאגט דערויף!

ז.

מיר האבען שוין געהאלטען מיט'ן סטרייק גאנץ ווייט. איך און מיין חבר מענדעל האבען זיך שוין צוגעגרייט, ווי מע גרייט זיך צו צו דעם פערטען דזשולאי. דעמאלט איז א יום טוב אין אמעריקע. מע שיסט אויף דער סטריט מיט די פייער־קרעקערס און עס טרעפט זיך, זאגט מען, אז מע דער'הרג'עט א מענטשען. א קליינינקייט — דער פערטער דזשולאי? דאס איז דאך דער טאג, וואס די פאראייניגטע שטאטען האבען זיך באפרייט פון די שונאים...

איך און מענדעל זענען שוין געוועזען יום־טוב'דיג. איז אונז פארשטעהרט געווארען די שמחה. אויף קאנעל סטריט האט מען גע'הרג'עט א מענטשען. די ידיעה האט אונז געבראכט פיני. ער איז געוועזען אויפ'ן ארט און האט געזעהען דעם גע'הרג'עטען. ער זאגט, אז דער מענטש האט פארדיענט דעם טוידט. ער איז גע־ווען, זאגט ער, א גענגסטער. פרעגט איהם די מאמע: „וואס הייסט א גענגסטער? א גנב?" זאגט פיני: „ערגער פון א גנב!"

פרעגט איהם די מאמע: „א גזלן?" זאָגט פּיני: „ערגער פון א גזלן!" פרעגט די מאמע: „וואָס קאָן זיין ערגער פון א גזלן?" זאָגט פּיני: „א געננסטער איז ערגער פון א גזלן. וואָרום א גזלן איז א גזלן, און א געננסטער איז א געדונגענער גזלן. דעם מענטשען האָט מען געדונגען, ער זאָל שלאָגען די סטרייקערס. איז ער באַפאַלען א מיידעל א סטרייקערין און האָט זיך פארמאָסטען זי צו שלאָגען. האָט זי געמאַכט א גוואַלד, זענען זיך צונויפגעלאָפען מענטשען און ס'איז ארויס א געשלעג... מעהר האָט מען פון פּיני'ן ניט געקאָנט ארויסבאַקומען גאָרניט. ער האָט ארומגעשפּאַנט מיט זיינע לאַנגע פיס הין און צוריק. ער האָט געפּינעט מיט דער נשמה. ער האָט געשפּריצט מיט פייער. ער האָט זיך געריסען ביי די האָר און געשאָטען מיט ווערטער און מיט נעמען:

— איי־איי, קאָלומבוס! איי־איי, וואַשינגטאָן! איי־איי, לינקאָלן!

דער סוף איז געווען — פּיני האָט זיך אויפגעהויבען און איז אנטלאָפען!

ח.

ביז עפּיס וואָס, דערווייל האָט דאָס אונז געטראָפען. מיך און מיין חבר מענדעל. די מאמע האָט זיך געשוואָרען ביי איהר געזונט און ביי איהר לעבען, אז זי וועט אונז ניט ארויסלאָזען אויף דער סטריט פאַר קיין געלט אין דער וועלט! ניט מיך, ניט מענדלען, ניט אליהו'ן, ניט ברכה'ן און ניט טייבלען. וואָרום ווי־באַלד אז עס האַלט שוין, זאָגט זי, אזוי ווייט, אז מע הרג'עט מענטשען אין סטרים — איז שוין עק וועלט! זי האָט אָנגעוואָרפען אויף אונז אלעמען אזא פּחד, אז טייבעל האָט זיך צעוויינט, ווי א קליין קינד. גאָט ווייסט, וואו איהר פּיני איז אצינד!... האָט די מאמע שוין פארגעסען אָן אונז און האָט גענומען אויסרעדען דאָס הארץ נעבאך טייבלען: אז מיר האָבען א שטאַרקען גאָט. און אז עס וועט איהר פּיני'ן גאָר ניט געשעהן. און אז ער וועט מיט

גאָט'ס הילף קומען בשלום אהיים. און אז ער וועט זיין א מאַן צו זיין ווייב און אַ טאַטע צו זיינע קינדערלעך, וואָס ווילען, אם ירצה שם, אַמאָל זיין. ווארום דערווייל האָט נאָך טייבעל קיין קינד און קיין רינד. זי דאַקטערט זיך און האָפט, אז זי וועט נאָך אַמאָל האָבען קינדער.

— און אַ סך קינדער! — זאָגט די מאַמע.

— אָמן הלואי! — זאָג איך און חאַפּ אַ פּאַטש פון מיין ברודער אליהו, איך זאָל ניט זיין קיין שייגעץ און זאָל גיט שטופּען די צונג אהין, וואו מע דאַרף ניט...

ט.

נעלויבט איז גאָט — געקומען פיני. און געקומען איז ער מיט אַ שמחה, אַ גדולה: דער מענטש דער גענגסטער, וואָס מע האָט איהם גע'הרגעט, לעבט און וועט לעבען. נאָר אַ קאַליקע וועט ער שוין בלייבען אויף אייביג. מע האָט איהם ניט דער־הרג'עט אויף טויט. מע האָט איהם נאָר אַזוי גוט אָנגע'הרג'עט. מע האָט איהם אויסגעזעצט איין אויג און איבערגעבראָכען אַ האַנט. „אַ מצוה — לאָז ער ניט זיין קיין גענגסטער!" האָט אָבער די מאַמע אויף איהם רחמנות: „לאָז ער זיך זיין, זאָגט זי, וואָס ער איז. פאַרהאַן אַ גאָט אין הימעל, לאָז ער זיך, זאָגט זי, מיט איהם רעכענען. פאַר וואָס, זאָגט זי קומט איהם, מע זאָל איהם איבער־ברעכען אַ האַנט און אויסזעצען איין אויג? וואָס זענען שולדיג זיין ווייב און קינדער נעבאַך, זיי זאָלען האָבען אַ טאַטען אַ קאַליקע?"...

י.

דער סטרייק האָט זיך פאַרצויגען, און מיר געהען ארום אָהן אַ שטיקל ארבייט. מיין ברודער אליהו איז אויס מענטש. די מאַמע רעדט איהם אויס דאָס האַרץ. זי זאָגט, אַז דער גאָט, וואָס

האָט אונז געבראַכט קיין אַמעריקע, וועט אונז מסתמא ניט פאַר־לאָזען. אונזער מחותן יונה דער בעקער און אונזערע גוטע פריינד פעסי די גראָבע און איהר מאַן משה דער איינבינדער און די איבע־ריגע פריינד און גוטע פריינד קומען אלע טאָג און טרייסטען אונז מיט גוטע ווערטער. זיי זאָגען, אז דער הימעל איז צו דער ערד ניט געפאלען. וואו שטעהט דאָס געשריבען, אז מע מוז לעבען אין אַמעריקע נאָר פון שניידעריי? מע קאָן מאַכען א לעבען אָהן שניידעריי אויך. והראיה? אָט וועל איך אייך דערצעהלען, ווי אזוי מיר מאַכען א לעבען אין אַמעריקע.

XI

פּתרילעוקע אין ניו־יאָרק

XI

כתרילעווקע אין ניו־יאָרק

א.

איידער איך געה אייך דערצעהלען, ווי אַזוי מיר מאַכען אַ לעבען אין דעם נייעם לאַנד, מוז איך אייך פריהער אויסרעכענען ביי די נעמען, ווער איז דאָ אין אַמעריקע פון אונזערע פריינד און באַקאַנטע, ווייל נאָר זיי צו דאַנקען האָבען מיר זיך ביסלעכווייז אַרויפגעאַרבייט און אָנגעהויבען צו מאַכען אַ לעבען. לאָזט זיך אויס, אַז מיר האָבען דאָ פריינד און באַקאַנטע — קיין עין־הרע, קיין בייז אויג! גאַנץ כתרילעווקע האָט זיך אריבערגעפּעקעלט אַהער, קיין אַמעריקע. נאָך אונזער אוועקפאָהרען פון דער היים איז געוואָרען, זאָגען זיי, דאָרטען אַ בהלה, אַ מהומה, אַ לויפעניש. עס האָט אויסגעבראָכען, זאָגען זיי, אַ מורא'דיגער פּאָגראָם, אַ שחיטה און אַ שרפה — גאַנץ שטאָדט איז אוועק מיט'ן פייער! ווער האָט אונז געבראַכט די נייעס — די מאַמע. וואו ערגיץ אַ צרה, ווערד פריהער פון אַלע געוואווירע די מאַמע. פון וואַנען? פון בית־המדרש. פון דער כתרילעווקער שוהל. ס'איז פאַרהאַן אַזאַ שוהל אין ניו־יאָרק.

ב.

די ערשטע וואָך, אַז מיר זענען געקומען אין שטאָדט אריין, האָט די מאַמע קודם־כל זיך צעפּרעגט אויף אַ שוהל, וואוהין צו געהן שבת דאַווענען. זענען אין ניו־יאָרק, ברוך השם, פאַרהאַן שוהלען כמעט אויף יעדער סטריט. האָט אונז אונזער שכנה פּעסי אָפּגעפיהרט דעם ערשטען שבת אין שוהל אריין. די שוהל איז טאַקי אונזער שוהל. דאָס הייסט, די אידען, וואָס דאַווענען דאָרטען, זענען אַלע פון אונזער שטעדטעל. זי הייסט מיט'ן נאָמען „כל ישראל אנשי כתרילעווקע". אָדער „די כתרילעווקער שוהל". האָבען מיר זיך דאָרט דערזעהען מיט אַ סך באַקאַנטע פון אונזער שטאָדט. טרעפט, וועמען האָבען מיר געזעהען? אַז איהר וועט זיין מיט אָבצעהן קעפּ, וועט איהר אויך ניט טרעפען. ערשטענס — דעם חזן. אונזער הערש־בער דעם חזן מיט דער גרויסער באָרד. אָט דער, וואָס איך בין ביי איהם געווען אַמאָל אַ זינגערעל, אויב איהר געדענקט, און האָב זיך אַרומגעטראָגען מיט זיין דאָבצי'ן. אַ קינד אַ קאַליקע. דאָס קינד איז געשטאָרבען נאָך דאָרטען, אין דער היים, בשעת פּאָגראָם. און הערש־בער דער חזן מיט דער חזנ'טע מיט די עלטערע קינדער זענען אַלע דאָ אין אַמעריקע און מאַכען אַ לעבען. הערש־בער איז דאָ אַ חזן און אַ מוהל און אַ מלמד אויך. דאָ הייסט דאָס ניט מלמד. דאָ הייסט דאָס „טיטשער". פאַר וואָס טיטשער? ווייל ער טיטשט די קינדער. דאָס הייסט, ער קנייפּט זיי שטילערהייד, קיינער זאָל ניט זעהען. מחמת שלאָגען אַ קינד טאָר מען דאָ ניט, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט. הערש־בער האָט, זאָגט מען, דאָ גאַנץ פיין פּרנסה. נאָר ער האָט זיך שטאַרק איבערגעאַנדערשט. דאָס הייסט, איזען איז ער דער אייגענער, וואָס געווען, נאָר ער געהט אַנדערש אָנגעטהאָן. אין דער היים ווען ער טהוט אָן אַזאַ קאַפּעליש ווי דאָ, וואָלט מען איהם נאָכגעלאָפען. די קאַפּאָטע איז ביי איהם אויך פאַרקירצט.

און די פאות אונטערגעהאקט. נאָר די באָרד טשעפּעט ער ניט. טשעפּען איהם אָבער אַנדערע די באָרד. דאָ, אין אַמעריקע, האָט מען פיינט אַ באָרד. ערגער ווי איין עהרליכער איד האָט פיינט חזיר. אַנומעלטען האָבען איהם דערטאַפּט אין מיטען סטריט שקצים'לעך — „לויפערס" הייסען זיי דאָ — און האָבען איהם גאָר געוואָלט אָפּשערען די באָרד. אַ גליק, וואָס אידען זענען אָנגעקומען און האָבען איהם ארויסגעראַטעוועט פון די „לויפערס" הענט. פון דעמאָלט אָן, אַז ער געהט אין סטריט, באהאלט ער די באָרד אינ'ם אויבערראָק.

ג.

בערע דער שוסטער איז אויך דאָ. דאָס איז דער בערע, וואָס מיין ברודער אליהו האָט זיך געהאט אונטערגענומען אַמאָל ארויס־צוטרייבען ביי איהם די מייז. אויב איהר געדענקט, האָט בערע דער שוסטער ליעב צו דערצעהלען גוזמאות. אויסטראַכטען זאַכען, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען. דאָס הייסט, ער איז אַ איד אַ ליגנער. דאָ ווערד עס אָנגערופען אַ „בלאָפער". ער איז דאָ אויך דערזעלבער שוסטער, וואָס אין דער היים. ער דערצעהלט פון זיין שוסטעריי אַזעלכע גליקען, אַז ווען ס'זאָל זיין חאָטש אַ דריטעל אמת, וואָלט אויך געווען גוט. ער זאָגט, אַז ער איז דאָ דער גרעסטער שוסטער אין אַמעריקע. מיט זיינע שטיוועל, זאָגט ער, טראָגט מען זיך ארום איבער'ן גאַנצען לאַנד. ער שווערט מיט אַזעלכע שבועות, וואָס מע מעג גלויבען אַ משומד, אַז דער פּרעזידענט אַליין האָט זיך באַשטעלט ביי איהם אַ פּאָר שטיוועל. זאָגט מיין ברודער אליהו, אַז די מעשה מיט'ן פּרעזידענט'ס שטי־וועל איז פּונקט אַזוי אמת, ווי די מעשה, וואָס בערע דער שוסטער האָט אונז אַמאָל געהאט דערצעהלט, ווי אַזוי די מייז האָבען ביי איהם אויפגעגעסען אַ קאַץ... דאָ, אַז עמיצער דערצעהלט אַזעלכע מעשיות, זאָגט מען אויף איהם, אַז ער „האַקט אַ טשייניק", אָדער

אַז ער „בלאָפט". מיר געפעלט בעסער די ווערטער „ער האָקט אַ טשייניק". עס איז מיר אַזוי שטאַרק געפעלען, אַז איך האָב עס אַרויפגעכאַפּט אויף פּאַפּיר. דאָס הייסט, איך האָב אויסגע־מאָהלט בערע דעם שוסטער, ווי ער האַלט אַ האַמער. אויפ׳ן טיש שטעהט אַ גרויסער טשייניק, און ער האָקט איהם... אַלע די, וואָס האָבען געזעהען דאָס בילד, האָבער זיך געקאַטשעט פאַר געלעכטער. אפילו מיין ברודער אליהו האָט אויך געשענקט אַ האַלבען שמייכעל. ער שלאָגט מיך שוין מעהר ניט דערפאַר, וואָס איך מאַך מענ־משעלעך. ער בורטשעט נאָר און זאָגט: „אַז ס׳איז ניטאָ וואָס צו טהון, איז דאָס אויך איין עסק"...

ד.

וואָס דאַרפט איהר מעהר? רב יאָסי דער נגיד, וואָס אַלע האָבען זיך געוואונשען ביי אונז, חוץ זיין שאָדען, חאָטש אַ דריט־חלק, — איז ער אויך דאָ, אין אַמעריקע. ער איז שוין אָבער אוים נגיד. וואָס איז די מעשה? איהם האָט אוועקגע׳הרג׳עט דער פּאָגראָם. דאָס הייסט, פונ׳ם פּאָגראָם גופא האָט ער אַליין ניט אַזוי שטאַרק געליטען. דאָס הייסט, געראַבירט האָט מען איהם. דאָס מעבעל צעבראָכען. דאָס בעטגעוואַנט צעריסען. די סחורה פון קלייט צענומען. נאָר געשלאָגען האָט מען זיי ניט. מחמת זיי זענען געלעגען אַלע אין אַ קעלער דריי טעג מיט דריי נעכט. שיער ניט אויסגעגאַנגען פון הונגער. דאָס אַלסדינג וואָלט געווען אַ האַלבע צרה. דאָס אומגליק איז געווען דאָס, וואָס אַלע זיינע בעלי־חובות האָבען איהם אָנגעזעצט. האָט ער אויך געמוזט אָנ־זעצען. ווער וואָלט זיך גערעכט, אשטייגער, אַז אַזאַ איש בטוח, ווי רב יאָסי, זאָל דאַרפען אָנזעצען און אַנטלויפען פון כתרילעווקע? אין מיטען ביינאַכט איז ער אַנטלאָפען. וואוהין — קיין אַמעריקע. זיין זוהנדעל העניך מיט׳ן אויגעל, געדענקט איהר, ווי אַזוי ער האָט געלאַכט פון מיר, וואָס איך פאָהר קיין אַמעריקע? איצט

שלעפּט ער זיך אַרום דאָ איבער די סטריטען. אַז ער דערזעהט מיך, אַנטלויפט ער. עס שטעהט איהם נאָך היינט אויך ניט אָן צו רעדען מיט מיר. המנ'ס גדלות! מיין חבר מענדעל זאָגט, אַז ער מוז איהם מאַכען בלוי דאָס אַנדערע אויגעל. מענדעל האָט פּיינט, אַז מע נעמט זיך איבער, אָדער אַז מע בלאָזט פון זיך.

ה.

שענער פון אַלץ איז, וואָס מנשה דער רופא און מנשה'כע די רופא'טע זענען אויך דאָ. איהר געדענקט דאָך מן הסתם זייער גאָרטען מיט זייערע פערשקעס, מיט זייערע וויינשעל, מיט זייערע עפּעל און מיט זייערע באַרען? איז דאָס אַלסדינג אַוועק מיט'ן רויך און מיט'ן פייער. מע האָט זיי פאַרברענט זייער שטוב מיט זייער גאָרטען, געמאַכט פון אַלסדינג אַש. איהר זאָלט זיי אָנקוקען, וואָלט איהר זיי ניט דערקענט. ביידע זענען זיי געוואָרען גרוי און אַלט. ער שטופּט אַ פּושקאַרט מיט עפּעל און מיט אָראַנדזשעס, און זי פּעדעלט מיט ווּיסאָצקי'ס טיי. „אַז אָך און וועה — זאָגט די מאַמע מיינע מיט טרערען אויף די אויגען — אויף וואָס זיי זענען איבערגעקומען"...

— אַ שענע ריינע כּפּרה! — זאָגט מיין ברודער אַליהו, און איך האַלט מיט איהם. אַ מצוה אויף מנשה'כע די רופא'טע. זי איז געווען אַ רשע'טע. געזשאַלעוועט איין אָרעמאַן אַ פאַרפוילטען עפּעל, וואָס איז אַראָפּגעפאַלען פונ'ם בוים. זי מיינט, אַז איך האָב שוין פאַרגעסען די מעשה, ווי אַזוי מע האָט מיך אַמאָל גע־פּאַקט ביי איהר אין גאָרטען... איך וועל עס געדענקען וויל איך וועל לעבען!

ו.

אין דער צייט, וואָס מיר האָבען זיך אַרומגעשלעפּט איבער אויסלאַנד, האָט מען דאָרט אין דער היים געפּאָגראָמעוועט אונזערע כּתרילעווקער אידען, געראַבירט די קלייטען און געברענט די הייזער.

א סברה, אז אונזער האַלבע שטוב, וואָס מיר האָבען פאַרקויפט צו זילי דעם שניידער, איז אויך אָפּגעברענט געוואָרען, און זילי דער שניידער איז אַיִצטערט היע. ער איז אַ שניידער ווי געוועז. דער חילוק איז, וואָס דאָרט, אין דער היים, איז ער געוועזן אַ בעל־הבית פאַר זיך, און דאָ, אין אַמעריקע, ארבייט ער ביי יענעם. אַמאָל איז ער אַ „אונטערפרעסער" ביי הויזען, און אַמאָל איז ער איין „אָפּרייטער" ביי דער מאַשין. ער פאַרדיענט, זאָגט ער, זיינע זיעבען־אכט טאָלער אַ וואָך. עס וואָלט איהם געוועזן, זאָגט ער, ווינציגליך אויף צו מאַכען אַ לעבען, ברענגען איהם אריין זיינע קינדער — דריי קינדער האָט ער, און אַלע מיידלעך — דריי מאָל אזוי פיעל. זיי ארבייטען ביי „שוירטס". העמדער הייסען דאָ „שוירטס". פרעג איך ביי מיין ברודער אליהו, פאַר וואָס הייסען העמדער „שוירטס"? זאָגט מיין ברודער אליהו, אז ער ווייסט ניט, פון וואָסער אַ שורש עס נעמט זיך דאָס וואָרט „שוירטס". זאָגט צו איהם אונזער חבר פיני, למאי ער ווייסט ניט דעם שורש פון נאָך אַ סך אַנדערע ווערטער? זאָגט אליהו, אז פון אַנדערע ווערטער ווייסט ער יאָ דעם שורש. פרעגט איהם פיני: „פון וואַנען זשע נעמט זיך דאָס וואָרט „בוטשער", און פאַר וואָס איז בוטשער אַ קצב?" זאָגט איהם אליהו: „דערפאַר, וואָס אַ קצב צעבוטשערט דאָס פלייש אויף שטיקלעך"... פרעגט איהם פיני: „פון וואַנען זשע נעמט זיך עס, וואָס אַ שניידער הייסט דאָ „אָפּ־רייטער"?" זאָגט אליהו: „דאָס נעמט זיך דערפון, וואָס... וואָס... וואָס האָסט דו זיך צוגעטשעפּעט צו מיר? וואָס בין איך מחויב דיר צו פאַרטייטשען אַלע ווערטער, וואָס מע זאָגט דאָ אין אַמע־ריקע?"

— ששאַ! שריי ניט! מע ווערד פון דיר ניט גליקליך! — זאָגט פיני און דרעהט זיך אוים צו מיר מיט'ן פּנים. — קום נאָר אהער, קטנתי. אז דו ווילסט וויסען עפּיס אַ זאַך, זאָלסט דו קיינמאָל ניט פרעגען ביי דיין ברודער אליהו, וואָרום ער ווייסט ניט.

— איהר ווייסט ביידע מעהר פון א טוידטען! — מישט זיך אריין מיין שוועגערין ברכה און שטעלט זיך איין פאר איהר מאן.

ז.

דערווייל האָב איך מיך פארערדט פון זייטיגע זאכען און האָב פארגעסען, אז איך האָב גענומען אויסרעכענען, ווער פון אונזערע באקאנטע זענען דאָ, אין אמעריקע. א חוץ אונזער חבר פיני'ס משפחה, איז גאַנץ כתרילעווקע אצינד אין אמעריקע. און ס'איז א סברה, אז פיני'ס משפחה קלויבט זיך אויף אהערצוצו. פיני'ס פאָטער, הערש־לייב מעכאַניק, און זיין פעטער שניאור דער זייגער־מאכער שרייבען צו פיני'ן, אז זיי וואָלטען שוין לאַנג ארויסגע־פאָהרען, האָבען זיי ניט מיט וואָס. בעטען זיי, מע זאָל זיי ארויס־שיקען שיפסקארטען. קלויבען מיר איצטער א פעני צו א פעני. אז מיר וועלען צונויפקלויבען די ערשטע עטליכע טאָלער אויף איינצוצאָהלען איין אויפגאָב, וועלען מיר זיי ארויסשיקען שיפס־קארטען אויף אויסצוצאָהלען. און זיי וועלען מיט גאָט'ס הילף געווים אויסצאָהלען. וואָרום זיי קומען אהער ניט מיט לעדיגע הענט. הערש־לייב דער מעכאַניק שרייבט, אז ער האָט צונעטראַכט א נייעם אויווען. אזא מין אויווען, וואָס מע דאַרף צו איהם האָבען זעהר ווינציג האָלץ. כמעט גאָלע גאָר נים. ווי אזוי? דאָס איז זיין סוד... און שניאור דער זייגערמאַכער האָט אויסגעקלעהרט א זייגער, וואָס גאַנץ אמעריקע וועט לויפען קוקען אויף חדושים. וואָס זשע איז דאָס פאר א מין זייגער? וועט איהר הערען, וואָס מע שרייבט צו פיני'ן פון דער היים.

ח.

דער זייגער אליין איז א געוועהנליכער וואַנט־זייגער מיט א געוועהנליכען ציפערבלאַט. נאָר וואָס דען? אז איהר קוקט זיך גוט צו צום ציפערבלאַט, דערזעהט איהר אויסגעמאָהלט די זון

מיט דער לבנה מיט אלע צוועלף שטערען. בייטאג זעהט מען מעהר ארויס די זון. און ביינאכט — די לבנה מיט די שטערען. זענט איהר פארטיג? האט צייט! אלע מאל, ווען דער זייגער שלאגט־אויס צוועלף, עפענט זיך אויף פאר אייערע אויגען א קליין טירעלע און עס קומט ארויס פריהער איין אפיציער מיט א שפאגע. דערנאך צוועלף סאלדאטען־מוזיקאנטען. דער אפיציער טהוט א מאך מיט דער שפאגע, און די צוועלף סאלדאטען שפיעלען אפ א מארש און געהען אוועק. מאכט זיך צו דאס טירעלע — און שוין! ווי מיינט איהר, קאן מען מיט אזא זייגער פארדיענען געלט אין אמעריקע? אויף דעם זייגער האט פיני'ס פעטער פארבראכט היבשע עטליכע יאהר. ער איז שוין געווען ביי איהם כמעט אינגאנצען פארטיג. האט מען איהם בעת פאגראם צעריבען אויף שטיקלעך. נאר עס מאכט ניט אויס. אבי דער שכל פונ'ם זייגער איז געבליבען ביי איהם. לאז ער נאר קומען קיין אמעריקע, וועט שוין זיין, ווי מע זאגט דא, אלל־רייט.

ט:

און ווי אזוי מיר מאכען א לעבען — האב איך אייך נאך אלץ ניט געזאגט. נאר דאס לאז שוין זיין אויף מארגען.

XII

מיר מאַכען אַ לעבען

XII

מיר מאַכען אַ לעבען

א.

דער ערשטער האָט זיך ארויפגעשלאָגען אויף אַ וועג און נע־גומען מאַכען אַ לעבען מיין ברודער אליהו. און וועמען האָט ער צו פאַרדאַנקען? דער מאַמען. זי נעהט אַלע שבת דאַוונען אין כתרילעווקער בית־המדרש, באַגעגענט זי זיך מיט מענטשען. האָט זי זיך באַקענט מיט דער פּרעזידענטיכע, דאָס מיינט מיט דער גבאי'טע פון שוהל. וואָרום אַ גבאי אין אַ שוהל הייסט דאָ „פּרע־זידענט". די פּרעזידענטיכע איז אַ וואוילע אידינע און האַלט פון מיין מאַמע. דערפאַר, וואָס מיין מאַמע ווייסט אַלע מאָל, וואו דער חזן האַלט און וואָס דער חזן זאָגט. און די היגע ווייבער ווייסען ניט ווער עס האָט זיי געשלייערט. אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה. מיין שוועגערין ברכה זאָגט, אַז די היגע ווייבער געהען אין שוהל אַריין נאָר צו באַווייזען זייערע באַרליאַנ־טען. דאָ הייסט דאָס „דיימאָנטס". און אַז זיי זענען מחילה גרויסע בהמות. אַזוי זאָגט ברכה. און אַז זיי ווייסען ניט קיין צלם פאַר קיין אלף. און אַז זיי קאָנען נאָר גוט פרעסען און רעדען לשון־הרע... האַקט איהר איבער די מאַמע און זאָגט, אַז „אַט דאָס

אליין, טאָכטער לעבען, איז דאָך אויך לשון־הרע"... פאַרענטפערט זיך ברכה, אַז זי מעג, וואָרום זי זאָגט דאָס פאַר אייגענע, ניט פאַר פרעמדע... נאָר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו דער פרעזידענ־טיכע און צו איהר מאַן, דעם פרעזידענט פון דער בתולעוקער שוהל.

ב.

האָט איהר ווען געהערט פון דער „היברו ניישאָנאַל וואורשט קאָמפּאַניע"? דאָרט פאַרקויפט מען אידישע כשר'ע קאָלבאַסעס. דאַרע קישקע, געבראָטענע צונגען און געריכערטע פליישען. אין אַלע עקען שטאָדט האָבען זיי „סטאָרס", וואו איהר קומט אריין קויפען כשר וואורשט. אויב איהר זענט הונגעריג און האָט צייט, הייסט איהר אייך דערלאַנגען הייסע קישקעלעך, נאָר־וואָס פון דער זאַר, און איהר עסט דאָס מיט חריין, אָדער מיט זענעפט. ווי אַזוי איהר ווילט. אויב איהר זענט ניט קורץ אין געלט, קאָנט איהר זיך הייסען דערלאַנגען נאָך אַ פּאָרציע. איך און מיין חבר מענדעל האָבען אַמאָל אריינגעשטעלט דריי פּאָרציעס און האָבען געפיהלט, אַז מיר וואָלטען בייגעקומען נאָך צוויי פּאָרציעס — איז ביי אונז אָבער אויסגעגאַנגען פּאָדעס... נאָר ניט דאָס האָב איך אייך געוואָלט דערצעהלען.

ג.

וואָס איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען איז אָט וואָס. דער פרעזידענט פון אונזער שוהל איז איינער פון די בעלי־בתים אין דער „היברו ניישאָנאַל וואורשט קאָמפּאַניע". האָט די מאַמע דורך דער פרעזידענטיכע גע'פועל'ט ביי'ם פרעזידענט, אַז מע זאָל אריינעמען מיין ברודער אליהו אין דער „היברו ניישאָנאַל וואורשט קאָמפּאַניע" פאַר אַ מענעדזשער. דאָ הייסט עס אַ סיילעסמאַן, אַ

פארקויפער. און ניט נאר א פארקויפער אליין, נאר טאקי א „וויטער" אויך. דאס הייסט, אז איינער קומט אריין און הייסט זיך דערלאנגען הייסע קישקעלעך — דארף מען זיך ניט שעמען און דערלאנגען. האט זיך אפילו מיין ברודער די ערשטע צייט געברעקעלט: „סטיימש, א יונגערמאן מיט א בערדעל, פייסי דעם חזנ'ס א זוהן און יונה דעם בעקער'ס אַיין איידעם, זאל זיין א משרת!"... האט איהם אונזער חבר פיני אוועקגעגעבען א גאב. „וואס מיינסט דו? — האט איהם פיני געריבען די ביינער. — דו מיינסט, אז דו ביזט אינ'ם פארשאלטענעם כתרילעווקע? דו ביזט אין אמעריקע ביזט דו! אין אמעריקע האבען אזעלכע פיינע מענ־טשען ווי דו, למשל, א קארנעגי, א ראקענפעלער, א וואנדערבילד, געפעדעלט מיט גאזעטען, ארומגעטראגען שוועבעלעך (דא הייסט עס „מעטשעס") און געפוצט שטיוועל אויף דער סטריט! לייען די געשיכטע פון א דזשארדזש וואשינגטאן, פון א אייבראם לינקאלן, אדער פון אנדערע גרויסע לייט, וועסט דו זעהען, אז פייסי דעם חזנ'ס זוהן מעג אנשטעהן פארקויפען קישקעלעך"...

ד.

דא האט אבער אונזער חבר פיני געהאפט א מיאוסען פסק פון מיין מאמע. ווארום כל זמן פיני האט געשאטען מיט נעמען: קארנעגי, ראקענפעלער, וואנדערבילד, — האט איהר ניט געאהרט. נאר אז ער האט דערמאנט דזשארדזש וואשינגטאן און אייבראם לינקאלן אינאיינעם מיט מיין טאטען פייסי דעם חזן — האט דאס איהר פארדראסען. זי האט געזאגט, אז זי קען ניט וואשינגטאנען און ווייס ניט ווער אברהם לינקאלן איז געוועז. עס קאן זעהר זיין, אז דאס זענען געווען גאנץ לייטישע מענטשען און גאנץ שענע אידען. נאר זי וויל ניט, מע זאל איהר מאנ'ס נאמען באציהען אהער קיין אמעריקע. לאז ער זיך זיין, זאגט זי, דארטען אין גן־עדן א גוטער מליץ פאר איהר און פאר אייך און פאר כל ישראל.

— אמן! — זאג איך, און האב א פאטש פון מיין ברודער אליהו — איך זאל ניט זיין קיין עזות־פנים.

ח.

בקיצור — מיין ברודער אליהו האט א דישאב און מאכט א לעבען. ער פארקויפט קישקעלעך און דערלאנגט צום טיש און באקומט דערפאר, ערשטענס. פינף טאלער א וואך, און א חוץ לזה, צוויי מאל אין טאג עסען — איז אויך עפּיס ווערטה. היינט וואס איז ווערטה דאס, וואס עס קומען אריין אין „סטאר" קויפען פלייש א וועלט מיט מענטשען? אלע טאג מאכט ער נייע באקאנטשאפטען מיט די פיינסטע לייט פון ניו־יארק. עס איז דא א האפענונג, אז מיין ברודער זאל געהן העכער און העכער. מחמת ער איז באליעבט פון די בעלי־בתים און זעהר בכבוד'יג ביי די קאסטאמערס. א קאסטאמער האט הנאה, אז איהם באדיענט א טאטעו'ס א קינד. ניט קיין געבוירענער משרת... איין שטיקעלע חסרון האט מיין ברודער — דאס וואס עס וואכסט איהם, ניט פאר אייך געדאכט, א באָרד. ער זאל ניט האבען קיין באָרד, וואלט ער געוועזען גאר־גאר אלל־רייט. איז אבער, ווי אויף צו־להכעיס, האט זיך זיין באָרד אין אמעריקע ביי איהם צעוואכסען אין דער ברייט און אין דער לענג. דאס הייסט, מעהר אין דער ברייט ווי אין דער לענג. זאגט איהם פּיני, אז ער וואלט געמעגט דאס בערדעל, אויף אמעריקאנער לשון גערעדט, אביסעל „צופּיקסען". אזוי ווי ער, פּיני, האט געטהאן. ער האט זיך אריינגעחאפּט צו א שערער (דא הייסט עס א „בארבער־שאפּ") און האט זיך אוועקגעזעצט, זאגט ער, אויפ'ן „טשער" (אזא שטוהל) און פארוואָרפען דעם קאפּ און ניט געזאגט קיין ווארט. מחמת ער האט נאך דעמאלט ניט געקאנט רעדען קיין איינגעלש. איז צוגעגאנגען דער שערער, דער „בארבער" הייסט עס, און האט אירם, זאגט ער, אנגענומען ביי דער נאז — אזוי זאגט פּיני — און האט נישט געטהאן גאר־

ניט. ער האָט איהם, זאָגט ער, נאָר אָנגעזייפט גוט דאָס גאַנצע פנים און איז זיך דורכגעגאַנגען מיט אַ גאָל־מעסער מעהר ניט אַז צוויי מאָל, און האָט איהם געהייסען אויפשטעהן. און אַז ער איז אויפגעשטאַנען, אַזוי דערצעהלט פיני, און האָט געגעבען אַ קוק אין שפּיעגעל, האָט ער זיך אַליין ניט דערקענט. אויף זיין פנים איז ניט געבליבען, איהר זאָלט זאָגען, אַ סימן פון אַ באָרד, אָדער פון וואָנסעס. גלאַט, ווי אַ לאָקשענברעט. עס האָט זיך איהם, זאָגט ער, אויסגעוויזען, אַז ער שמייכעלט... וועה־וועה, וואָס ער האָט געהאַט פון זיין ווייב טייבעל! זי האָט טעבאַך נע'חלש'ט צוויי מאָל און איז אַזש קראַנק געוואָרען פון צרות און פאַר בזיון. דאָס איז אָבער נאָר געוועזען די ערשטע צייט. איצט האָט זי זיך שוין צוגעוואָהנט. איהר פיני גאָלט זיך אַלע וואָך דאָס גאַנצע פנים און זעהט־אויס, ווי איין עכטער אַמעריקאַנער. ער רעדט שוין נאָר איינגעלש און קייעט שוין כסדר „טשואינגאָם". ער שלינגט דאָס שוין אָבער מעהר ניט אַראָפּ... דערצו, וועה! ער זאָל נאָך וועלען אַכטונג געבען, די מאַ־גישקע זאָל זיך ביי איהם ניט צעשפּילען, דאָס האַלזטיכעל זאָל זיין אויף איין אָרט, אוןביידע הויזען זאָלען זיין גלייך, ניט איינער אַראָפּ, דער אַנדערער אַרויף, — וואָלט ער שוין געוועזען אַ גאַנצער דזשענטעלמען, אַ ספּאָרט.

ז.

פיני זאָל ניט האָבען אויף זיך קיין דרעהקאָפּ (ער שטאַמט דאָך פון אַ משפחה פון „קעפּמענשען"), און דער קאָפּ זיינער זאָל איהם ניט טראָגען אין די גרויסע געשעפטען, וואָס דאָ הייסט עס „ביזנעס", וואָלט ער געקאָנט מאַכען אַ לעבען. ער מאַכט אַזוי אויך אַ לעבען. נאָר דער חסרון איז, וואָס ער וואַרפט זיך אַלע מאָל אויף איין אַנדער דזשאָב. דערפאַר האָט ער אַ מעלה, וואָס ער שעמט זיך ניט מיט קיין ארבייט אין דער וועלט. ער

וועט אייך טהון וואָס איהר וועט איהם הייסען, אבי מאַכען אַ טאַלער. קעהרען די סטריט — איז קעהרען די סטריט. שאַרען קויהלען — איז שאַרען קויהלען. פּעדלען מיט גאַזעטען — איז אודאי גוט. אמעריקע, זאָגט ער, איז אַ פרייע מדינה און אַ בזיון איז, זאָגט ער, נאָר גנבה'נען. דערפאַר, זאָגט ער, ארבייטען דאָ אַלע און קיינער גנבה'ט ניט. גנבה'נען, זאָגט ער, גנבה'נען דאָ נאָר די איטאַליענער. אַ געבאָרענער איין אמעריקאַנער, זאָגט ער, וועט ניט גנבה'נען, עס מעג ליגען גאָלד. איין אמעריקאַנער וועט אייך קיינמאָל ניט אָפּנאַרען. און קיין ליגען וועט אייך קיינמאָל איין אמעריקאַנער ניט זאָגען. אזוי דרינגט פּיני. ער האָט שוין אפילו געמאַכט אַ ליעד אויף אמעריקע. דאָס גאַנצע ליעד געדענק איך ניט. עטליכע שורות פון דעם קאָן איך אייך זאָגען אויף אויסווענדיג. אָט אזוי הויבט זיך עס אָן ביי איהם:

„קאָלומבוס'עס מדינה
איז אַ לאַנד פאַר גרינע.
דאָס איינציגע געבליבען,
וואָס אַ איד מאַכט דאָ אַ לעבען
דאָס לאַנד איז גרויס
גאָר אָהן אַ סוף.
דאָ האַקט מען ניט קיין טשייניק,
דאָ ווייסט מען ניט פון בלאָף..."

הערנאָך זינגט זיך ביי איהם ווייטער און ווייטער, און לאָזען לאָזט ער אויס מיט אזא מין גראַם:

„אמעריקע איז דאָס לאַנד פון יושר,
האָט אַ פּרעזידענט און ניט קיין קייסער"...

לאַכט פון איהם מיין ברודער אליהו. ער זאָגט, אז „יושר" גראַמט זיך עפּיס ניט אזוי גוט מיט „קייסער". ענטפערט איהם פּיני מיט אַ משל: „אז דער מאַן הייסט מענדעל, מעג מען עסען

פון זיין פענדעל. און אז דער מאַן חייסט לייזער, איז אַ רוח איהם אין טאַטען... פרעגט די וועלט אַ קשיא: וואו איז דאָ דער גראַם? איז דער תירוץ: אַ רוח איהם אין טאַטען אָהן אַ גראַם"...

ז.

איהר מיינט, אַז אונזערע ווייבער מאַכען ניט קיין לעבען? איך מיין דאָס מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה און אונזער חבר פיני'ס ווייבעל טייבעל. זיי אַרבייטען ביי „נעק־טייס" (מענערשע שניפּסען). און וועמען האָבען זיי צו פאַרדאַנקען? ווידער אַ מאָל מיין מאַמען, און ווידער אַ מאָל צוליעב דעם, וואָס זי געהט אַלע שבת אין שוהל אַריין. דאָרט האָט זי זיך באַקענט מיט איין אַלרייטניטשקע, אַ נגידית הייסט עס (אַ נגיד הייסט דאָ איין „אָל־רייטניק"). די דאָזיגע אַלרייטניטשקע איז אַמאָל געוועזען, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, אַ דיענסטמיידעל ביי אונז אין כתרילעווקע, טאַקי ביי רב יאָסי דעם נגיד. איהר נאָמען איז קריינדעל. מיט דער קריינדלען איז אַ גאַנצע געשיכטע, וואָס קאָן דערצעהלט ווערען אין קורצען.

ח.

ביי אונז, אין כתרילעווקע, איז אַמאָל געוועזען אַ קצב מיט'ן נאָמען מלך. מלך דער קצב. האָט דער מלך געהאַט אַ יונג מיט'ן נאָמען נחמיה. האָט ער זיך פאַרליעבט, אַט דער נחמיה הייסט עס, אין דער מויד, אין קריינדלען, און געוואָלט מיט איהר חתונה האָבען. האָט ער ניט געהאַט מיט וואָס. האָט ער זיך מיישב געווען איינמאָל, — מלך דער קצב האָט איהם געגעבען געלט, ער זאָל פאָהרען אויפ'ן יריד קויפען אַ בהמה, — האָט ער גענומען דאָס געלט, נחמיה הייסט עס, און איז אַוועק מיט דער מויד, מיט קריינדלען הייסט עס, קיין אַמעריקע. האָט דאָס איהם באַגליקט

און ער איז געוואָרען איין אַלרייטניק, און קריינדעל איז געוואָרען איין אַלרייטניטשקע. איצט האָבען זיי אַ פאַבריק, דאָ הייסט עס אַ פעקטאָרי, פון נעק־טייס, דאָס הייסט פון האַלזטיכלעך. האָט זיך געטראָפען אַ מעשה, די אַלרייטניטשקע, קריינדעל הייסט דאָס, האָט געהאַט יאָהרצייט נאָך איהר מאַמע. איז זי געקומען אין שוהל און האָט זיך צערעדט מיט דער מאַמע און זיך געלאָזט דער־קענען. דערהערט פון דער מאַמע, אז מיין טאַטע איז געווען פייס־דער חזן, האָט זי זיך נאָך מעהר צוגעלאָזט צו מיין מאַמע און צוגע־זאָגט אונז באַהילפיג זיין מיט וואָס נאָר מעגליך. האָט איהר די מאַמע געזאָגט, אז קיין הילף וויל־זי ניט. זי פארלאַנגט נאָר אר־בייט פאַר איהרע קינדער. אַ וואָרט און אַ וואָרט — די אַלרייט־ניטשקע האָט אויסגע׳פועל׳ט ביי איהר מאַן דעם אַלרייטניק, ער זאָל געבען איין אָרט ביי זיך אין דער פעקטאָרי פאַר מיין שווע־גערין ברכה און פאַר אונזער פיני׳ס ווייבעל טייבעל. זענען זיי אַ פאָר וואָכען געגאַנגען אויף בראָדוויי ארבייטען אין דער פעק־טאָרי. און דערנאָך האָט די מאַמע גע׳פועל׳ט, מע זאָל זיי געבען ארבייט אהיים, ניט זיצען אַ גאַנצען טאָג אין שאַפּ.

ט.

עס האָט אָבער לאַנג נישט אָנגעהאַלטען: כל זמן דער „סיזען" האָט זיך געהאַלטען, איז מען געווען „ביזי", דאָס הייסט, מע האָט געהאַט ארבייט. שפעטער, אז ס׳איז געוואָרען „סלעקטיים", דאָס הייסט, ס׳איז קיין ארבייט ניט געווען, זענען אונזערע ווייבער גע־בליבען אָהן ארבייט. מיר האָבען זיך אָבער שטאַרק ניט גענומען צום הארצען. וואָרום „גאָט איז אַ פאָטער — מיט איין האַנט שטראָפט ער, מיט דער אַנדערער היילט ער". אזוי זאָגט די מאַמע. איך פארשטעה דאָס ניט מיט׳ן שכל: צו וואָס דאַרף גאָט שטראָפען און דערנאָך היילען? אַמעהר, לאָז ער ניט שטראָפען, וועט ער פארשפּאָרען היילען... און ווידער זאָגט די מאַמע, „אז גאָט שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה"...

9.

אקענען וואָס זאָגט זי דאָס? — וועט איהר באַלד הערען. נאָר לאָמיר זיך אביסעל אָפּרוהען, כדי איך זאָל כח האָבען דער־ צעהלען ווייטער.

XIII

די רפואה פאַר דער מכּה

XIII

די רפואה פאר דער מכה

א.

איך האָב אייך צוגעזאָגט דערצעהלען, וואָס מיין מאמע האָט געמיינט מיט דעם, וואָס זי זאָגט, אז „גאָט שיקט צו די רפואה פאר דער מכה״? אזוי איז געווען די מעשה:

מיין ברודער אליהו׳ן איז נמאס געוואָרען צו דיענען אין דער „אידישער ניישאָנאַל וואורשט קאָמפּאַניע״. ס׳איז ניט פאר איהם קיין דזשאָב. פארגעסט ניט, אז מיין ברודער אליהו איז פּייסי דעם חזנ׳ס א זוהן. ער איז א יונגערמאַן איין איידעלער. ער האָט א קול־נגינה. קאָן גאנץ פיין דאַווענען פאר׳ן עמוד. ווי פאַסט דאָס פאר אזא יונגענמאַן צו דערלאַנגען קישקעלעך צום טיש? דאָס דערלאַנגען אליין וואָלט נאָך אפשר ניט אויסגעמאַכט, זענען אָבער פארהאַן אלערליי מענטשען. פארהאַן מענטשען איידעלע. איין אידעלמאַן, א טאַטענ׳ס א קינד, קומט־אריין און הייסט זיך דערלאַנגען א פּאָרציע וואורשטלעך און זעצט זיך אוועק, עסט־אויף די וואורשטלעך, באַצאָהלט און גוד באַי.

ב.

פאַרהאַן אָבער אַזעלכער, וואָס איז ניט קיין אײדעלמאַן. עס מאַכט זיך אַמאָל אַ גראָבער נפש. קאַכט ער אויס דאָס וואַסער. דאָס זענען איהם די קישקעלעך ניט געננוג הײס. דאָס פעהלט איהם זענעפט. און אַז ער רעדט, זאָגט ער ניט, ווי אַ מענטש: „זײט־זשע מוחל, גיט מיר נאָך אַ פּאָרציע". נאָר ער טהוט אַ פּייף, אָדער אַ קנאַק מיט די פינגער און אַ חוק: „סעי, וועיטער! גיוו מי נאָך אַ פּאָרציע!" און מײן ברודער אליהו איז ניט געוואוינט געוואָרען, מע זאָל צו איהם אַזוי רעדען. ווערד ער אָנגעצונדען. ער ענטפערט ניט אַזאַ גראָביאַן. ווערד דער גראָביאַן אין כעס און שרײט נאָך העכער: „סעי, פּראָפּעסאָר! קאַם היער!" ענטפערט איהם דעמאָלט אליהו: „וואָס פאַר אַ פּראָפּעסאָר בין איך אײך?"... ווערד יענער נאָך מעהר אין כעס און צעשרײט זיך. דערהערט דער בעל־הבית. קומט ער צו צו מײן ברודער און פרעגט איהם: „וואַט איז די מערדער וויט יו?" דאָס הײסט: וואָס טהוט זיך עס מיט דיר?... ענטפערט איהם ניט אליהו. פרעגט איהם דער בעל־הבית: „פאַר וואָס ענטפערסט דו ניט, אַז מע פרעגט דיך?" זאָגט איהם אליהו: „פרעגט מיך ווי אַ מענטש, וועל איך אײך ענטפערען". פרעגט איהם דער בעל־הבית: „וועלכס הײסט ווי אַ מענטש?" ענטפערט איהם אליהו: „אַ מענטש רעדט אויף אידיש"... פרעגט איהם ווידער דער באָס: „און אַז איך רעד אויף אײנגעלש, בין איך אַ פּיפערנאַטער?"... ענטפערט איהם אליהו: „עס קאָן זײן"...

— אויב אַזוי, — זאָגט צו איהם דער באָס — קריגסט דו די סעק. דאָס הײסט, דו קאָנסט מאָרגען זיצען אין דער הײם...

ג.

„דעם דריטען טאָג אַ שטיקעל ברויט, אַבי ניט פאַרקויפען קײן קישקעלעך". אַזוי זאָגט מײן ברודער אליהו. אונזער חבר

פיני שטימט מיט איהם ניט איין. פיני געהט מיט דעם גאנג, אז אמעריקע איז א פרייע מדינה. אז אין אמעריקע באדארף אלסדינג אנשטעהן. און טאמער ווילט איהר איהם איבערשפארען, הויבט ער באלד אן מיט זיינע מיליאנערען: „קארנעגי... וואנדערבילד... ראקענפעלער... פרעגט איהם אליהו:

— פון וואנען קענסט דו זיך מיט די דאזיגע לייט?

ענטפערט איהם פיני אפ:

— למאי פון וואנען וויים איך, וואס אין דעם רוסישען „חויף" טהוט זיך?

פרעגט איהם ווייטער אליהו:

— נו־יא, פון וואנען ווייסט דו דאס?

ענטפערט איהם פיני אפ:

— זאלסט לייענען אזוי פיעל ראמאנען, ווי איך, וואלסט דו אפשר אויך געוואוסט...

ד.

דאס מיינט פיני די ביכער, וואס ער לייענט ביי אונזער משה דעם איינבינדער. זיי זענען געדרוקט אויף פראסט אידיש. און גראב זענען זיי. און שווער. שווערער פון דער מאמע'ס טייטש־חומש. משה דער איינבינדער גיט זיי אויף איבערלייענען. ער מאכט דערפון א לעבען. ווארום איין בוך לייענען אפשר הונדערט מענטשען. צום מיינסטען, ווייבער. ווייבער האבען ליעב ראמא־נען. מיין שוועגערין ברכה לייענט זיי אלע שבת בייטאג, ווי א וואסער. מיין מאמע און פיני'ס ווייב טייבעל האבען ליעב צו הערען, ווי ברכה לייענט. די מאמע ווערד באלד אנשלאפען. נאר טייבעל הערט און זיפצט. אמאל וויינט זי. זי האט א ווייך הארץ. ס'זאל ניט זיין שבת און מע זאל מעגען, וואלט איך אויס־געמאהלט מיט א פענסעל אויף פאפיער, ווי אזוי ברכה לייענט, און ווי אזוי די מאמע שלאפט, און ווי אזוי טייבעל וויינט...

נאָר מיר האָבען זיך א ביסעל פאַררעדט, און מיר ווייסען נאָך אַלץ ניט, ווי אַזוי גאָט שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה.

ה.

פריהער — וועגען דער מכה. געוויס איז דאָס אַ מכה, אַז אַ יונגערמאַן, ווי מיין ברודער אליהו, געהט־אַרום אָהן אַ שטאָך אַר־בייט. ער קאָן ניט טהון דאָס, וואָס אונזער חבר פיני טהוט. פיני'ן, למשל, שטעהט אָן נעמען אַ לאָפּעטע ווינטער און רייניגען דעם שניי פון דער סטריט. אליהו זאָגט, אַז ער וואָלט אויך גע־גאַנגען רייניגען דעם שניי, נאָר ניט אין סטריט. זאָגט צו איהם פיני: „וואָס דען האָסט דו געוואָלט? מע זאָל דיר אַריינטראָגען דיין פאַרציע שניי אין שטוב אַריין?" ברענט דאָס אליהו'ן, וואָס פיני איז אויפגעלעגט.

— אפּנים, ס'איז דיר גוט, וואָס דו זאָגסט ווערטלעך? — טהוט איהם אליהו אַ זאָג און באַקומט פון איהם איין ענטפער:

— שור איז מיר גוט, אַז איך דערמאָן זיך, אַז איך בין אין אַמעריקע, ניט אין פּאָגראָמענלאַנד.

— אַ גדולה אויף דיין באָבען! — זאָגט אליהו, און פאַר הארצוועהטיג געהט ער אַוועק נאָר אין שוהל אַריין, אין כתרילעווער בית־המדרש. און דאָ, אין כתרילעווקער בית־המדרש, קומט די רפואה צו דער מכה. ווי אַזוי? וועט איהר הערען אַ שענס.

ו.

מיר דאַכט, איך האָב אייך שוין אַמאָל דערצעהלט, אַז אין דעם זומער, וואָס מיר האָבען זיך אַרומגעשלעפּט איבער'ן לאָנדאָנער וואַייטשעפּעל, איז דערוויייל אין דער אַלטער היים, אין אונזער ליעבען כתרילעווקע, אויסגעבראָכען אַ כפול־שמונה'דיגער פּאָגראָם מיט אַ שרפה אַ צוגאָב. וואָס מע האָט געקאָנט ראַבעווען, האָט מען געראַבעוועט. וואָס מע האָט געקאָנט צעברעכען, האָט מען

צעבראכען. דאס איבעריגע האט מען אונטערגעצונדען און פארברענט. מילא, פון ארעמע לייט שמועסט מען ניט. אחוץ די עטליכע קישעלעך. האבען זיי ניט געהאט וואס צו פארלירען. זיי האבען געדאנקט גאט, וואס זיי זענען חאטש ארוים מיט'ן לעבען. ווארום עס זענען געווען אזעלכע, וואס האבען געחאפט קלעפ, און אזעלכע, וואס זענען פון די קלעפ געשטארבען. ארעמע עופה'לעך נעבאך זענען א טייל צעריסען געווארען פון די חוליגאנעס און א טייל זענען אויסגעגאנגען פון הונגער. נאר פון די רעדט מען ניט. רעדען רעדט מען פון יענע, וואס ערשט נעכטען זענען זיי געווען נגידים, גבירים, אדירים, און היינט זענען זיי געבליבען קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, אהן א העמד אויפ'ן לייב און אהן א שטיקעל ברויט. אט פון די דאזיגע געפאלענע, אז מע טהוט א טראכט, — אזוי זאגען אונזערע לייט — געהט איבער א פראסט איבער'ן לייב! פאר וואס געהט ניט איבער קיין פראסט איבער'ן לייב, אז מע טהוט א טראכט וועגען די ארעמע לייט און וועגען זייערע ארעמע עופה'לעך, וואס זענען צעריסען געווארען פון די חוליגאנעס און וואס זענען אויסגעגאנגען פאר הונגער? — דאס קאן איך ניט פארשטהן. מיין חבר מענדעל אויך ניט. ער זאגט, אז די כתרילעווקער אידען האבען שוין אזא טבע: איין ארעמאן, אז ער געהט אוים פון הונגער, איז ביי זיי גאר ניט. און א נגיד, אז ער ווערד א קבצן — חאפט זיי אוועק דער רוח!...

ז.

בקיצור — צווישען אונזערע כתרילעווקער נגידים, גבירים, אדירים איז געווען איינער מיט'ן נאמען משה־נח. אחוץ וואס ער האט געהאט איין אייגענע שטוב מיט א הויף, מיט א גארטען, איז ער גלאט געווען א גביר. א סימן: זומער פלעגט ער ארומגעהן אין די גאטקעס. דאס הייסט, אין די אונטערהויזען. און אויף די אונטערהויזען — א חאלאט. א איד איין ארעמאן וועט

נים וואָגען באַווייזען זיך אין די אונטערהויזען. מסתמא, דאַרף מען רעכענען, איז ער תקיף, א איד א גביר — וועמען תערט ער?... היינט ווייסט די גאַנצע וועלט, אַז פון זיין מאַמע איז איהם גע־בליבען בירושה דריי קלייטען אין מיטען מאַרק. און אַ בהמת האָט ער געהאַט אַלע מאָל אַ מעלקעדיגע. די דריי קלייטען האָבען איהם גענוג אַריינגעטראָגען צום לעבען. נאָך איבער גענוג. פון עסטוועגען האָט זיין ווייב נחמה־מירעל (מע האָט זי גערופען „דחמה־בירעל", דערפאַר וואָס זי האָט אַ פּאַרלעגטע נאָז) גע־שלעפט פון דער מעלקעדיגער בהמה כמעט די גאַנצע הוצאה פון דער שטוב. און בכדי מע זאָל איהר ניט געבען קיין עין־הרע, האָט „רחבה־בירעל" ליעב געהאַט זיך קלאָגען, אַז איהר „בהבח" האָט זיך אויפגעהערט צו „בעלקען" און זי גיט ניט קיין „בילך"... נאָר כתריליעווקע נאַרט מען ניט אָפּ. אַלע האָבען געוואוסט, אַז ס'אַ ליגען — די בהמה האָט זיך ניט אויפגעהערט צו מעלקען און זי גיט מילך... היינו שטעלט אייך פאָר, אַז אַזאַ איד, ווי משה־נח, אַנטלויפט קיין אַמעריקע, אַ נאַקעטער, אַ באָרוועסער, ווי די מאַמע האָט איהם געהאַט, — זאָל מען אויף איהם ניט האָבען קיין רחמנות? נאָר וואָס קאָן טהון משה־נח אין אַמעריקע? ער וועט דאָך ניט געהן אַרבייטען אין אַ שאַפּ. זיינע קינדער אויך ניט. האָבען זיך די חברה „אנשי כתריליעווקע" אויף איהם אָרומגעקוקט און האָבען איהם געמאַכט פאַר אַ שמש אינ'ם כתריליעווקער בית־המדרש.

ח.

אין אַמעריקע אַ שמש זאָלט איהר ניט אָוועקמאַכען מיט דער האַנט. אין אַמעריקע אַ שמש לעבט שענער ווי אין כתריליעווקע אַ בעל־הבית. פון יאָהרצייטען אַליין קאָן מען דאָ נתעשר ווערען. מע האַלט דאָ זעהר שטאַרק פון יאָהרצייטען. אַ גאַנץ יאָהר דאַ־וונט מען דאָ ניט. מע האָט קיין צייט ניט. „טיים איז מאָני" —

צייט איז געלט. אזוי געהט דאָ דאָס לשון. נאָר אז איינער האָט יאָהרצייט — וואַרפט ער אוועק אלע ביזנעס און לויפט אין שוהל אריין. און פון שוהל לויפט ער אוועק אין אַ אידישען רעסטאָראַנט און הייסט זיך געבען אַ כשר'ען אָנבייסען, וואָרום ער האָט יאָהרצייט. און וויבאלד ער האָט יאָהרצייט, לעקט אָפּ דער שמש אַ ביינדעל. און ווער שמועסט אַ בר־מצוה — דעמאָלט פאַלט שוין אריין דעם שמש גאָר אַ גראָבס. ביי אונז, אין דער אלטער היים, אז אַ יונגעל ווערד בר־מצוה, טהוט מען איהם אָן תפילין און ער מוז שוין געהן אלע טאָג דאַוונען. דאָ, אין אַמעריקע, אַ בר־מצוה — איז אַ יום־טוב. מע טהוט אָן דעם בחור'על אַ טלית'על. מע רופט איהם אויף, ווי אַ חתן, צו דער תורה. ער קוויטשעט־אויס, ווי אַ יונג האָהנעכעל, די הפטורה. דערנאָך הויבט ער אויף די הענטלעך און בעלעבעטשעט עפּיס אַ דרשה, אויסגע'חזר'ט אויף אויסווענִיג, און דוקא אויף איינגעלש. חס־וחלילה ניט אויף אידיש. דערנאָך געהט־צו דער ראַבינער (דאָ הייסט ער „ראַביי", און געהט געגאָלט דאָס גאַנצע פנים, און זעהט־אויס ווי ביי אונז אַ פּוילישער קסיאָנדז). ער לעגט אַרויף די ברייטע אָרבעל אויפ'ן בר־מצוה און בענטשט איהם „יברכך"...

ט.

קורץ, משה־נח האָט אַ גוטען דזשאָב. איין זאַך נאָר, וואָס ער מוז נעבאַך אליין געהן צו די בעלי־בתים קאָלעקטען. דאָס הייסט, איינמאָהנען די „בעבור־שנדרס" מיט די דיוס. דאָס הייסט, דאָס חודש־געלד פון די בעלי־בתים. נו, פּאַסט דאָס פאַר אַ אידען, וואָס איז ערשט ניט לאַנג געווען אַ נגיד, — זאָל געהן קאָלעקטען? זיין ווייב „רחבה־בירעל" האָט אַזש געוויינט פאַר מיין מאַמען, אויסגעגאָסען איהר גאַנץ ביטער האַרץ פאַר איהר. זי האָט געזאָגט: „איהר בעגט ביר גלויבען בדאַבדות, אז איטליכם באָל, וואָס בייך באַד דאַרף געהן באָהדער בעבור־שדהרם, זעהט ער זיך ביט'ך

בלוזך־הבות..." איך האָב מורא, אַז קיינער פון אייך וועט ניט פאַרשטעהן אַזאַ לשון. עפּיס קומט דאָס אויס תרגום. מוז מען אייך איבערזעצען: „איהר מעגט מיר גלויבען בנאמנות, אַז איט־ליכס מאָל, וואָס מיין מאַן געהט מאַהנען בעבור־שנדרס, זעהט ער זיך מיט'ן מלאך־המות"... אויסגעהערט פון נחמה־מירלען איהר ביטער הארץ, גיט איהר מיין מאַמע אַ גלייכע עצה, אַז איהר משה־נח זאָל נעמען מיין ברודער אליהו פאַר אַ קאָלעקטאָר. איהם וועט דאָס זיין אַ הילף, און מיין ברודער וועט מאַכען אַ לעבען... פאַר־שטעהט זיך, אַז משה־נח האָט זיך אָנגעכאַפּט אין דעם פּלאַן מיט ביידע הענט. מיין ברודער אליהו האָט זיך אפילו צום אָנהויב אַ ביסעל געקווינקעלט. ס'איז איהם נאָך געווען אַ ביסעל פריקרע. איז אונזער חבר פּיני איהם געקומען צו־הילף. ער האָט זיך צע־לאָזט מיט זיין לשון, ווי ער קאָן. ער האָט אָוועקגעגעבען אליהו'ן אַ רעכטע פּאַרציע:

— איך פאַרשטעה ניט, וואָס איז מיט דיר די גרויסקייט? מיט וואָס ביזט דו מעהר מיוחס פון קאַרנעגי, ראָקענפעלער, וואַנ־דערבילד?... און — פּאַשאָל!

פּיני, אַז ער וויל, קאָן ער!

י.

ווער וואָלט זיך עס, אַשטייגער, געריכט, אַז פון אַזאַ קליינעם דזשאָב, ווי זיין אַ קאָלעקטאָר ביי אַ שמש פון אַ שוהל, זאָל זיך אויספּיקען מיט דער צייט אַ סך אַ גרעסערער דזשאָב? און ניט איין דזשאָב, נאָר צוויי דזשאָבען. איין דזשאָב אַלס קאָלעקטאָר פון אַ פוירניטשור־ביזנעס פאַר מיין ברודער אליהו. און דער אַנ־דערער דזשאָב אַלס קאָלעקטאָר פון אַ אינשורענס קאָמפּאַניע — פאַר אונזער חבר פּיני. נאָר איך זעה נאָך אייערע פּנים'ער, אַז איהר הויבט ניט אָן צו פאַרשטעהן, וואָס איז אַזעלכעס „פוירני־טשור" און וואָס איז „אינשורענס". וואַרט מיר צו אַ ווייל — איך וועל אייך אַלסדינג דערקלערען.

XIV

מיר קאָלעקטען

XIV

מיר קאָלעקטען

א.

דערפאַר איז גוט אין אַמעריקע, וואָס אַלסדינג טראָגט מען אַריין אין שטוב אַריין. און אַלסדינג גיט מען אייך דאָ אויף אויסצאָהלען. פאַר איין טאָלער אַ וואָך קאָנט איהר אייך אויס־מעבלירען אייער שטוב, ווי אַ גראַף. דאָ זאָגט מען ניט „אויס־מעבלירען“. דאָ זאָגט מען: „אויספוירנישען“. וואָרום מעבעל הייסט דאָ „פוירניטשור“. פון וואַנען שטאַמט דאָס וואָרט „פויר־ניטשור“ — ווייס איך ניט. מיין ברודער אליהו דענקט, אַז דאָס דאַרף וואַכסען פון צוויי ווערטער: „פאָרניט“ — פון פאָרינט, און „טשער“ — אַ בענקעל, אַ שטוהל. זאָגט אָבער אונזער חבר פיני, אַז עס הויבט זיך גאָר ניט אָן. ערשטענס, וואָס עפּיס פון פאָרינט, פאַר וואָס ניט פון הינטען? און פאַר וואָס עפּיס גראָד אַ שטוהל, פאַר וואָס ניט קיין שפּיגעל? און צווייטענס, זאָגט מען דען פאָרניטשער? מע זאָגט דאָך גאָר „פוירניטשער“. און דריטענס, מע זאָגט ניט „פוירניטשער“, נאָר „פוירניטשיר“ — מיט אַ חיריק. זאָגט איהם אליהו, אַז נאָר אַ משוגענער וועט זאָגען פוירניטשיר, מיט אַ חיריק. אַ קלאָרער מענטש וועט אַלע

מאָל זאָגען מיט אַ סגול — „פּוירניטשער״. אַזוי לאַנג האָבען זיי זיך געשפּאַרט און געאַמפּערט, עס האָט שוין כמעט געהאַלטען ביי פּעטש. אַ גליק, וואָס ברכה איז דערביי געווען, האָט זי ניט דערלאָזט. ביז ס'איז געבליבען, מע זאָל אַ פרעג טהון ביי איין אמת'ען אמעריקאַנער. דאָס הייסט, טאָקי ביי אַ אידען, נאָר ביי אַזאַ אידען, וואָס איז ניט קיין גרינער. דאָס הייסט, אַזעלכער, וואָס איז שוין דאָ אין לאַנד חאָטש אַ יאָהר עטליכע און צוואַנציג. לאָזט זיך אויס, אַז דאָס וואָרט פּוירניטשער לענט זיך ניט אויס ניט מיט אַ חיריק און ניט מיט אַ סגול, נאָר מיט אַ מלופים. דאָס הייסט, מע דאַרף נאָר זאָגען „פּוירניטשור״. היינט געהט זייט אַ חכם!

ב.

קיינער קויפט דאָ ניט אַ זאַך פאַר מזומן געלט. סיידען אַזאַ איד, ווי דזשייקאָב שיף. ער איז דער רייכסטער מענטש, זאָגט מען, אין אמעריקע. רייכער פון איהם איז שוין ניטאָ. אַזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. און אונזער חבר פּיני דרינגט, אַז ניין. ער זאָגט, אַז קאַרנעגי איז אַ סך רייכער. וואַנדערבילד — אודאי. און ראָקענפעלער — אודאי און אודאי! זאָגט אָבער אליהו: לאָ מיט אַ ספּאָדיק! יענע זענען אפשר רייכער אין ערד, אין אימע־ניעס. אָבער אין מזומן געלד — בלאָטע! — איז שיף רייכער פון זיי אַלע. הויבט שוין פּיני אָן אַרוים פון די כלים און צעשרייט זיך אויף מיין ברודער אליהו'ן, אַז ער ווייסט ניט וואָס ער רעדט. וואָס ראָקענפעלער צעשענקט אַ יאָהר נדבות נאָר, פאַרמאָגט דאָס אפשר ניט שיף אויף זיין מאַיאָנטעק. ווערד שוין מיין ברודער אליהו איי כעס און זאָגט אויף פּיני'ן, אַז ער איז אַ שונא־ישראל, איין אַנטיסעמיט, וואָרום אפילו ס'זאָל זיין אמת, אַז ראָקענפעלער זאָל זיין רייכער פון שיפ'ען, האַרף ער אויך זאָגען, אַז שיף איז רייכער. וואָרום ראָקענפעלער איז אַ גוי, און שיף איז אַ איד. צעלאָזט זיך פּיני און זאָגט:

— און אז שיף זאָל זיין דריי מאָל א איד, דעריבער זאָל איך זאָגען א ליגען? דו פארגעסט זיך, אליהו, צו אָפט, אז מיר זענען אין אמעריקע, און אז אמעריקע האָט פיינט בלאָף!

— אזוי פיעל מכות זאָל זיך זעצען אונזערע שונאים אויף אזא איין אָרט, וואו איך וויים, און אזוי פיעל גוטע יאָהר זאָלען מיר אלע האָבען, וויפיעל ליגינים עס ווערד אויסגערעדט א טאָג נאָר אין ניו־יאָרק אליין, א חוץ ברוקלין און א חוץ בראָנזוויל און א חוץ די בראָנקס!

אזוי זאָגט מיין שוועגערין ברכה, און זייער שפּאַרען זיך נעמט א סוף.

ג.

וויבאלד, אז מע גיט פּוירניטשור (געדענקט זשע, אז מע דאַרף זאָגען „פּוירניטשור”) אויף אויסצאָהלען צו טאָלער א וואָך, דאַרף מען דאָך האָבען מענטשען, וואָס זאָלען ארומגעהן פון שטוב צו שטוב איינמאָהנען די טאָלערס. איז דערויף געשטעלט געוואָרען קאָלעקטאָרס, וואָס געהען ארום קאָלעקטען די טאָלערס. קאָלעקטאָרס זענען דאָ א סך. יעדער קאָלעקטאָר האָט זיך זיין „ראוט”, זיינע הייזער, וואו ער געהט־ארום קאָלעקטען. זיין ארבייט איז אָנקלאָפּען אין דער טיר. דערנאָך קומט ער אריין און זאָגט: „גוד מאָרנינג!” — דאָס הייסט: א גוט מאָרגען. דערנאָך זאָגט ער: „ווערי נייס דעי” — דאָס הייסט: זעהר א שענער טאָג!... דערנאָך גיט ער אייך ארויס א קוויטאנציע, נעמט אָפּ דעם טאָלער און זאָגט: „גוד באַי”. מעהר דאַרף ער ניט רעדען. און דאָס היטעל אראָפּנעמען איז אויך ניט נויטיג. דאָ איז עס ניט קיין מאָדע. איהר קאָנט אריינגעהן אינ׳ם רייכסטען הויז אין א היטעל, און מיט די קאַלאָשען אויף די שטיוועל, און איהר קאָנט אייך בעת מעשה פּיפּקען א סיגארעט, אָדער פייפען א ניגון, אָדער קייען אייער טשואינגגאָם. קיינער וועט אייך ניט זאָגען קיין קרום וואָרט. ס׳איז אמעריקע.

ד.

מיין ברודער אליהו איז גאנץ צופריעדען פונ'ם דזשאב. א סך שענער, ווי שטעהן אין דער „קאַלבאַסנע" און פארקויפען קיש־קעלעך. און פארדיענען פארדיענט ער אויך א סך מעהר. ווי וואַסער א וואָך. אמאָל מאַכט ער אכט טאָלער א וואָך. אמאָל צעהן. און אמאָל צוועלף. עס ווענדט זיך אין דער „פאַגאָדע", אינ'ם וועטער הייסט דאָס. ביי א גוטען וועטער קאָן מען געהן צו־פוס. ביי א שלעכטען וועטער — מוז מען אונטערפאָהרען מיט דער קאַר. קאָסט דאָס א ניקעל. נאָר אזעלכע ניקעלס געהען ניט אוועק ביי מיין ברודער קיין סך. וואָרום בטבע איז אליהו א מענטש איין איינגעהאַלטענער. גאָרניט דאָס, וואָס פיני. אונזער פיני האָט שוין א סך א ברייטערע האַנט. זעלטען ווען ער געהט צו־פוס. ער מוז, זאָגט ער, פאָהרען, וואָרום ער האָט א נידעריגע ראיה. איהם קאָן מען גרינג איבערפאָהרען. ניט אזוי נאָך צו־ליעב זיין קורצזיכטיגקייט, ווי צוליעב דעם, וואָס ער איז א פאַר־טראַכטע בריאה. דער קאָפּ טראָגט איהם. און דערצו קאָן ער ניט באַגעהן זיך א מינוט אָהן דעם, ער זאָל ניט אריינקוקען אין א בוך, אָדער אין א „פייפּער". און אמאָל מאַכט זיך, אז ער האַלט סאַמע אין מיטען שרייבען. דאָס הייסט, ער געהט־ארום און טראַכט און טראַכט — ער הערט גאָרניט, וואָס מע רעדט צו איהם. דערנאָך חאַפּט ער א פענסיל אָדער א טינט־און־פען און הויבט אָן שרייבען, קאָן ער אייך באַשרייבען אפשר צעהן בויגען פּאַפּיער פון אלע זייטען. וואָס ער האָט דאָרטען אָנגעשריבען און וואָס טהוט ער מיט'ן אָנגעשריבענעם — דאָס ווייסט קיינער ניט. אפילו זיין ווייב טייבעל אויך ניט. אז מיין ברודער אליהו פרעגט איהם, וואָס ער האָט אָנגעשריבען, ענטפערט ער איהם:

— מיר'ן עלטער ווערען, וועלען מיר וויסען...

מיר זענען שוין א היבש ביסעל עלטער געוואָרען, און מיר ווייסען נאָך אלץ גאָר נישט.

ה.

פון דעסטוועגען שאדט דאָס ניט אונזער חבר פיני'ן, ער זאָל מאכען א לעבען. און נאָך ווי מאכען א לעבען! אונזער פיני איז אויך א קאָלעקטאָר. נישט ביי פוירניטשור, נאָר ביי „אינ־שורענס". ביי אונז ווערד דאָס אָנגערופען „סעקוראַנץ", אָדער „פארזיכערען זיך פונ'ם טוידט". דאָ פארזיכערען זיך אלע. יונג און אלט, ווייבער און קינדער, טאטעס און מאמעס, שוועסטער און ברידער, זיידעס און באבעס. און אויך נישט פאר מזומן, נאָר אויף אויסצאָהלען. פון א ניקעל ביז א טאָלער א וואָך. וואָס די סומע פון די אינשורענס איז גרעסער, דארפט איהר אלץ מעהר צאָהלען. פארהאן הייזער אזעלכע, וואו אלע מענטשען, פונ'ם עלטערזיידען ביז'ן אוראייניקעל, זענען אלע פארזיכערט פונ'ם טוידט. און טאָמער זענען נאָך ניט אלע פארזיכערט, דארף דער קאָלעקטאָר זעהען דעם ניט־פארזיכערטען צו פארזיכערען. וואָס הייסט דאָס „פארזיכערען" און ווי אזוי פארזיכערט מען א מענ־טשען פונ'ם טוידט — ווייס איך ניט אקוראַט. איך ווייס נאָר, אז מיין ברודער אליהו האָט זיך אָפגעזאָגט פון דעם דזשאָב. ער האָט בעסער אויסגעקליבען דעם דזשאָב פון פוירניטשור. פאר וואָס? ווייל ביי פוירניטשור קאָלעקטען דארף מען נאָר באנוצען, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, די ווערטער: „גוד מאָרנינג" און „גוד באַי". און ביי אינשורענס דארף מען רעדען, צורעדען, פאר־רעדען און איבעררעדען. דערויף איז מסוגל נאָר אונזער חבר פיני. ער קאָן איבעררעדען א וואַנט. ער קאָן מאכען רעדענדיג א טוידטען.

ו.

ביי אונזער חבר פיני מאכט ניט אויס, ווער איהר זענט און וואָס איהר זענט. פון וואָס איהר זאָלט ניט רעדען — ער מוז ארויף אויף זיינעם. זענט איהר א פארזיכערטער — מעגט איהר

דאָך רעדען פון פאַרזיכערונג. זענט איהר נאָך ניט פאַרזיכערט — דאַרפט איהר דאָך אודאי רעדען פון פאַרזיכערונג. און קוים לאָזט איהר זיך רעדען, וועט איהר זיך שוין פון פיני'ס הענט ניט ארויס־דרעהען. ער וועט אייך שוין פאַרזיכערען. און אויב ניט אייך — איז אייער ווייב. אייער קינד. אייער זיידען. אייער שוויעגער. אייער קאַזין. אייער שכן (דאָ זאָגט מען ניט „שכן". דאָ זאָגט מען „נעכסטדאָריגער"). דאָס הייסט, איהר פאַרזיכערט זיך, אַז טאָמער שטאַרבט אייער נעכסטדאָריגער פריהער פון אייך, באַקומט איהר פון דער קאָמפּאַניע אַ שענע פּאָר הונדערט טאָלער. און דער נעכסטדאָריגער פון זיין זייט פאַרזיכערט זיך אויך. דאָס הייסט, באַם חלילה איהר שטאַרבט אַוועק פריהער פון איהם, באַ־קומט ער פון דער קאָמפּאַניע אַ פּאָר הונדערט טאָלער. צאָהלען צאָהלט איהר ביידע דער קאָמפּאַניע צו קוואָדער אַ וואָך. איהר זענט ניט מחויב צו געהן אין דער קאָמפּאַניע. די קאָמפּאַניע טרעפט שוין צו אייך. ניט אַליין — דורך איהר קאָלעקטאָר. פיני קומט צו אייך און קאָלעקטעט־איין אייערע קוואָדערס. ער קריגט דערפון פופצעהן פּראָצענט קאָמישאָן.

ז.

דאָס איז פאַר'ן קאָלעקטען. און אויב ער פאַרזיכערט אייך איבעראַנייעס, דאָס הייסט, אויב ער „שרייבט אייך אַ נייע פּאָ־ליסי" (אזוי געהט דאָ די שפּראַך), באַקומט פיני דער איידזשענט פופצעהן מאָל אזוי פיעל. דאָס וועט הייסען, אַז טאָמער צאָהלט איהר אַ קוואָדער פּרעמיע, באַקומט דער איידזשענט פון דער קאָמפּאַניע איין קלאַפּ פופצעהן קוואָדערס! אנו, רעכענט אויס, זייט מוחל, וויפיעל דאָס מאַכט?! היינט שטעלט אייך פאָר, אַז טאָמער געראָט דאָס אונזער חבר פיני'ן צו שרייבען צוויי, אָדער דריי, אָדער מעהר פּאָליסיס אַ טאָג, און אַלע צו קוואָדערס! דאָס איז דאָך אַ גאַנצער מאַיאָנטעק!...

— וועה איז מיר! איהר וועט דאָך אָנשיטען אָט די שטוב מיט גאָלד! — אַזוי זאָגט צו איהם מיין שוועגערין ברכה, און טייבעל ווערד אַזש רויט, קוקענדיג אויף איהר פיני'ן, ווי ער שלעפּט די קוואָדערס מיט די ניקעלס פון אַלע קעשענעס.

— וואָס דען מיינט איהר? — ענטפערט איהר פיני און לעגט־צונויף די קוואָדערס באַזונדער און די ניקעלס באַזונדער. — איהר מיינט, אַז קאַרנעגי, וואַנדערבילד און ראָקענפעלער זענען געבוירען געוואָרען מיט זייערע מיליאָנען?...

ח.

וואו נעם איך איצט אַ וויסען בוינען פּאַפּיער? איך וואָלט מיט אַ שוואַרצער קויהל אָנגעוואָרפען אַזאַ מין בילד: אַ טיש. אויבען־אָן זיצט די מאַמע, צונויפגעלעגט די הענט. נעבען איהר, פון איין זייט, שטעהט ברכה. אַ הויכע, אַ לאַנגע, מיט גרויסע פיס. פון דער אַנדערער זייט — טייבעל. אַ קליינינקע, אַ דאַרינקע, אַ פערטעל עוף. ביידע אַרבייטען זיי. איינע נייהט, די אַנדערע שטריפּט. ביי איין עק טיש שטעהט מיין ברודער אליהו, אַ באַוואַכסענער מיט אַ באָרד. האַלט אַ באַנטש קאַרט־לעך אין איין האַנט און אַ פּעקעל פּאַפּירענע טאָלערס אין דער צווייטער האַנט. דאָס האָט ער אָנגעקאָלעקטעט דורכ'ן טאָג. און ביי'ם אַנדערען עק טיש שטעהט איינגעבויגען אונזער חבר פיני, אַ געגאָלטער, איין עכטער אַמעריקאַנער. ער שלעפּט פון ביידע קעשענעס די קוואָדערס מיט די ניקעלס. און מחמת ער האָט אַ נידעריגע ראיה, טראָגט ער צו יעדען קוואָדער מיט יעדען ניקעל גלייך צו דער נאָז. אויפ'ן טיש שטעהען שוין צוויי הויכע קופּ־קעלעך. איין קופּקעלע איז פון סאַמע קוואָדערס, דאָס אַנדערע קופּקעלע איז פון לויטער ניקעלס. און פיני איז נאָך ניט פאַרטיג. ער האָט נאָך און נאָך. דאָס קאָן מען אַרויסזעהען דורך די הויזען־

קעשענעס, וואָס זענען פול. זענען געשוואָלען. זיי ווערען אזש צעשפּאָרט...

ט.

נישטאָ קיין אייביגע זאַך אויף דער וועלט, און אַ מענטש איז קיינמאָל ניט צופריעדען מיט דעם, וואָס ער האָט. עס איז אונז נמאס געוואָרען דאָס ארומגעהן קאָלעקטען די פּרעמדע טאָלערס מיט די פרעמדע קוואָדערס און ניקעלס. בעסער קליינע בולקעלעך אייגענע, איידער גרויסע קוילעטשען פרעמדע. אַזוי זאָגט מיין שוועגערין ברכה. פריהער האָט געוואָרפען איין אום־חן אויפ'ן קאָלעקטען מיין ברודער אליהו. עס האָבען זיך איהם צוגענעסען די ביזנעס. און ניט אַזוי די ביזנעס, ווי די קאָסטאָמערס. אַנדערע קאָסטאָמערס האָבען אויפגעהערט צאָהלען. זיי האָבען געזאָגט: „נעמט אייך צו אייער פוירניטשור, מיר דאַרפען עס אויף כפרות"... אַנדערע האָבען געהאַט אַ טענה, למאי די בעט סקריפּעט? למאי דער שפּיעגעל באַווייזט צוויי פּנים'ער? למאי די קאָמאָדע וויל זיך ניט עפענען און ניט פאַרמאַכען? און למאי יעדעס בענקעל וועגט דריי פּונד? און אַז מע זעצט זיך אַוועק, איז ווי אויף צוויעבעס!... און אַנדערע ווידער זענען זיך מיישב און מופען נאָר ארויס. דאָס הייסט, זיי קלויבען זיך איבער אויף איין אַנ־דער סטריט — און געה זוך זיי! נאָר ערגער פון אַלץ איז אָט וואָס: פאַרהאַן אַזעלכע, וואָס האָבען זיך אונטערגענומען צאָהלען וואָך־געלט. אַז זיי האָבען געקאָנט צאָהלען, האָבען זיי געצאָהלט. איצט קאָנען זיי שוין מעהר ניט צאָהלען. איבער וואָס? דער ברויט־געבער איז קראַנק געוואָרען. אָדער עס איז קיין אַרבייט נישטאָ. אָדער עס האָט אויסגעבראָכען אַ סטרייק. עס ווילט זיך ניט אָנווערען אַ קאָסטאָמער. וואָס טהוט מען? לענט־אויס אליהו דערוויל פון זיין פּאַקעט. וואָס זאָלט איהר קלעהרען? ס'איז צרות מיט צרות!...

י.

מיינט איהר, אַז אונזער חבר פּיני איז צופריעדען מיט זיין דזשאָב? אויך ניט. ביז מע קעטשט אַ קאַסטאָמער, זאָגט ער, קומט אָן כקריעת ים־סוף. מע רעדט איבער איהם, זאָגט ער, דריי טעג מיט דריי נעכט. מע גיט איהם צו פאַרשטעהן, אַזאַ חאַמולע, דעם שכל פון אינשורענס, קוים גע׳פּועל׳ט ביי איהם איין „אַפּלי־קיישאָן”. לאָזט זיך אויס, אַז ער האָט אויפ׳ן צווייטען טאָג חרטה געקראָגען, אָדער דער דאָקטאָר האָט איהם „רעדזשעקטעט”, דאָס הייסט, ער האָט אָנגעשריבען אויף איהם המנ׳ס מסירות. דער קאַסטאָמער איז איהם ניט געפעלען אין שלייער נאַקעטערהייד... נאָר דאָס גרעסטע פון אַלע אומגליקען און די ערגסטע פון אַלע צרות ביי אינשורענס־איידזשענטס איז די „לעפּס”. „לעפּס” הייסט, אַז אַ קאַסטאָמער הערט אויף צו צאָהלען. דעמאָלט רע־כענט מען אָפּ דעם איידזשענט פּופצעהן מאָל אַזוי פיעל, וויפיעל דעם קאַסטאָמער׳ס פּרעמיע האָט באַטראָפען. פּיני זאָגט, אַז ווען ניט די „לעפּסעס”, וואָלט ער אָנגעשיט אַט די שטוב מיט גאָלד! און אויף זיין שלים־מזל האָבען עטליכע קאַסטאָמערס מיט אַ מאָל, גלייך ווי מע האָט זיך אויפגערעדט, אויפגעהערט צו צאָהלען.

— לאָזען זיי ברענען אויפ׳ן פייער, טאַקי די קאַסטאָמערס, מיט די אינשורענס, מיט די אַגענטען, מיט די „לעפּסעס” און מיט די קאָמפּאַניעס! — אַזוי זאָגט פּיני. ער וועט שוין בעסער געהן, זאָגט ער, מיט מיין ברודער אליהו אין איינגע ביזנעס. אַ פּאָר טאָלער האָבען זיי ביידע מיט גאָט׳ס הילף אָפּגעשפּאָרט. זיי קאָנען שוין טהון ביזנעס.

און ס׳איז געבליבען, אַז מיר געהען אין ביזנעס.

XV

מיר גערען אין ביונעס

XV
מיר געהען אין ביזנעס

א.

וואס אייער הארץ גלוסט — דאס געפינט איהר דא אין די פייפערס, אין די גאזעטען הייסט דאס. פון פויגעלמילך. זוכט איהר ארבייט — געפינט איהר דאס אין פייפער. זוכט איהר „העגט", דאס הייסט ארבייטער, — געפינט איהר זיי אין פייפער. זוכט איהר א חתן אדער א כלה — געפינט איהר עס אין פייפער. זוכט איהר א ביזנעס — געפינט איהר עס אין פייפער. מיר האבען געזוכט ביזנעס, דעריבער האבען מיר גענומען ארייננקוקען אין פייפער ארײן טאג אויף טאג, און מיר האבען זיך אפגעשטעלט אויף אזא מין אדווערטייזמענט: „סיגארס־סטיישאנערי־קענדי־סאדע־וואסער־סטענד צו פארקויפען. אקעגען איבער א סקוהל. אורזאכע פאמיליען טראבעל. גאראנטירט גוטע ביזנעס. קומט שנעל!"...

אויב איהר זענט נאך א גרינער, דאס הייסט, איהר זענט ניט לאנג אין לאנד, באדארף מען אייך פארטייטשען וואס דאס מיינט: דאס איז א טישעל, וואס מע פארקויפט דערויף סיגארעטלעך, שרייבגעצייג און צוקערקעס און סאדע־וואסער, און א בלאט־צייטונג

אויך. דאָס טישעל איז אקעגען א שקאָלע. און פאַרקויפען פאַר־קויפט זיך עס איבער דעם, וואָס אַ מאַן דאַרף זיך גט'ען מיט אַ ווייב, אָדער איבער איין אַנדער סיבה אין דער פאַמיליע...

ב.

האָט זיך אפילו מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה אוועק־געשטעלט אַקעגען מיט איהרע טענות: ערשטענס, פון וואַנען ווייסט מען, אַז דאָס איז אמת? און צווייטענס, צו וואָס זאָלען מיר קריכען מיט אַ געזונטען קאָפּ אין אַ קראַנקען בעט אריין? אַז מאַן און ווייב ווילען זיך גט'ען — וואָס דאַרפען מיר זיין אין מיטען?... מיינט איהר, אַז נאָר דאָ האָט אונזער ברכה געפונען אַ טענה? ביי הונדערט אַנדערע ביזנעס האָט זי אויסגעזוכט אומעטום איין אַנדער חסרון. מיין ברודער אליהו האָט שוין לאַנג אַ מאַך געגעבען אויף איהר מיט דער האַנט. האָט ער אָבער ניט גוט אָפּגעשניטען פון איהר. זי האָט איהם גענעבען צו וויסען, אַז ער זאָל גאָר ניט זיין ביי זיך אַזוי גדול'דיג. אַז ער זאָל ניט מיינען, אַז דאָס, וואָס ער האָט אראָפּגעחאַפּט דריי חלקים פון זיין באָרד, גיט איהם דאָס רעכט צו בלאָזען פון זיך... דערויף האָט איהר אליהו געענטפערט, למאי איהר טאַטע יונה דער בעקער האָט אראָפּ־גענומען די גאַנצע באָרד?... מישט זיך אריין אונזער חבר פּיני און זאָגט: „ווייסט איהר וואָס? איך געה מיט אייך אין געוועט צוויי קעגען איינס, אַז אויב איהר וועט געפינען צווישען די הונ־דערט מיליאָן אַמעריקאַנער אַ האַלב טוץ מענטשען מיט בערד, זאָלט איהר מיך אָנרופען בלאָפער!" — „ס'אַ משל! — רופט זיך אָן די מאַמע. — דערימאַך געהען קאַטשקעס באָרוויס... רעדט שוין בעסער פון אַנדערע זאַכען"...

מיין מאַמע האָט פיינט, אַז מע רעדט פון בערד. ס'איז נעבעך פאַר איהר, זאָגט זי, אַז זי האָט דערלעבט צו זעהען, אַז פּייסי דעם חזנ'ס זוהן האָט געמאַכט אַ מחק פון זיין באָרד, אַז אַך און וועה איז צו איהרע שונאים!...

ג.

די ביזנעס, וואָס מיר זענען אין זיי געגאַנגען, האָבען געהאַט אַ סך מעלות. די ערשטע מעלה איז געווען, וואָס מיין ברודער אליהו איז, אויב איהר געדענקט, נאָך פון דערהיים אַ מייסטער אויף צו מאַכען (דאָ הייסט עס מאַנופּעקטשורען) אַלערליי געטראַנקען. דעריבער האָט זיך אונז געלוינט צו מאַנופּעקטשורען סאָדעוואַסער און פּאַרקויפען אַ גרויסע גלאָז פאַר אַ סענט. מיט סיראָפּ — צוויי סענט. דעם סיראָפּ האָבען מיר אויך אַליין געמאַכט. נאָך אַ מעלה — וואָס מיר האָבען געהאַט די ביליגסטע קענדים (קאָנפּעקטען). אַ פולע זשמעני האָבען מיר געגעבען פאַר איין סענט. און אַליין האָבען מיר אויך געקאָנט סמאַצקען קענדים. אַז איך זאָג „מיר", מיין איך דאָס מיך און מיין חבר מענדעל און פּיני'ן. מיר אַלע דריי האָבען געהאָלפען שטעהן ביי אונזער סטענד און געבען אַ נאַש, אַז קיינער זאָל ניט זעהען. סיידען אַז ברכה איז געווען דערביי, האָט מען ניט געקאָנט נאַשען. און ווי אויף צו־להכעיס, איז ברכה געווען כמעט גאַנצע טעג ביי'ם סטענד, געהאָלפען טהון ביזנעס. אַלע האָבען מיר געהאָלפען טהון ביזנעס. אפילו טייבעל, און אפילו די מאַמע. אַ קונה, אַז ער איז צוגעגאַנגען צו אונזער סטענד, האָט ער זיך אַזש דערשראָקען, דערזעהענדיג אַזאַ משפּחה מיט אַזוי פיעל ביזנעסלייט. דאָס איז אָבער דוקא געווען זעהר גוט. אַ קונה האָט ליעב קריכען אַהין, וואו ס'איז ענג.

ד.

די בעסטע צייט פאַר אונזערע ביזנעס איז זומער, אין די הייסע טעג. זומער איז אין ניו־יאָרק איין אמת'ער גיהנום. דער עולם קוויקט זיך דעם גאַנצען טאָג מיט מאַראָזשענע. „אייז־קרים" הייסט עס דאָ. אויפ'ן סענדוויטש פאַרקויפט זיך עס. דאָס הייסט.

צוויי ביסקוויטלעך און אין מיטען אביסעל אייז־קרים. און דאָס קאָסט אַ פּעני. פּאַרדיענען מיר דערביי האַלב אויף האַלב. נאָר ניט דאָ שטעקט אונזער פאַרדיענסט. דער גאַנצער מזל־ברכה ליגט גאָר ערגיץ אַנדערש. אין אַזאַ מין קאַלטען געטראַנק, וואָס מע רופט דאָס „סיידער". דאָס איז אַ מין זויער־זיסליכער, אָדער זיסליך־זויערער קוואַס מיט אַ שוים און סע שטשיפּעט ביי דער צונג. די, וואָס האָבען אַמאָל פאַרזוכט שאַמפּאַניער־ווייַן, זאָגען, אַז ס'האָט אַ טעם פון אמת'ען שאַמפּאַניער. און חאָטש „סיידער" איז איין אַמעריקאַנער געטראַנק, פון דעסטוועגען ווער מאַנופעקטשורט איהם? — מיין ברודער אליהו. וואָס קאָן דען אליהו ניט? קוקט ניט דערויף, וואָס פּיני מאַכט איהם אויסצודרעהען. אונזער חבר פּיני האָט שוין עטליכע מאָל פּירגעהאַלטען מיין ברודער אליהו, אַז זיין שאַמפּאַניער האָט נאָר איין מעלה — ער איז קאַלט. ווייטער טויג ער אויף כפּרות. קיין קאָפּ זיסקייט! ענטפערט איהם מיין ברודער אָפּ מיט אַ ווערטעל: ווי באַלד אַז דער שאַמפּאַניער טויג ניט, היינט וואָס זשליאָקעט ער איהם גאַנצע טעג? זאָגט איהם פּיני: „וואָס אַהרט דיך, אַז איך זשליאָקע? און וויפיעל קאָן אַ מענטש אָנזשליאָקען? איך זאָל זשליאָקען פון גאַנץ פריה ביז אויף דער נאַכט, וועיס איך ניט, אויב איך וועל אָנזשליאָקען אויף אַ ניקעל"... מישט זיך אריין ברכה און זאָגט, אַז אַ ניקעל געהט אויך ניט צו־פוס. שטעלט זיך איין טייבעל פאַר איהר מאַן און זאָגט, אַז איהר פּיני איז אַ גלייכער שותף צו די ביזנעס, ווי אליהו, און אַ שותף מעג זיך, דאַכט זיך, פאַרגינען אויסצוגעבען אַמאָל אַ ניקעל? אַ גליק, וואָס די מאַמע איז דערביי. זאָגט זי, מע זאָל זי גילטען, וואָלט זי פאַר איהרע זינד ניט געוואָלט זיך צוריהרען צו אָט דער אַמעריקאַנער משקה, וואָס האָט אַ פּנים פון סאַראַוועץ און אַ טעם פון חלשות!... ווערד אַ געלעכטער, און דערוויל הערט מען אויף צו זאָגען זיך שטעכווערטלעך.

ה.

שפעטער, העט־העט, אין ווייטען זומער, אז עס קומען־אויף די קאוועגעס (דא הייסט עס „וואטער־מעלאן"), מאכען מיר נאך מעהר ביזנעס. מיר צעשניידען דעם קאוועז אויף א סך שטיקלעך און פארקויפען צו סענט א שטיקעל. אז גאט העלפט א געראטע־נעם קאוועז, מאכט מען פון איהם גאלד. און עס בלייבט נאך איבער א פאר שטיקלעך אויף'ן סטענד. האבען מיר א גוטע וועטשערע. ווארום אנגעשניטענע קאוועגע טאר מען ניט לאזען אויף מארגען. ס'וועט פון דעם ווערען דריליס. בעטען מיר גאט, דאס הייסט, איך און מיין חבר מענדעל און פיני, ס'זאל בלייבען וואס מעהר שטיקלעך פונ'ם טאג...

ו.

דאס איז אבער אלץ אזעלכע זאכען, וואס האבען אויף זיך א צייט, א סיזען. געהט אוועק דער זומער — איז אויס שאמפא־ניער, אויס וואטער־מעלאן! דערפאר איז סיגארעטלעך א סחורה, וואס ווייסט ניט פון קיין סיזען. סיגארעטלעך געהען א גאנץ קיילעכיגען יאהר. און מיר מאכען מיט דעם גאנץ גוטע ביזנעס. פארהאן אלערליי סיגארעטען. פארהאן צו סענט א שטיק. און פארהאן צוויי שטיק פאר א סענט. סיגארעטען איז אויך אזא ארטיקעל, וואס מע קאן אמאל א נאש טהון, פאררויכערען א סיגארעטעל בסוד, קיינער זאל ניט זעהען. דא זאגט מען ניט רויכערען. דא זאגט מען „סמוקען". באדארף זיך טרעפען א מעשה — איך האב איינמאל אוועקגעשלעפט א סיגארעטעל, און מיר האבען דאס פאררויכערט. איך און מיין חבר מענדעל. איך א ציה, ער א ציה. און עס וואלט אפגעלאפען גלאט. איז דאך אבער דא א ברכה אויף דער וועלט. האט זי באדארפט דער־שמעקען, אז מיר סמוקען א סיגארעטעל. געהט זי און דערצעהלט

דאָס אליהו'ן. האָט מיר מיין ברודער געגעבען א סיגארעטעל — אז איך וועל דאָס געדענקען! איהם האָט שוין ניט אזוי געאהרט דאָס סיגארעטעל, ווי דאָס, וואָס ס'איז געווען שבת. פּייסי דעם חזנ'ס יונגעל זאָל רויכערען אום שבת — באַדאַרף מען איהם הרג'ענען! פאַר אזא זאַך האָט שוין אפילו די מאַמע צוגעגעבען, אז דער הונט איז ווערטה דעם שטעקען... פון דעמאָלט אָן סמוקען מיר שוין ניט קיין סיגארעטען. איך קאָן שוין גאָר אפילו דעם ריח ניט פארטראָגען...

ז.

אויסער סיגארעטען האָבען מיר אויף אונזער סטענד פּייפּערס צו פארקויפען. אידישע גאַזעטען און זשורנאַלען. קיין גרויסע ביזנעס מאַכען מיר ניט מיט זיי. דערפאַר האָט אָבער אונזער חבר פּיני וואָס צו לייענען. ער לאָזט ניט דורך איין פּייפּער. שטעקט ער אריין די נאָז, איז איהם שווער אָפּצורייסען. עס ציהט איהם, זאָגט ער, צו די פּייפּערס, ווי א מאַגנעט. ער האָט שטאַרק חשק אליין עפּיס אריינשרייבען אין די פּייפּערס. ער איז שוין געווען אויף איסט־בראָדוויי, דאָרט וואו די פּייפּערס דרוקען זיך, עטליכע מאָל. וואָס ער האָט דאָרטען געטהאָן — זאָגט ער ניט. איך האָב מורא, אז ער האָט געבראַכט צו טראָגען אהינצוצו א פּאָר פון זיינע ליעדלעך. מחמת אז מע ברענגט דעם באָנטש מיט פּייפּערס, חאַפּט זיך צו דעם פריהער פון אלעמען אונזער חבר פּיני. ער זוכט און נישטערט אין אלע ווינקעלעך. די חענט ציטערען איהם אזש. דערנאָך חאַפּט ער זיך אויף און לאָזט זיך לויפען אויף איסט־בראָדוויי. פרעגט איהם מיין ברודער אליהו: וואָס האָט ער צו טהון אויף איסט־בראָדוויי? זאָגט איהם פּיני, אז ער זוכט א ביזנעס. פרעגט איהם אליהו: מיר טהוען רען ניט קיין ביזנעס? ענטפערט איהם פּיני: אָט דאָס הייסט אויך א ביזנעס? א גאַנצע משפחה פון זיעבען עסערס אויף איין שטיקעל

סטענד — אויך מיר א ביזנעס !... פרעגט איהם אליהו : וואסערע זיעבען עסערס? רעכענט איהם פיני אוים אויף די פינגער : ער און זיין טייבעל איז ניט צוויי. אליהו און זיין ברכה איז ניט פיער. די מאמע איז ניט פינף. אוןביידע קטנתים — איז ניט זיעבען. די „קטנתים" — דאס מיינט ער מיך און מיין חבר מענדעל.

ח.

פארדריסט עס מיין מאמען. זי שטעלט זיך איין פאר מיר און פאר מיין חבר מענדעל. זי זאגט, אז מיר פארדיענען אונזער שטיקעל ברויט גאנץ כשר. ווארום פארטאג, איידער דער סטענד ווערד געעפענט, צעטראגען מיר שוין דעם מארגען־פייפער צו אונ־זערע קאסטאמערס. דערנאך געהען מיר אין סקוהל (יא, מיר געהען שוין אין סקוהל). און אז מיר קומען פון סקוהל, העלפען מיר אטענדען די ביזנעס. אזוי, טאקי מיט דעם לשון, זאגט די מאמע. זי רעדט שוין אויך העכער האלב אויפ'ן היגען לשון. א „קיך" און א „חוהן" זאגט זי שוין ניט. זי זאגט שוין א „טשיקען" און א „קיטשען". נאר וואס דען? ביי איהר קומט נאך אוים פארקעהרט : א „קיך" איז ביי איהר א „טשיקען". און א „חוהן" איז ביי איהר א „קיטשען". „איך געה, זאגט זי, אין טשיקען אויסזאלצען די קיטשען"... לאכט מען פון איהר. לאכט זי אויך. „א דאגה — זאגט זי — יאק ריידעלע טא ריידעלע, אבי דאברע מיינעלע"... אנו, זייט א בריה און זעצט דאס איבער אויף אייג־גלעש !...

XVI

העללאָ, לאַנדסמאַן!

XVI

העלאָו, לאַנדסמאַן!

א.

לויפען מיר איינמאָל פאַרטאָג, איך און מיין חבר מענדעל, מיט די פרישינקע פייפערס צו אונזערע קאַסטאָמערס. פלוצים דערפיהל איך א זעץ פון הינטען אין פּלייצע און איך הער עמיצער רופט אויס:

— העלאָו, לאַנדסמאַן!

דרעה איך מיך אום און טהו א קוק — ס'איז מאָטעל! „מאָטעל דער גרויסער". דאָס איז דער מאָטעל, וואָס האָט זיך ארומגעשלעפּט מיט אונז אמאָל איבער דער וועלט. אין קראָקע מיט לעמבעריג, אין וויען און אין אַנטווערפּען. אויב איהר געדענקט, האָט ער מיך אויסגעלעהרענט שטעלען א גובערנאַטאָר אין זייט אריין און איז געווען א בויכרעדער. ער איז אוועק מיט דער חאָליאַסטרע א סך פריהער פון אונז. אז מיר האָבען זיך נאָך ארומגעבלאָנקעט איבער'ן לאָנדאָנער וואַייטשעפּעל, איז ער שוין געווען דאָ אין אמעריקע אָללרייט. דאָס הייסט, ער האָט שוין געהאַט א דזשאַב אין א קלינינג-סטאָר, און ער האַלט נאָך איצט אויך אָן דעם דזשאַב. פרעג איך איהם: „וואָס איז דאָס פאַר א דזשאַב?"

דערקלערט ער מיר, געהענדיג, אז דאס איז א מין קליגינג־פעקטאָרי, וואו מען רייניגט מלבושים. דהיינו, ווי אזוי? מע נעמט אריין, זאָגט ער, א פּאָר צעקנייטשטע תחתונים אין אזא מאשין צווישען צוויי פרעספּליגלען. דורך א באזונדער אויוועלע ווערען פרעס־פליגלען גוט אָנגעוואַרעמט. א מענטש טהוט א דרעה — אויסגע־פרעסט א פּאָר הויזען!

ב.

— און וואָס איז אייער דזשאָב? — פרעגט מאָטעל דער גרויסער ביי מיר און מיין חבר מענדעל.

— מיר דעליווערען, זאָג איך, ניוס־פּייפּערס. מיר צעטראָגען, זאָג איך, צייטונגען צו אונזערע קאַסטאָמערס, איידער מיר געהען אין סקוהל. און אז מיר קומען, זאָג איך, פון סקוהל, העלפען מיר אַטענדען די ביזנעס. מיר האַלטען, זאָג איך, א סטענד אויפ'ן קאָרנער, און מיר מאַכען א לעבען...

— אָהאָ! — זאָגט מאָטעל דער גרויסער. — דו רעדסט שוין נישקשה'דיג איינגעלש. וויפיעל מאַכט איהר, זאָגט ער, א וואָך, אזעלכע צוויי ביזנעסלייט, ווי איהר?

— אין דורכשניט, ארום און ארום, — זאָג איך — קאָנען מיר אויסשלאָגען א טאָלער א וואָך. און אמאָל א טאָלער און קוואָדער...

— און דאס אָלל? — רופט זיך אָן מאָטעל דער גרויסער מיט גדלות. — איך פאַרדיען אליין דריי טאָלער א וואָך... וואָס איז די ניים פון דעם דאָזיגען דזשענטעלמאַן? — מאַכט מאָטעל און ווייזט אָן אויף מיין חבר. זאָג איך, אז ער הייסט מענדעל. צעלאַכט זיך מאָטעל און זאָגט, אז מענדעל איז פע! וואָס פאַר א נאָמען מענדעל? „ווי אזוי זשע דען, פרעג איך איהם, זאָל ער הייסען?"... פאַרטראַכט זיך מאָטעל אויף א ווילע און זאָגט, אז ער וואָלט באַדאַרפט הייסען מייק, ניט מענדעל. מייק איז

שענער. זאָג איך: „ווי אַזוי זשע רופט מען דיך?" זאָגט ער: „מעקס". זאָג איך: „וויבאַלד אַזוי, דאַרף איך דאָך אויך הייסען מעקס. איך הייס דאָך אויך מאָטעל". זאָגט ער: „שור הייסט דו מעקס". און ער געזעגענט זיך אָפּ מיט אונז:

— גוד באַי, מעקס! גוד באַי, מייק!

און מיר רעדען־אָפּ, אַז נעכסטען זונטאָג זעהען מיר זיך אין מואווינג־פּיקטשורס. מיר געבען זיך איינס דאָס אַנדערע די אַדרייסים און מיר צעגעהען זיך איטליכער אין זיין וועג אַריין.

ג.

זונטאָג נאָך דינער געהען מיר, איך און מיין חבר מייק, וואָס האָט ניט לאַנג געהייסען מענדעל, אין מואווינג־פּיקטשורס זעהען דעם גרויסען מואווינג־סטאַר טשאַרלי טשאַפּלין. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני געהען אויך מיט אונז. דעם גאַנצען וועג רעדען זיי וועגען טשאַרלי טשאַפּלין. וואָס פאַר אַ גרויסער מענטש ער איז, וויפיעל ער קריגט באַצאָהלט, און אַז ער איז אַ איד. נאָר אַזוי ווי די צוויי קאָנען זיך קיינמאָל ניט אויסגלייכען מיט די מיינונגען, וואָס איינער זאָגט, דרינגט דער אַנדערער קאַפּויר, פרעגט מיין ברודער אליהו: מיט וואָס איז טשאַרלי טשאַפּלין אַזוי גרויס? ענטפערט איהם פּיני, אַז טויזענד טאָלער אַ וואָך צאָהלט מען ניט גלאַט אַזוי אַבי וועמען... פרעגט איהם אליהו: פון וואַנען ווייסט ער? ער האָט געצעהלט זיין געלט? זאָגט איהם פּיני, אַז ער האָט געלייענט אין די פּייפּערס. און פון וואַנען ווייסט מען, אַז טשאַרלי טשאַפּלין איז אַ איד? זאָגט איהם פּיני, אַז סע שטעהט אַזוי אין די פּייפּערס. פרעגט איהם ווידער אליהו: פון וואַנען ווייסען דאָס די פּייפּערס? זיי זענען געווען אויף זיין ברית? זאָגט איהם פּיני: די פּייפּערס ווייסען אַלץ. למאי פון וואַנען ווייסט מען, אַז טשאַרלי טשאַפּלין איז אַ שטומער פון געבוירען? און אַז ער קאָן ניט שרייבען, ניט לייענען? און אַז זיין

טאַטע איז געווען אַ שיכור? און אַז אַליין איז ער געווען אַ קלאָון אין אַ צירק? הערט איהם אויס אליהו און זאָגט מיט אַ קאַלטען לונג-און-לעבער: „און אפשר איז די גאַנצע מעשה אַ ליגען?"... ווערד פיני אָנגעצונדען און זאָגט אויף מיין ברודער, אַז ער איז אַ איד אַ נודניק... און איך האַלט מיט פיני'ן. חאָטש אליהו קעהר מיר אָן אַ לייבליכער ברודער, נאָר אַ נודניק איז ער. וואָס אמת איז אמת...

ד.

מיר זענען נאָר-וואָס צוגעגאַנגען צו דער קאַסע קויפען טיקעטס, דערהערען מיר אַ קול:

— האַו דו יו דו, מעקס? האַו אַר יו, מייק?

דאָס איז געווען מאָטעל דער גרויסער, וואָס זיין נאָמען איז שוין ניט מאָטעל, נאָר מעקס.

— קויפט ניט קיין טיקעטס, — זאָגט אונז מעקס — איך טריט אייך היינט מיט טיקעטס... דאָס הייסט, ער נעמט אונז אויף זיינע הוצאות. און ער ציהט אַרויס פון קעשענע אַ האַלבען טאָלער און טהוט איהם אַ וואַרף דעם מיידעל, וואָס זיצט ביי'ם פענסטערל, און הייסט זיך געבען דריי טיקעטס אַפּסטערז, דאָס הייסט, פון אויבען, אויף דער גאַלעריי.

— ווער איז דער שלים-מזל? — פרעגט אליהו ביי אונז. דערצעהלען מיר איהם, ווער דאָס איז. באַטראַכט איהם אליהו פון אויבען ביז אַראָפּ און פרעגט איהם, פאַר וואָס גיט ער איהם ניט אָפּ קיין שלום-עליכם?

— ציַ דו ביזט שוין געוואָרען אַזוי גרויס אין אַמעריקע, אַז עס שטעהט דיר שוין ניט אָן צו רעדען אַ אידיש וואָרט?...

ענטפערט איהם ניט מאָטעל דער גרויסער, דאָס הייסט מעקס, קיין וואָרט אפילו. נאָר עס דערהערט זיך אַ קוויטש פון דער דרויסען-טיר, ווי עמיצער וואָלט אַריינגערעדט פון דער סטריט:

— אידיאָט!

מיר אַלע דרעהען־אויס די פּנימ'ער צו דער טיר און מיר זעהען קיינעם ניט. מיר באַטראַכטען זיך איינס דאָס אַנדערע פאַרוואונדערט. טהוט זיך אַ וואָרף צו דער טיר פריהער אליהו, און נאָך איהם פּיני — ניטאָ קיינער ביי דער טיר. זיי קוקען אויף דער סטעלי, זיי באַזוכען אַלע ווינקעלעך — ניטאָ קיין נפש. ווער קאָן דאָס זיין? דער חברה־מאַן מאָטעל, וואָס הייסט שוין מעקס, נעמט אונז, מיך און מיין חבר מענדעל אָדער מייק, פאַר די הענט, און אַלע דריי קלעטערען מיר אַרויף אַפּסטערז. דאָרטען זאָגט ער אונז אויס דעם סוד, אַז דאָס האָט ער, מעקס, דורכ'ן בויך אַרויסגערעדט דאָס וואָרט „אידיאָט". און ער חזר'ט דאָס איבער געהענדיג נאָך אַ מאָל. און עס פאַלט אָן אויף אונז ביידען אַזאַ געלעכטער, אַז קוים וואָס מיר קאָנען דערנאָך איינזיצען און זעהען די קונצען פון טשאַרלי טשאַפּלין.

ח.

זינט איהר לעבט האָט איהר נאָך אַזאַ פאַרשלעפּטע קרענק ניט געזעהען, ווי מאָטעל דער גרויסער, אָדער מעקס. דאַכט זיך, מע באַדאַרף ניט האָבען קיין גרעסערען קונצענמאַכער, ווי טשאַרלי טשאַפּלין. מאַכט איהם נאָך מעקס מיט אַלע פּישטשעווקעס. אַרויסגעהענדיג פון טהעאַטער, איז זיך מיישב מעקס און קלעפּט זיך אָן אַ פּאָר קורצע שוואַרצע וואָנסעלעך, ווי ביי טשאַרלי טשאַפּ־לין. דאָס קאַפּעלישעל האָט ער אָנגערוקט, ווי טשאַרלי טשאַפּלין. די פיס אויסגעדרעהט, ווי טשאַרלי טשאַפּלין. און דאָס געננעלע מיט'ן דרעהען פונ'ם הינטען, מיט'ן מאַכען פונ'ם שטעקעלע — צוויי טראָפּען וואַסער טשאַרלי טשאַפּלין! מיין חבר מענדעל, אָדער מייק, האָט זיך ניט געקאָנט איינהאַלטען. ער האָט איהם אַרומ־געהאַפּט קושען. און אַלע מענטשען, וואָס זענען געשטאַנען ביי'ם טהעאַטער אין דרויסען, האָבען אונז נאָכגעטייט מיט די פינגער:

„אַן געהט דער צווייטער טשארלי טשאפּלין״... איהר קאָנט זיך פאָרשטעלען, אז אפילו אזא ערנסטער מאן, ווי מיין ברודער אליהו, האָט זיך געהאַלטען ביי די זייטען לאַכענדיג. מיין ברודער אליהו האָט אָבער ניט לאַנג געלאַכט. אין איין מינוט איז איהם פאַר־שטעהרט געוואָרען דאָס געלעכטער. וואָס איז די מעשה? די מעשה איז, וואָס פּלוצים האָט זיך דערהערט א קול, ווי פון אונטער דער ערד ארויס, עפּיס ווי פון א קעלער:

— אי־די־יאָט!

ו.

און אַלע האָבען זיך אָנגעבויגען, אריינגעקוקט אין קעלער אריין, וועלכען מיר זענען פאַרבייגעגאַנגען. אַלע האָבען מיר זיך איינ־געהערט. מעקס האָט זיך אויך איינגעהערט גלייך מיט אַלעמען, גלייך ווי ער ווייסט ניט פון וואָס צו זאָגען... און פּלוצים האָט זיך דערהערט א קול, שוין ניט פון הינטען, נאָר פון אויבען, עפּיס ווי פונ׳ם דאַך אַראָפּ:

— אי־די־יאָט!!...

פריהער אליהו און דערנאָך אַלע האָבען פאַרריסען די קעפּ ארויף, אויפ׳ן דאַך. מעקס האָט אויך געקוקט ארויף. און דאָס האָט געהאַט דעם זיבעטען חן. איך און מיין חבר מייק, וואָס האָבען געוואוסט, פון וואַנען די קולות געהען, האָבען זיך ניט געקאָנט איינהאַלטען און האָבען מיט א מאָל אויסגעשאָסען א געלעכטער.

ז.

דאָס האָט שוין מיין ברודער אליהו פאַרדראָסען. ווען דאָס זאָל ניט זיין אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט, וואָלט מיר שוין אריינגעפלויגען א פּיינע פּאָר פּעטש אין ביידע באַקען. מיינע אויהערען וואָלטען זיך אויך ניט געגאַרט. נאָר אַזוי ווי דאָס איז געווען אין מיטען ניו־יאָרק אויף דער סטריט, האָט זיך אליהו באַ־

גנוגענט נאָר דערמיט, וואָס ער האָט אונז ביידען גוט אויסגע־שאָלטען, מיך און מיין חבר מייק. און נאָכדעם האָט ער גענומען אונז זאָגען מוסר. ער האָט אונז אָנגעוויזען אויף מאָטעל דעם גרויסען, דאָס הייסט — אויף מעקסען.

— נעמט אייך אַראָפּ אַ מוסר, — האָט אונז אליהו געזייפּט די פּנים׳ער, — לערענט זיך פון אייערס אַ חבר... אַ בחור׳על גלייך מיט אייך, פאַר וואָס לאַכט ער ניט אזוי, ווי איהר?...

— איי־דיי־יאָט! — האָט זיך דערהערט ווידער אַ מאָל הינ־טער אליהו׳ס פּלייצעס. אליהו האָט זיך אויסגעדרעהט צוריק. אויף איהם קוקענדיג, האָט זיך אויסגעדרעהט אונזער חבר פּיני. און מיר אַלע נאָך איהם. און מעקס האָט זיך אויך געגעבען אַ דרעה־אוים צוריק. איך און מייק זענען שיער ניט צעזעצט גע־וואָרען פאַר געלעכטער.

ח.

„אין אמעריקע רעדען די שטיינער"... אזוי האָט זיך אויס־גערריקט אונזער חבר פּיני. ער וואָלט נאָר אַ בעלן געווען וויסען, וועמען רופט מען דאָס „אידיאָט"? רופט זיך אָן מיין ברודער אליהו:

— ווער עס פרעגט, דער איז עס...

ווי דערשטוינט איז ער אָבער געוואָרען, אז פון אונטער דער ערד האָט זיך פּלוצים דערהערט אַ פאַרטומפּט קול:

— איהר האָט אַ טעות, רב אליהו! ביקאָז דאָס זענט איהר אַליין טאַקי דער איי־דיי־יאָט! — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

ט.

פון דעמאָלט אָן געהט שוין מעהר ניט מיין ברודער אליהו אין די מואווינג־פּיקטשורס און וויל ניט הערען פון משארלי טשאַפּלין.

XVII

מיר גערען פֿאַרגרעסערען די ביזנעס

XVII

מיר געהען פארגרעסערען די ביזנעס

א.

אין אמעריקע האט מען פיינט שטעהן אויף איין ארט. אין אמעריקע געהט מען פארוועדטס. דאס הייסט, מע וואכסט, מע ווערד וואס א טאג גרעסער... די ביזנעס, וואס מיר האבען געמאכט אויף אונזער סטענד, האבען ניט געטראגען אויף אויסצוהאלטען א משפחה פון, קיין עין-הרע, זיעבען פארשוין. האבען מיר גענומען זוכען א גרעסערע ביזנעס. שוין ניט קיין סטענד, קיין טישעל הייסט דאס. נאר טאקי א גאנצע סטאר. א קלייט הייסט דאס. אין אמעריקע באדארף מען לאנג ניט זוכען. מע דארף נאר נאכקוקען, ווי איך האב אייך שוין דערצעהלט, אין די פייפערס. דארט געפינט איהר וואס אייער הארץ גלוסט. טאקי פון פויגעלמילך. דער חסרון איז, וואס פאר איין איינגעפיהרטע ביזנעס הייסט מען זיך גוט באצאהלען. א נאמען קאסט געלט. פאר דער פירמע באדארף מען אמאל מעהר באצאהלען, ווי פאר דער סחורה. א סימן האט איהר, אז אפילו אונזער סטענד, וואס האט אונז אריינגעבראכט קוים צעהן טאלער א וואך, האבען מיר אויך פארקויפט פאר גוט געלט — נאר צוליעב דער פירמע. א

גרינהאָרן האָט דאָס ביי אונז אָפּגעקויפט. ער האָט זיך אפילו ניט שטאַרק נאָכגעפרעגט ביי אונז, וויפיעל מיר מאַכען. איהם איז געווען געגוג צו זעהען, אז זיעבען נפשות דרעהען זיך אַרום איין סטענד און מאַכען אַ לעבען. מסתמא איז דאָס אַ „ביזנעס"...

ב.

דעם סטענד האָבען מיר פאַרקויפט מיט דער גאַנצער סחורה, מיט די בעסקעטס, מיט די כלים און אפילו מיט דער שאָו־קיים. נאָר דעם סוף, ווי אַזוי מע מאַנופעקטשורט סאָדע־וואַסער, אַלערליי סיראָפּען, און, איבערהויפּט, ווי אַזוי מע מאַכט דעם געטראַנק, וואָס מע רופט איהם „סיידער" — דאָס האָט מיין ברודער אליהו נישט געוואָלט אויסזאָגען פאַר קיין געלט ניט. ער האָט געזאָגט, אז איטליכער מאַנופעקטשורט דאָס, ווי ער פאַרשטעהט. למאי ער מאַנופעקטשורט וויין אויף פּסח? מיין ברודער אליהו'ס פּסח'יגער וויין האָט אַ שם אין אַמעריקע. קוקט נישט דערויף, וואָס ער מאַנופעקטשורט איהם ערשט דאָס ערשטע יאָהר. אַלע אונזערע באַקאַנטע, וואָס דאַוונען מיט אונז שבת אין אונזער כתרילעווקער שוהל, האָבען אונז צוגעזאָגט, אז וויין אויף פּסח וועלען זיי ניט נעמען אין ערגיץ, נאָר ביי אונז. אונזער חבר פּיני האָט ארויסגעלאָזט אַ קלאַנג און צעפּויקט איבער ניו־יאָרק, אז מיין ברודער אליהו מאַנופעקטשורט פּסח'יגען וויין — מעג איהם טרינקען דער פּרעזידענט. אויף צו פּויקען איז אונזער פּיני אַ מזיק. דאָ ווערד דאָס אָנגערופען: „אדווערטייזען". פּיני זאָגט, אז דערויף, דאָס הייסט אויף אדווערטייזמענטס, שטעהט אַמעריקע. איטליכער סוחר מעג לויבען זיין סחורה. יעדער ארבייטער מעג אדווערטייזען זיין מלאכה. די גאַנצע וועלט מעג וויסען, אז מיין געטראַנק איז זויער־עסיג. נאָר איך מעג מיר אדווערטייזען, אז ס'איז זיסער פון צוקער. איהר מעגט זיין איבערציינגט, אז מיין ארבייט איז ניט ווערטה קיין פּעני. נאָר איך קאָן עס מיר שאַצען,

אז ס'האט די ווערטה א מיליאן. עס איז אמעריקע. א פרייע מדינה.

ג.

שטארק אויסגעפויקט און צעאדווערטייזט איבער גאנץ „דאון־טאון" מיין ברודער אליהו'ס פסח'יגען וויין, האט אונזער חבר פיני אוועקגערופען מיין ברודער אויף א זייט און האט איהם אזוי געזאגט:

— הער זשע אויס, אליהו. איך האב דיר אדווערטייזט דיין פסח'יגען וויין, וואס מע דארף ניט בעסער. זעה־זשע, איך זאל ניט האבען דורך דיר קיין בזיונות. ווארום דו קאנסט אנמאנו־פעקטשורען אזא וויין, ער זאל זיין אזוי געשמאק, ווי דיין געטראנק אין דער אלטער היים... זאלסט דו געדענקען, אז דאס איז אמעריקע, און דא טרינקט מען וויין, ניט קיין קוואס...

דא האט זיך מיין ברודער אליהו געפונען באלעדיגט און האט נישט געוואלט ענטפערען פיני'ן קיין ווארט אפילו. פאר איהם האט שוין אפגעענטפערט ברכה. מיין שווענערין האט אפגעצוואגען אונזער חבר פיני מיט א הייסען אקראפ. זי האט זיך אנגערופען און האט אזוי געזאגט:

— עמיצער, א פרעמדער, זאל שטעהן ביי דער זייט און הערען אזעלכע ווערטער, וואלט ער זיכער געקאנט מיינען, אז אין אמעריקע זענען לויטער מיוחסים און סטעקראטען, וואס טרינקען ניט קיין אנדער משקה, א חוץ וויין, און באדען זיך אין האניג און אין שמאלץ און אין אלדאס גוטס... לאם איך האבען די גליקליכע יאהר, וויפיעל קווארט סאראווע און ראסעל פון אוגערקעס עס ווערד דא אויסגעטרונקען א טאג!... איך האב אליין געזעהען מיט מיינע אויגען איין אלרייטניטשקע פון גרענד סטריט האט באשטעלט איין עמער עפעלקוואס מיט א מאה זויערע עפעלעך, קיסליצעס... און די ברכות זאל איך האבען, וואס די קיסליצעס

זענען בעסער און געשמאַקער פון די היגע אַרענדזשעס מיט די גרייפ-פרוטס, וואָס מע ווייסט אפילו ניט, ווי אַזוי מע שניידט דאָס און מיט וואָס מע עסט דאָס...

איך געב ניט איבער ביז'ן סוף אַלסדינג, וואָס ברכה האָט דאָ אַרויסגעזאָגט. וואָרום ברכה, אַז זי הויבט אָן צו רעדען, וועט זי אַזוי גיך ניט אָנשווייגען ווערען. פיני ווייסט עס גלייך מיט מיר. רוקט ער אָן דאָס היטעל און נעמט דעם וועג. דאָס איז די בעסטע עצה. איך טהו אויך אַזוי.

ד.

„קענדי-סיגאַר-סטיישאָנערי-סטאָר מיט פינף רומס. גרויסער באַרגיין. גוטע ביזנעס. בעסטע נאַכבאַרשאַפט. אורזאַכע סינגעל. שנעל איבערגעבען". וואָס זאָגט איהר אויף דער עברי? איאַ, ס'איז ביי אייך תרגום-לשון? מע מוז אייך פאַרטייטשען איטליכס וואָרט באַזונדער. אַניט, וועט איהר ניט פאַרשטעהן.

דער פשט איז אַזוי: „עס גיט זיך איבער אַ קלייט, וואו מע פאַרקויפט קאָנפעקטען, סיגאַרעטען, שרייבגעצייג, גאַזעטען און נאָך אַזעלכע זאַכען. אַ גרויסע מציאה. מאַכט גוטע געשעפטען. די בעסטע שכנים. און מחמת דער בעל-הבית איז ניט קיין באַ־ווייבטער, דעריבער גיט ער איבער דאָס געשעפט וואָס גיכער"...

דאָס האָבען מיר אַרויסגעלייענט פונ'ם פייפער, און מיר האָבען אַלע דערפיהלט, אַז דאָס איז פאַר אונז די ריכטיגע ביזנעס. גלייך ווי געמאָסטען. און מיר האָבען אָנגעהויבען געהן אָנקוקען די ביזנעס. פריהער זענען געגאַנגען די מאַנסבילען. דאָס הייסט, מיין ברודער אליהו, אונזער חבר פיני און מיר אינצווייען, דאָס הייסט, איך און מיין חבר מענדעל, וואָס מע רופט איהם שוין מייק. אונז זענען די ביזנעס געפעלען. דערנאָך זענען געגאַנגען די ווייבער: די מאַמע, מיין שוועגערין ברכה און פיני'ס ווייב טייבעל. איז זיי ניט געפעלען. איטליכע פון זיי האָט געפונען איין אַנדער

חסרון. מיין מאמע האט געזאגט, אז ס'איז איהר צו-ווייט פון דער שוהל. דאס הייסט, ס'איז אויף יענער גאס אויך פארהאן א שוהל. איז דאס אבער א פרעמדע שוהל. ניט אונזער כתרילעווקער שוהל. פרעגט ביי איהר אליהו, אויב אין דער שוהל איז דער אייגענער אידישער גאט, וואס אין יענער שוהל? ענטפערט איהם די מאמע, אז דער גאט איז דער אייגענער, נאר די אידען זענען אנדערע. זי איז צוגעוואוינט צו די כתרילעווקער אידען. מיט כתרילעווקער אידען, זאגט זי, דאוועגט זיך גאר אנדערש. זי קאן זיך ניט פארשטעלען, ווי אזוי וועט זי הערען איין אנדער בעל-תפלה, ניט אונזער הערש-בער דעם חזן?

ה.

דאס איז דער מאמע'ס טענות. מיין שוועגערין ברכה האט אויף די ביזנעס איין אנדער חסרון: וואס וועלען מיר טהון, זאגט זי, מיט אזוי פיעל רומס? צו וואס דארפען מיר פינף רומס? האט אונז אונזער שכנה פעסי די גראבע געגעבען איין עצה: מיר זאלען די איבעריגע רומס פארדינגען. אפגעבען צו א פאר קווארטיראנטען מיט קעסט. דא ווערד דאס אנגערופען: „ארייננעמען באָרדערס". א „באָרדער" הייסט א שכן, א קווארטיראנט. זאגט ברכה: „נאך דאס פעהלט אונז. האבען צו טהון מיט קעסט-קינדער". און טייבעל זאגט איהר נאך איטליכס ווארט, ווי א פאפוגאי: „נאך דאס פעהלט אונז. האבען צו טהון מיט קעסט-קינדער"... זאגט פיני צו זיין ווייבעל: „טאמער וואלסט ס אמאל געזאגט דיין אייגען ווארט, ניט איבערקייען ברכה'ס ווערטער?"... טרעט-ארויס ברכה און קיהלט אפ אונזער פיני'ן: „איטליכער איז א מבין אויף יענעם, ניט אויף זיך"... און טייבעל חזר'ט איבער: „איטליכער איז א מבין אויף יענעם, ניט אויף זיך"... רופט זיך אן פיני צו זיין ווייב: „וואס וואלסט דו געטהאן, ווען דו זאלסט זיין אליין?" ענטפערט איהם ברכה: „וואלט איך — זאלט איך,

לעקאך — איז מקח"... און טייבעל זאָגט איהר נאָך: „וואָלט איך — זאָלט איך, לעקאך — איז מקח"... טהוט פּיני א שפּיי־ אוים „טפו!" — און געהט אוועק.

ו.

מיינט איהר, אז נאָר מיר אליין זענען געגאַנגען אָנקוקען די ביזנעס? עס האָבען זיך מטריח געווען אויך אונזערע מחותנים, אונזערע פריינד און באַקאַנטע. קודם כל איז געגאַנגען אונזער מחותן, יונה דער בעקער. דערנאָך — זיין ווייב, אונזער מחותנת׳־טע, ריוועלע די בעקערין.ביידע מיט א מאָל קאָנען זיי ניט איבערלאָזען די קנישעס אויף הפקר. מוזען זיי אלע מאָל געהן איינציגווייז. דערנאָך איז געגאַנגען משה דער איינבינדער. און נאָך איהם — פּעסי די גראָבע... נאָר שאַ! דאָ מוז איך מיך אליין אונטערברעכען און זאָגען אויף׳ן היגען לשון: „עקסקיוז מי, איך האָב געמאַכט א מיסטייק". אויף אונזער מענטשליך לשון וועט דאָס הייסען: „האָט קיין פּאַראיבעל ניט, איך האָב געהאַט א טעות". פריהער איז געגאַנגען אונזער שכנה פּעסי די גראָבע, דערנאָך ערשט איז געגאַנגען איהר מאַן, משה דער איינבינדער. און נאָך זיי זענען געגאַנגען גלאַט א פּאָר באַקאַנטע גוטע פריינד, וואָס דאַווענען מיט אונז אין איין שוהל, דאָס הייסט, א פּאָר כתרי־לעווקער אידען, וואָס פאַרשטעהען אין די ביזנעס. האָט זיי דער ביזנעסאַן ניט שען אויפגענומען. דאָס הייסט, ער האָט זיי פּשוט דורכגעטריבען. ער האָט זיי געזאָגט, אז ער האָט זיך קיינמאָל ניט פאַרגעשטעלט אזא גרויסע משפחה! האָט דאָס מיין מאַמע פאַר־דראָסען. איז זי אוועק צו איהם מיט מיין שוועגערין ברכה. האָט איהם ברכה אָפּגעשפּיעלט א וויוואַט, אז ער וועט זי האָבען צו געדענקען! דער סוף איז געווען, אז דער ביזנעסמאַן האָט גע־שוואָרען ביי גאָט, אז ער גיט אויף די ביזנעס נאָר צוליעב דעם, וואָס ער געהט חתונה האָבען. איצט האָט ער שוין חרטה. אז א

אידינע, זאָגט ער, קאָן האָבען אזאַ מזל, ווי אונזער ברכה, איז ניט כדאי צו חתונה האָבען. שוין גלייכער, זאָגט ער, בלייבען ביז'ן טוידט אַ סינגעלמאַן. דאָס הייסט, אַ בחור.

ז.

דאָס איז אָבער נאָר געזאָגט. דער ביזנעסמאַן איז אויסגעגאַנגען פאַרקויפען די ביזנעס, פונקט אזוי ווי מיר האָבען גע'חלש'ט נאָך די ביזנעס. ובפרט, אז אונזער סטענד האָבען מיר שוין כמעט פאַרקויפט. איך זאָג „כמעט", ווייל דער גרינהאָרן, וואָס איז געגאַנגען איבערנעמען אונזער סטענד, האָט אונז מיט גוואַלד אַריינגעשטופט צעהן טאָלער איין אויפגאָב. דאָ הייסט עס אַ „דעפּאָזיט". מיר האָבען שוין חרטה געהאט, וואָס מיר האָבען ביי איהם גענומען דעם דעפּאָזיט. וואָרום דער גרינהאָרן איז געהאַנגען איבער אונז דעם גאַנצען טאָג, ער האָט שוין גאָרניט געוואָלט אָפּטרעטען פון אונזער סטענד. אַ איד אַ נודניק, אַ סך אַ גרעסערער נודניק פון מיין ברודער אליהו. מיין ברודער איז גאָלד אקעגען איהם. ער האָט זיך אונז אזוי איינגעגעסען אין די ביינער, אז מיר האָבען איהם געוואָרפען אין פּנים אַריין זיין דעפּאָזיט. האָט ער אָבער ניט געוואָלט איהם נעמען צוריק. ער האָט זיך פאַרליעבט אין אונזער סטענד. ער איז געוועזען זיכער, אז מיר ווערען גליקליך. „אַ גרינהאָרן בלייבט אַ גרינהאָרן!"... אזוי זאָגט אונזער חבר פּיני.

ח.

וואָס הייסט אַ „גרינהאָרן"? — פרעגט מיך עפּיס גרינגערס! מיין חבר מייק ווייסט אויך ניט וואָס דאָס איז. מיר הערען, אז מע זאָגט „גרינהאָרן" — זאָגען מיר אויך. איך בין אַ בעלן געווען אויף אַ טשיקאַווּעסט אָפּמאָהלען דעם אידען, וואָס האָט אָפּגעהאַנ־

דערלט ביי אונז דעם סטענד, מיט א ווייס קריידעל אויף די שטיינער פונ׳ם טראָטואַר. נאָר אויפ׳ן שטערן האָב איך איהם צוגעזעצט א לאַנגען האָרן מיט גרינע קרייד. האָט איהר באַדאַרפט הערען די געלעכטערען, וואָס זענען געווען. אַלע האָבען דערקענט אונזער גרינהאָרן און אַלע האָבען געלאַכט. א חוץ מיין ברודער אליהו. ער האָט ניט געלאַכט. דאָס הייסט, שלאָגען האָט ער מיך ניט געשלאָגען. נאָר ער האָט מיך געצוואונגען, איך זאָל מיט א נאַסער שמאַטע אָפּווישען דעם גרינהאָרן. אַניט, וועלען מיר דאַרפען צאָה־לען שטראַף. פאַר יעדע זאַך צאָהלט מען דאָ שטראַף. פּרוּפט אַ שפּיי טהון אין סטריט — וואַכסט־אויס א גאָראָדאָווּאָי (דאָז הייסט ער „פּאָליסמאַן״). ער נעמט אייך פאַר איין אויהער און פיהרט אייך אָפּ גלייך אין חד־גדיא אריין (דאָ הייסט עס „פּאָליס־סטיישען״). און דאָרטען שטראַפירט מען אייך אָפּ אין פינף טאָלער. זעהר שטרענג אין אַמעריקע!

ט.

קערט איהר אודאי מיינען, אז דאָ איז אזוי ריין און זויבער, ווי אין אַנטווערפּען, און קיינער שפּייעט ניט אויף דער סטריט? האָט איהר א טעות. מע שפּייעט און מע חראַקעט אויף וואָס די וועלט שטעהט. אַמעריקע — אַ פרייע מדינה. סיידען אפשר אויף דער פינפטער עוועניו. און דאָס — ניט אומעטום. נאָר דאָרט, וואו די מיליאָנערען זיצען. מיליאָנערען שפּייען ניט. שפּייען שפּייעט נאָר דער, וואָס ס׳איז איהם ניט גוט. און דעם רייכען איז דאָך גוט — וואָס וועט ער שפּייען?...

XVIII

מיר מופּען

XVIII
מיר מופען

א.

אין אמעריקע איז א מנהג — מע מופט. דאָס הייסט, מע פעקעלט זיך פון איין דירה אין דער אנדערער. פון איין ביזנעס אין דער אנדערער. יעדער איינציגער מוז מופען. מופט ער ניט מיט זיין גוטען ווילען, מאכט מען איהם, ער זאָל מופען. דאָס הייסט, אז איהר צאָהלט ניט קיין דירה־געלט (דאָ הייסט עס „רענט"), גיט מען איין אויף אייך און מע וואַרפט אייך ארויס. ווערד דאָס אָנגערופען, אז מע האָט אייך ארויסגעמופט. דעריבער טאָרט איהר זיך ניט וואונדערען, אז מע טהוט אייך א פרעג: „ווען מופט איהר?" און אז מע פרעגט אייך, מוזט איהר ענטפערען. פאר ניט ווען ענטפערען האָט מיין ברודער אליהו געחאפט א פסק פון אונזערען א קאסטאָמער, וואָס גיט אונז צו לייזען פאר מעטשעס (שוועבעלעך). דאָס הייסט, ער באקומט פון אונזער סטענד אלע וואָך א באקסעל מעטשעס אָהן געלט. דאָ גיט מען שוועבעלעך אומזיסט. מע דאַרף גאָרניט ווארטען, ביז מע וועט געבען. מע געהט צו און מע נעמט אליין.

ב.

דער קאַסטאַמער, וואָס איך דערצעהל אייך, איז אַ מאָדנער מענטש. עס איז כדאי, איך זאָל אייך איהם אָפּמאָהלען. ווער ער איז און וואָס ער איז — ווייסען מיר ניט. וואו ער וואָהנט און וואָס זענען זיינע ביזנעס — ווייסען מיר אויך ניט. קיין רייכער מאַן, ווייזט אויס, איז ער ניט. דאָס זעהט מען נאָך זיין אויסגעריבענעם קאָוט, וואָס ער בייט איהם קיינמאָל ניט איבער. נאָך זיין אָפּגעבאַרעטע קאַפּעלישעל און נאָך זיינע געלאַטעטע שיך. דערפאַר איז ער אָבער זעהר איין אַקוראַטנע מענטש. ער קומט־צו אַלע טאָג אין דער זעלבער שעה און צו דער זעלבער מינוט. ער נעמט דעם מאָרגען־פּייפּער, טהוט אין איהם אַ קוק אַריין אויף דער ערשטער און אויף דער לעצטער פּיידזש, חאַפּט אַ קוק אויך אין דער מיט פונ׳ם פּייפּער און לעגט איהם אַוועק צוריק. קויפען האָט ער נאָך קיין איינציג מאָל ביי אונז ניט געקויפט קיין זאַך. אַ חוץ, וואָס ער נעמט אַלע וואָך אַ באָקסעלע מעטשעס אומזיסט. און אַ חוץ וואָס ער לייענט אַלע טאָג דעם מאָרגען־פּייפּער. האָט דאָס מיין ברודער אליהו מסתמא פאַרדראָסען. איין מאָל אַ חכמה, צוויי מאָל אַ חכמה. אָבער ניט אַלע טאָג. איז זיך מיישב אליהו איינמאָל און טהוט איהם אַ זאָג:

— עס קאָסט אַ פּעני...

דער קאַסטאַמער טהוט זיך זיינס. דאָס הייסט, ער לייענט די ערשטע און די לעצטע פּיידזש פונ׳ם מאָרגען־פּייפּער. מיין ברודער העכערט דאָס קול:

— עס קאָסט אַ סענט!...

דער קאַסטאַמער טהוט אַ קוק אין מיטען, לעגט צונויף דעם פּייפּער און לעגט איהם אַוועק אויפ׳ן זעלבען אָרט, ווי ער איז געלעגען.

. . . .

[אויף דעם אָרט ווערען איבערגעריסען מאָטעל פּייסי דעם חזנ'ס מעשיות פון אמעריקע. „מיר מופען" איז געווען די לעצטע זאך, די לעצטע שורות, וואָס שלום-עליכם האָט געשריבען עטליכע טעג פאר זיין אוועקגעהן פון אונז, שוין ליגענדיג אויף זיין טוידטען-בעט. ער האָט נאָך אוועקגעשטעלט א גרויסען גע'כתיבה'טען אות „ג", נאָר נאָכ'ן גימל געהען אין מאַנוסקריפּט לעדיגע ווייסע בלעט-לעך, אזוי אז דער אונבעקאַנטער „קאָסטאָמער" אָהן א נאָמען בלייבט אונבעקאַנט, און די אלע ווייטערדיגע בילדער און טיפען פונ'ם אידיש-אמעריקאַנישען גהעטאָ-לעבען, וואָס האָבען גערעגט דעם שטענדיג-וואַכענדיגען דמיון פון אונזער גרויסען שילדערער אין זיינע לעצטע טעג, בלייבען פערשלאָסען און פערזיגעלט פאר דער אידישער ליטעראַטור.

ווענען דעם דאָזיגען לעצטען קאַפּיטעל פון שלום-עליכם'ס שאַפען (און אפשר אויך ווענען דעם פריהעריגען פאָר-לעצטען קאַפּיטעל פון „מאָטעל פּייסי דעם חזנ'ס אין אמעריקא") איז אונז, זיינע הויז-מענשען, אויסגעקומען צו הערען פון איהם אליין. דיענסטאָג דעם 9-טען מאַי, אין אָוועגד, דאָס הייסט, פיער טעג פאר זיין טוידט, האָט מען מיך דורכ'ן טעלעפאָן אוועקגערופען פון מיין ארבייט און איבערגעגעבען, אז שלום-עליכם רופט מיך, איך זאָל באלד קומען. פון די דאָקטוירים האָב איך געוואוסט

און בין געווען זיכער, אז דעם קראנקען'ס לאגע איז נ י ט ערנסט און אז עס דארף נאר נעמען עטליכע טעג ביז ער וועט געזונד ווערען. און דאך האט מיך דעם גאנצען וועג, פון דער „איסט סייד" ביז בראנקס, געדריקט א מאדנער שווערער אנגסט. איך האב זיך בערוהיגט ערשט דעמאלט, ווען איך האב דערזעהען דאס פענסטער פון שלום־עליכם'ס צימער, פון וועלכען עס האט זיך געגאסען א שטילער רוהיגער שיין.

איך האב געטראפען שלום־עליכם'ן אויפ'ן בעט דוקא מונטער און עטוואס אויפגעלעבט. מע האט איהם געהאט איינגעגעבען נאהרונג אויף א קינסטליכען אופן, ווייל די דאקטוירים האבען גע־גלויבט, אז דאס איז ביי איהם א נערוועזע מאגען־קראנקהייט. מיט עטליכע שעה צוריק, נאכמיטאג, בין איך געווען ביי איהם אין צימער, נאר איצט האט ער געזאגט, אז איהם דאכט זיך, אז ער האט מיך ניט געזעהען שוין עטליכע טעג. מיט א שוואכען שמייכעל אויפ'ן אויסגעמוטשעטען געזיכט האט ער דערצעהלט, וואס פאר א וואונדערליכע ווירקונג די קינסטליכע נאהרונג האט אויף איהם געמאכט — עס האבען זיך איהם ממש געעפענט די אויגען און ער זעהט פאר זיך די ליכטיגע וועלט. צווישען אנדע־רעם האט ער מיך געפרעגט, צי מע ווייסט אין דער רעדאקציע פון דער „ווארהייט" (וואו ער האט די לעצטע צייט געשריבען), אז ער איז קראנק, און האט אונז דערצעהלט, אז היינטיגע נאכט (דאס הייסט, די נאכט פון מאנטאג אקעגען דיענסטאג) האט ער געשריבען, נישט קוקענדיג אויף די גרויסע יסורים, וואס האבען איהם נישט אפגעלאזט א מינוט ניט. „איך ליג אזוי און ליג א גאנצע נאכט, — האט ער דערצעהלט, דערביי שווער געהאפט דעם אטהעם — שלאפען קאן איך ניט, די געדאנקען טראגען... וואס זשע איז דער תכלית אזוי צו ליגען? זאג איך צו דער מאמע: וואס וועל איך דא אויסליגען? ביז טאג איז נאך ווייט... אמעהר, גיב אהער די פען און די פאפקע מיט'ן פאפיער, וועל איך חאטש שרייבען. שרייבען איז מיר א סך גרינגער, ווארום סאי ווי סאי

מוטשען די גערעדנקען, לאָזען ניט צו־רוה... און אָט אַזוי פּאַוואָ־לינקע האָב איך אָנגעשריבען עטליכע קאַפּיטלעך פון מאָטלען"...

און די עטוואָס מיעדע, הימעל־קאָלירטע אויגען, וואָס האָבען די לעצטע טעג אָפּגעגעבען מיט אַ מאָדנע בלויקייט, אַ ריינע, אַ ווייטע, ווי די בלויקייט פון הימעל, האָבען דערביי אויפגעשטראַהלט מיט אַ קינדיש־קינסטלערישער בעגייסטערונג.

דאָס זענען געווען די לעצטע שורות פון שלום־עליכם'ס שאַפען און דאָס זענען געווען זיינע לעצטע ווערטער, וואָס ער האָט גע־רעדט וועגען זיין שרייבען. אויף מאָרגען איז זיין לאַגע געוואָרען ערנסט, די דאָקטוירים האָבען זיך פערלאָרען, און דאָס אומגליק איז אויסגעוואַקסען נאָהענט, ווי אַ חמאַרע...

דאָס לעצטע מאַנוסקריפּט „מיר מופען", חאָטש ס'איז גע־שריבען מיט שלום־עליכם'ס כאַראַקטעריסטישער פיינער און קלאָ־רער האַנדשריפט, איז דאָך צו דערקענען, אַז ס'איז געשריבען גע־וואָרען שוין ניט מיט אַ געזונדער לייכטער האַנד. די אותיות זענען עטוואָס געצוקט און געקרימט, געהען ניט אומעדום גלייך, נאָר דאָ גרעסער און דאָ קלענער, און זענען שוין ניט אַזוי פּערעלדיג און געמאָקט, ווי דער בעריהמטער געטאָקטער פּערעל־כתב פון שלום־עליכם. עס איז אויך כמעט נישט צו בעמערקען אין דעם דאָזיגען לעצטען כתב־יד קיין אויסגעמעקטע און פון־אויבען צוגע־שריבענע שורות, אַזוי ווי ס'איז תמיד געווען די געוואָהנהייט פון שלום־עליכם שטאַרק צו בעאַרבייטען און צו שלייפען זיינע ווערק. די עטליכע קליינע קאַפּיטלעך זענען, אפנים, געשריבען געוואָרען פון דער ערשטער האַנד און האָבען עטליכע טעג געוואַרט אויף זייער מייסטער, ער זאָל זיי בעפּוצען אויף זיין שטייגער — און האָבען זיך ניט דערוואַרט...

[אָנמערקונג פון י. ד. בערקאָוויטש.]

די וואַסער־שטוב

[דער ערשטער וואַריאַנט פון דעם קאַפּיטעל „מזל־טוב, מיר זענען שוין אין אַמעריקע!״]

געשריבען אין יאָהר 1914

די וואַסערשטוב

א.

אַ מורא'דיג גרויסע שטוב, אַזוי גרויס כמעט ווי ביי אונז צעהן שטיבער, אָדער אפשר נאָך מעהר.

און ווייס איז זי, די שטוב, ווייס ווי מילך, מיט קליינינקע פענסטערלעך אַ סך. די פענסטערלעך זענען קיילעכיג, פון ריינעם קרישטאָל און מיט רויטען באַצוויקעלט.

און קוימענס האָט די שטוב צוויי גרויסע, הויכע, ברייטע, שוואַרצע קוימענס, וואָס פייפען אַזוי שטאַרק, אַז פון איין פייף אַ גוטען קאָנט איהר פאַלען חלשות.

און שטעהן שטעהט די שטוב אויפ'ן וואַסער. אַ וואַסער־שטוב.

דאָס הייסט, ניט זי שטעהט, נאָר זי געהט. גיך־גיך געהט זי — זי לויפט כמעט. זי שניידט די חוואַליעס אויף צווייען און גליטשט זיך, גליטשט זיך אויפ'ן וואַסער. זי הויבט זיך ארויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ — און מיר פאָהרען, מיר פאָהרען קיין אַמעריקע!

ניט מיר אַליין פאָהרען קיין אַמעריקע — מיט אונז פאָהרען נאָך אַ סך, אַ סך אידען און ווייבער, מיט קינדער און אָהן קינדער.

און אַלע אין איין שטאָדט אריין. איך ווייס אפילו, ווי אַזוי זי הייסט. „נעיאָרק" הייסט די שטאָדט. אַ גרויסע שטאָדט! נאָך גרעסער פון וויען. און אַ אידישע שטאָדט. אַ שטאָדט פון סאַמע אידען. און רעדען רעדט מען דאָרט, ווי מע רעדט ביי אונז. ווי אַלע מענטשען רעדען.

מע רעדט אויף אידיש.

— דאַנקען און לויבען יאָשקע דעם טויבען! מע'ט פאַרשפּאָרען זיך ברעכען די צונג, ווי מע האָט זיך געבראָכען אין בראָד, אין קראָקע מיט לעמבעריג, אין וויען און אין אַנטווערפּען און אינ'ם שענעם לאָנדאָן, וואָס וואָלט שוין לאַנג געמעגט ברענען אויפ'ן פייער, ובפרט איצט, אַז מיר זענען שוין דאָרט נישטאָ.

אַזוי זאָגט ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב, וואָס האָט שוין לאַנג געוואָרפען איין אום־חן אויף אַלע שטעדט, און מעהר ווי אַלץ — אויף לאָנדאָן.

ב.

איצט ווייס איך פאַר געוויס, אַז מיר פאָהרען קיין אַמעריקע. אפילו ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב, איז מודה, אַז מיר פאָהרען קיין אַמעריקע. ביז אַהער האָט זי אַלץ ניט געוואָלט גלויבען: „מיר פאָהרען און פאָהרען — און שטעהען אויף איין אָרט".

— נאָר איהר מיינט, אַז איצט איז זי שוין צופריעדען? ווער — וואָס! ברכה איז קיינמאָל ניט צופריעדען. זי וויל נאָר וויסען איין זאַך: ווער איז דער שלים־מזל, וואָס האָט דאָס אויסגעטראַכט אָט די דאָזיגע מדינה?

— עס וואָלט איהם געמעגט — זאָגט זי — אַרויסוואַרפען און פיני'ן אַריינוואַרפען!

דאָס מיינט זי אונזער חבר פיני'ן, וואָס פאָהרט מיט אונז קיין אַמעריקע.

וואָס האָט זי צו איהם? ווייל ער איז, זאָגט זי, דער גאַנ־צער חייב. ווען ניט ער, וואָלטען מיר איצטער, זאָגט זי, גע־זעסען אין דער היים, ווי אַלע אידען, און וואָלטען זיך ניט גע־שלעפּט איבער ימים און מדבריות און וויסטעגישען.

ער, פּיני הייסט עס, האָט אַרויסגעפיהרט, זאָגט זי, מיין ברודער אליהו אויף אַ גליטש — מיר זאָלען פאַרקויפען אונזער האַלבע שטוב און פאָהרען קיין „מאַלעריקע".

ג.

„מאַלעריקע" — אַזוי רופט דאָס אָן מיין שוועגערין ברכה אַלע מאָל, ווען ז איז אין כעס.

און אין כעס איז זי אָפט. כמעט ניטאָ דער טאָג, וואָס ברכה זאָל ניט זיין אין כעס.

אַ גליק, וואָס מיין ברודער אליהו הערט זי, ווי דעם קאָטער, און אונזער חבר פּיני — דער לאַכט זיך גאָר אויס פון איהר באָבע. איהר געדענקט דאָך מסתמא אונזער חבר פּיני? איהם אַז מע דערעסט זיך שטאַרק, מאַכט ער אייך באַלד אויף יענעם אַ ליעדעל — און טהו איהם עפּיס!

אַנומעלטען האָט ער געמאַט אויף איהר, טאָקי אויף מיין שוועגערין, הייסט עס, אַ ליעדעל — איז זי שיער ניט צעזעצט געוואָרען פאַר בזיון.

אָט אַזוי הויבט זיך אָן דאָס ליעדעל:

איך האָב אַ חבר מוהרר אלי —
באַשערט אַ מענטשען אַ הצלחה! —
האָט ער אַ ווייב — ביז דער סטעלי,
אַ שלאַק פורעניות מרת ברכה,
קיין עין־הרע ניט, אַ גראָבע,
און אַ ברייטע, איין אָסאָבע...

ווייטער געדענק איך נישט. איך געדענק נאָר, אַז ברכה איז אַזש געווען בלוי פאַר כעס. דעם כעס האָט זי אויסגעלאָזט צו מיין ברודער אליהו.

דערנאָך האָט זי זיך געוואָלט נוקם זיין אין מיר. האָט זיך די מאַמע אָנגענומען מיין קריוודע. האָט איהר ברכה געזאָגט אַ גראָב וואָרט, אויסגעוואָרפען דעם טאַטען דעם חזן. האָט זיך די מאַמע צעוויינט. האָט זיך אליהו צעשריגען אויף איהר, אַז זי מאַכט אונז אומגליקליך. מיר זענען נאָך ניט פאַרטיג, זאָגט ער! ווארום אַז מיר וועלען אריינקומען קיין אַמעריקע בשלום, וועלען מיר ערשט דעמאָלט באַדאַרפען, זאָגט ער, נאָך אַ מאָל באַווייזען, אַז מיר האָבען, זאָגט ער, געזונטע אויגען.

נאָר איך האָב מיך אַ ביסעל פאַררעדט און האָב שיער פאַרגעסען, אַז איך האָב אייך נאָך גאָרניט דערצעהלט וועגען דער וואַסערשטוב.

ד.

אַך, ווי שען דאָס איז! אַך, ווי גרויס! און אַך, ווי גוט מיר איז!

אַ קייסער, זאָגט מען, איז גוט. מיר — איז בעסער. דאָ בין איך בעל־הבית.

איך און דער קאַפּיטאַן. אַ מענטש אַ גבור. גאָלדענע קנעפּ מיט גאָלדענע „פּאָלעטען”, און וואָנסעס מורא'דיגע, גראָבע, גרעבער ווי בערד. אין מיטען אויסגעגאָלט. אויגען — מחיה'דיגע. זיי שמייכלען ביי איהם שטענדיג. אפילו דעמאָלט, ווען ער בייזערט זיך. אַ דימענט פון אַ קאַפּיטאַן! איך האָב איהם ליעב — סכנות! איך האָב איהם אָפּגעמאָהלט מיט אַ בלייערעל אויף אַ שטיקעל פּאַפּיער, ווי ער שטעהט און געהט. אפילו מיט

די וואַנסעס. נאָר איך האָב עס צעריסען — אליהו זאָל ניט דערזעהן. ער האָט פיינט מענטשעלעך.

אליהו זאָגט, אז אַ קאַפּיטאַן דאַרף קענען שווימען, ווי אַ פיש. און אונזער חבר פיני לאַכט פון איהם. פיני זאָגט, אז אַ קאַפּיטאַן דאַרף ניט קענען שווימען. שווימען דאַרפען נאָר מאַטראָסען. אַ קאַפּיטאַן, זאָגט פיני, באַדאַרף נאָר זיין קלאָר אין דער געאָגראַפיע, ווי אַ איד אין אשרי. איהם דאַרף זיין, זאָגט ער, קלאָר דער ים, אזוי ווי אונז די יבשה. ער איז מחויב, זאָגט ער, צו וויסען, וויפיעל דער ים האַלט אין דער לענג און אין דער ברייט און אין דער טיעף. זאָגט איהם מיין ברודער אליהו: „מילא, די לענג און די ברייט — קאָן מען נאָך ווי עס איז אויסמעסטען מיט איין אַרשין. וואָס וועסט דו אָבער טהון מיט דער טיעף?" זאָגט איהם פיני: „ביזט אַ בהמה!" זאָגט איהם אליהו: „ביזט אליין אַ פערד. למאי זירעלסט דו זיך?" זאָגט איהם פיני: „ווי אזוי זאָל איך דיך ניט זידלען, אז דו הויבסט ניט אָן צו וויסען, זאָגט ער, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך. אָט נעם, זאָגט ער, למשל, די שטערען אין הימעל. נו, ווייסט מען ניט וויפיעל שטערען ס'איז פאַרהאַן? און מע קאָן דען ניט, זאָגט ער, אויסרעכענען אַלע ביי די נעמען?" זאָגט איהם אליהו: „איכ'ל דיר זאָגען דעם אמת — איך בין אויפ'ן הימעל נאָך קיינמאָל ניט געווען, און אויפ'ן ים פאָהר איך און זעה אַרויס, אז ער האָט קיין גרונט ניט". זאָגט איהם פיני: „נאַרעלע, נישט נאָר אַ גרונט, מע קאָן דיר אויסרעכענען אפילו וויפיעל טראָפּען וואַסער געפינט זיך אין ים אַרום און אַרום". פרעגט איהם אליהו שוין מיט אַ געלעכטער: „כ'וואָלט געוואָלט וויסען, ווי אזוי דו וועסט עס אויסרעכענען? סיידען אפשר דיין פעטער דער זייגערמאַכער וועט דיר אונטערהעלפען"...

פאַרדריסט עס שוין פיני'ן, נאָר ער מאַכט זיך ניט וויסענדיג. פאַר איהם שטעלט זיך איין זיין ווייב טייבעל. איהר קענט זי. איך האָב שוין וויפיעל מאָל געדערט פון איהר. איך האָב

זי ליעב. זי איז אַ קליינינטשקע און אַ שטילינקע. נאָר זי האָט אַ טבע — טאָמער ריהרט מען אָן איהר פּיני'ן, איז חושך! האָט זי אָפּגעשפּיעלט מיין ברודער אליהו'ן אַ וויוואַט!

זי האָט איהם ניט געזאָגט גאָרניט. זי האָט איהם נאָר אַ פּרעג געגעבען: „מיט וואָס איז אַ בייגעל־בעקער שענער פון אַ זייגערמאַכער?"

דאָס איז געווען אַ שטאָך אונז אַלעמען אויף אונזער מחותן יונה דעם בעקער.

אודאי האָט דאָס אָנגעריהרט ברכה'ן מעהר ווי אונז אַלעמען. יונה דער בעקער — דאָס איז דאָך איהר טאַטע, וועט זי שווייגען? אַ גליק, וואָס די מאַמע איז דערביי געזעסען, האָט זי זיי קוים־קוים צענומען!

נאָר איך האָב מיך שוין ווידער פאַררעדט און פאַרגעסען, אַז מיר האַלטען ביי דער וואַסערשטוב.

ה.

גוט איז נאָר אונז! מיר און דעם קאַפּיטאַן. מיר ביידע האָבען צו שאַפען דאָ אויף אַלסדינג. ער, דער קאַפּיטאַן, הייסט עס, דאָרט אויבען ביי די קוימענס, און איך, מאָטעל פּייסי דעם חזנ'ס יונגעל, דאָ אויפ'ן צווישענדעק.

אויף אונז ביידען שטעהט די גאַנצע וואַסערשטוב. די שטוב מיט איהרע אַלע קליינע שטיבעלעך מיט דער גאַנצער מאַשינעריע, וואָס קלאַפּט און טראַסקעט און הוידעט און פייפט און קרעכצעט.

איטליכער האָט זיך זיין ארבייט. דער קאַפּיטאַן אויבען טהוט גאָרניט. ער שטעהט נאָר און רעדט דורך אַ רעהר צו די מאַטראָסען. און די מאַטראָסען — אַנגעטהאָן אין לאַמפּאַסענ־דיגע לייבלעך מיט קיילעכיגע היטעלעך — פּיניען מיט דער נשמה. וואָס מע הייסט זיי, דאָס טהוען זיי. מע הייסט זיי לויפען

אהער — לויפען זיי אהער. מע הייסט זיי לויפען אהין — לויפען זיי אהין. מע זאָל זיי הייסען שפּרינגען אין וואַסער — וואָלטען זיי אויך געשפּרונגען אין וואַסער.

איהר האָט באַדאַרפט זעהן זייער אַרבייט נאָר אין אָנהויב, ביי'ם ברעג, איידער די וואַסערשטוב האָט געריהרט פון אָרט. וועה־וועה! ווי די רוחות, ווי די מלאכי־חבלה — אַזוי האָבען זיי געאַרבייט.

קודם כל האָבען מיר באַדאַרפט דורכלאָזען די זאַכען. אַלע־מענ'ס פּעקלעך, אַלעמענ'ס קאַסטענס און אַלעמענ'ס בעטגעוואַנט. „באַגאַזש" ווערד עס אָנגערופען. אפשר צעהנטויזענד שטיק באַגאַזש. און אפשר מעהר.

און דאָס אַלסדינג האָט מען באַדאַרפט אַרויפפּעקלען אַרויף אויפ'ן שיף. אַ גוטע אַרבייט! איהר מיינט, מיט די הענט? חס וחלילה! וואו ווערט איהר נעמען אַזוי פיעל הענט? ס'איז פאַרהאַן אַ בעסערע עצה.

איין עלעפאַנט האָט איהר אַמאָל געזעהן? איין עלעפאַנט מיט אַ לאַנגען סנאָבעל? נו, איז פאַרהאַן אַזאַ מאַשין, אַ גרויסע מאַשין, וואָס האָט דעם אַפּבליק פון איין עלעפאַנט מיט אַ לאַנגען סנאָבעל. אָט הויבט זיך אויף דער סנאָבעל, דרעהט זיך כלומרשט שלעפעריג אויף אַ זייט, לאָזט זיך אַראָפּ פּאַוואָלינקע, פּאַוואָלינקע. און אַז ער לאָזט זיך אַראָפּ אויף דער ערד, טהוט ער מיט אַ מאָל אַ חאַפּ־אויף צעהן־צוואַנציג־דרייסיג קאַסטענס און קעסטלעך, דרעהט זיך אוים צוריק אַרויף און לאָזט זיי אַראָפּ אויפ'ן שיף.

דערנאָך נאָך אַ מאָל זיך אויפגעהויבען, נאָך אַ מאָל זיך אויסגעדרעהט, אַ חאַפּ די קאַסטענס מיט די קעסטלעך, און ווידער אויפ'ן שיף.

אָט אַזוי האָבען מיר ביסלעכווייז אַריבערגעפּעקעלט דעם גאַנצען באַגאַזש. מיר ביידע, איך און דער קאַפּיטאַן, זענען ניט אָפּגעטראָטען ביז'ן סוף.

דערנאָך האָט זיך ערשט אָנגעהויבען ביי אונז די רעכטע ארבייט. געה ריהר אזא מאַכינע פונ'ם אָרט! אי־אי, וואָס מיר האָבען צעארבייט! דער קאַפּיטאַן איז ניט אָפּגעטראָטען פונ'ם טרייבעל. די מאַטראָסען זענען ארומגעלאָפען ווי די משוגעים. און איך בין אויפ'ן צווישענדעק. די הענט האַלט איך אין די קעשענעס און געב אכטונג אויף דער ארבייט, ווי די וואַסער־שטוב ריהרט וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער און אַלץ גיכער. און איך קוק אראָפּ אין ים אריין, און איך מיין, אַז מיין ברודער אליהו איז גערעכט:

דער ים האָט ניט קיין גרונט!

ו.

זינט איך לעב האָב איך נאָך קיינמאָל ניט געזעהן אזוי פיעל מענטשען, איך מיין, אזוי פיעל אידען, ווי דאָ, ביי אונז אין וואַסערשטוב, אויפ'ן צווישענדעק.

— קיין עין־הרע! קיין בייז אויג! — זאָגט די מאַמע און טרערען שטעהען איהר אין די אויגען.

א סך פון זיי האָבען מיך דערקענט. און א סך האָב איך דערקענט. איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז איך האָב זיי גע־זעהן — איך געדענק שוין ניט וואו: צי אין קראָקע, צי אין לעמבעריג? צי אין וויען ביי דעם „אַליאַנץ", צי אין אַנטווערפּען ביי דער „עזרה"? מע באַדאַרף א פרעג טהון ביי דער מאַמע. זי קער וויסען. נאָר איך וועל נאָך צייט האָבען שפּעטער. דער־ווייל דאַרף מען פּאַהרען. האָב איך מיך אוועקגעזעצט אויף איין אייזערנער טומבע רייטענדיג און קוק גאָר אין הימעל אריין.

איך ווייס ניט, צי איז דאָס הימעל, צי איז דאָס וואַסער? אָט איז עס, דאַכט זיך, הימעל, און אָט איז דאָס וואַסער, און אָט איז דאָס שוין ווידער הימעל. און די וואַסערשטוב מיט אַלע

מענטשען און מיט אַלע זאַכען הויבט זיך אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ, און מיר פֿאָהרען, מיר פֿאָהרען — קיין אַמעריקע!

האָב איך אָבער פֿיינט זיצען לעדיג. שטעה איך אויף און לאָז מיך באַטראַכטען די וואַסערשטוב פֿון אַלע זייטען. זעה איך מענטשען, אין רויטע זשילעטען אָנגעטהאָן און מיט גאָלדענע קנעפּ.

די דאָזיגע מענטשען זענען געשטעלט געוואָרען אויף צו באַדיענען אונז. זיי הייסען דאָ אַ מאָדנעם נאָמען. „סטיו־וואָרטס" רופֿט מען זיי. און זייער עובדה איז: זיי טראָגען אַרום אין גרויסע בעקענס כל׳ערליי מינים עסענוואַרג און פֿלעשלעך מיט משקה און סיפֿאָנעס מיט זעלצערוואַסער און מיט לימענאַדע.

איך האָב ליעב לימענאַדע דאָס חיות! אין לאָנדאָן האָב איך מיך באַקענט מיט דער דאָזיגער משקה. דאָרטען רופֿט מען דאָס „לעמאָנעיד". האָט זיי מיין שוועגערין ברכה אויסגעלאַכט מיט זייער לשון. אַז פֿייף איז ביי זיי פֿינף, אַ קאָפּיקע איז אַ פּעני, טיימעס איז צייט און לימענאַדע איז גאָר „לעמאָנעיד" — מעג עס ניט ברענען אויפ׳ן פֿייער?

אַזוי זאָגט ברכה. און איך זאָג: לאָז זיין לימענאַדע, לאָז זיין לעמאָנעיד, אַבי ס׳איז גוט. ס׳איז זיס און סע שטשיפּעלט ביי דער צונג.

איין חסרון האָט עס — מע באַדאַרף דערפֿאַר צאָהלען. און צאָהלען איז מיין ברודער אליהו (ער איז דאָך דער קאַסירער) קיין בעל׳ן ניט. ער זאָגט, אַז אַ שיפֿסקאַרטע איז שוין מיט אַלעמען. מיט עסען און מיט טרינקען און מיט אַלסדינג.

אַך, וואָס פֿאַר איין עסען, וואָס פֿאַר אַ טרינקען מע גיט אונז דאָ! דריי מאָל אַ טאָג. פֿיער מאָל אַ טאָג. פֿינף מאָל אַ טאָג. עס האָט גאָר קיין שיעור ניט. און צום מיינסטען עסען מיר דאָ „פּעטעיטעס".

איך זעה אָבער, איהר ווייסט ניט, וואָס הייסט עס „פּעטעי־טעס". וואָס איז דאָס? און מיט וואָס עסט מען דאָס?

עסען עסט מען דאָס מיט ברויט און מיט געבראָטענעם הע־רינג, און אַ טעם האָט דאָס פון קאַרטאָפלעס.

דאָס הייסט, ס'איז טאַקי אונזערע קאַרטאָפלעס, נאָר דאָ הייסט עס „פּעטעיטעס".

מיין שווענערין ברכה זאָגט אפילו, זי זאָל האָבען די ברכות, וואָס אונזערע קאַרטאָפלעס זענען בעסער און זיסער און געשמאַ־קער. נאָר ווער האָרכט זי, וואָס זי זאָגט? אפנים, ס'איז דען פאַרהאַן אַ זאַך אויף דער וועלט, וואָס זאָל איהר געפעלען?

איך האָב מורא, אז זי וועט קומען קיין אַמעריקע, זאָל איהר אַמעריקע חלילה אויך ניט געפעלען.

וואָס דאַרפט איהר מעהר — אז אפילו די וואַסערשטוב, וואָס מיר פאָהרען אויף איהר, זאָגט זי אויף איהר אויך אַ חסרון. איך זאָל האָבען די ברכות, זאָגט זי, וואָס ביי אונזער לייזער'ען אין בויד איז בעסער! דאָרטען, זאָגט זי, אז מע פאָהרט, פאָהרט מען. און דאָ שלעפּט מען זיך און מע שלעפּט זיך און סע נודעט ארויס די נשמה. דער מאַמע'ס מילך, זאָגט זי, האָב איך זיי שוין אוועקגעגעבען!...

ז.

דאָס מיינט זי די קרענק, וואָס מיר האָבען געקרענקט דעם ערשטען טאָג פון אונזער נסיעה אויפ'ן ים. ס'איז געווען אַ שטורעמווינט און ס'האָט געוואָרפען אונזער וואַסערשטוב העכער הייזער. איז אונז אַלעמען געוואָרען נישט גוט אויף צו חלש'ען. אַ סך האָבען טאַקי גע'חלש'ט. ערגער ווי גע'חלש'ט. געווען במעט ווי געשטאָרבענע. טייבעל, פיני'ס ווייב, האָט מען גע־ראַטעוועט מיט הייסע האַנטיכער. די מאַמע האָט געבעטען אויף

זיך דעם טוירט. מיין ברודער אליהו איז געלעגען מיט'ן פּנים אַראָפּ און געוויינט, ווי אַ קליין קינד. ברכה, זיין ווייב, האָט אַזש אויפגעהערט צו שילטען זיך. ס'איז איהר פאַרגאַנגען אַזעלכעס, אַז זי האָט שוין גאָר פאַרגעסען, וואוהין זי פאָהרט און וואו זי איז אין דער וועלט. די גרינע גאַל האָט זי אוועקגע־געבען!...

גאָר איין פּיני האָט זיך געהאַלטען ווי אַ קאָזאַק. ער איז אַרומגעלאָפען, די הענט אין די קעשענעס. געקוקט דורך די ברילען אַרויף. איין הויז אַראָפּ, איין הויז פאַרקאַטשעט. דאָס האַלזטיכעל איז פאַרפאָהרען ווייס איך וואוהין. ער האָט אַרומ־געשפּאַנט הין און צוריק איבער'ן צווישענדעק און האָט געמאַכט חוזק פון דער גאַנצער וועלט, געערעדט, געשאָטען מיט ווערטער: בהמות! פערד! אָכסען! ווייסען ניט, אַז ס'איז דאָ אַ „זאַקאָן פּריראָדע"! אַז וויבאַלד עס וואַרפט מיך אַהער — דאַרף איך מיך נעמען אַהין. און אַז עס וואַרפט מיך אַהין — דאַרף איך מיך נעמען אַהער. דאָס איז דאָך אַ זאַקאָן פּריראָדע!...

אַ מחיה אָנצוקוקען אונזער חבר פּיני'ן בעת ער קאַכט זיך. איך זאָל ניט מורא האָבען פאַר מיין ברודער אליהו, און ס'זאָל מיר אַזוי ניט וועה טהון דער קאָפּ, וואָלט איך איהם אַראָפּגע־חאַפּט מיט'ן בלייערעל אויף פּאַפּיער מיט די הויזען און מיט די ברילען, ווי ער שפּאַנט אַרום און שרייט „זאַקאָן פּריראָדע". עס וואָלט מיר צוגעקומען אַ שטיק געזונט.

פּיני האָט אַזוי לאַנג גע'טענה'ט „זאַקאָן פּריראָדע", ביז ער האָט געמוזט אָפּטרעטען אויף אַ זייט. אָנגעבויגען זיך און באַוויזען דעם אייגענעם „זאַקאָן פּריראָדע", וואָס אַלע...

דערנאָך, אַז ס'איז געוואָרען שטילער, אויס שטורעמווינט, און די זון האָט זיך באַוויזען — האָבען אַלע אויפגעלעבט. און פּיני אויך בתוכם.

ער האָט שוין מעהר ניט גערעדט פון „זאַקאָן פּריראָדע".

ח.

אבי איך האָב געמיינט, אַז נאָר ביי אונז אין צווישענדעק איז אַ וועלט. צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז אַחוץ אונז, עמיגראַנ־טען, פאָהרען אויף דער וואַסערשטוב נאָך אַ סך, אַ סך מענטשען.

צום מיינסטען פּריצים, שררות, אָפיצירען, גענעראַלען.

און רייכע אידען. מיליאָנשטשיקעס!

פון זייערטוועגען איז פאַרהאַן ביי אונז אין וואַסערשטוב באַזונדערע שטיבלעך. „קעבקעס" הייסען דאָ די דאָזיגע שטיב־לעך. איטליכער אין אַ באַזונדער שטיבעלע.

אַ רחמנות — זיי קאָנען ניט זיצען אַלע אינאיינעם, ווי מיר, עמיגראַנטען, אויפ׳ן צווישענדעק. זיי, אַז זיי ווילען זיך זעהן איינס מיט דאָס אַנדערע, מוזען זיי אַרויסקריכען פון זייערע נאָרעס און אַרויפדראַפּען זיך העט־העט אויף טרעפּ אַרויף. און דאָרט איז פאַרהאַן אַזאַ זאַל, וואו מע געהט זיך צונויף אַלע מיליאָנשטשיקעס אינאיינעם און מע רעדט און מע שמועסט און מע עסט.

איך וואָלט אַ בעלן געווען וויסען, וואָס עסען זיי? אויך „פּעטעיטעס" מיט געבראָטענעם הערינג?

איך וואָלט גלאַט אַ בעלן געווען אַ קוק טהון, וואָס טהוט זיך דאָרטען. איך בין דאָרטען נאָך נישט געווען, נאָר איך וועל זיין, איך וועל געוויס זיין.

איך וואָלט שוין לאַנג געווען דאָרטען — לאָזט מען מיך ניט.

אַ ביסעל לאָזט ניט די מאַמע — זי האָט ביי מיר גענומען אַ האַנט תקיעת־כף באַלד ווי מיר זענען אַרויף אויפ׳ן שיף, אַז איך וועל ניט אָפּטרעטען פון איהר אויף אַ האָר. און אַ ביסעל לאָזט מיך ניט מיין ברודער אליהו. ער האָט מיר צוגעזאָגט, אַז טאָמער וועל איך זיך דערוועגען ערגיץ געהן אָהן זיין וויסען, בלייב איך אָהן איין אויהער. דאָס הייסט, איין אויהער וועט ער מיר אָפּ־דייסען, דעם אַנדערען וועט ער מיר איבערלאָזען.

מאַהלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אזוי! וויפיעל מאָל האָט ער מיר צוגעזאָגט, נאָך אין לעמבעריג און אין וויען און אין אַנט־ווערפּען און אין לאָנדאָן, אז ער מאַכט מיך פאַר א קאַליקע? דאָס זאָגט ער נאָר אזוי בעת ער איז אין כעס. דעמאָלט פלעגט ער זיין כמעט בסדר אין כעס. איצט שוין נים. איצט איז ער מיט א מאָל געוואָרען ווייך, ווי פּוטער. איך ווייס אפילו פאַר וואָס. ער האָט אַלץ מורא געהאַט פאַר דער מאַמע'ס אויגען. טאָמער לאָזט מען זי נים אַרויף אויפ'ן שיף — וועלען מיר נים קאָנען פאָהרען קיין אַמעריקע.

האָט גאָט געטהאָן א נס — מע האָט דער מאַמען דורכגע־לאָזט. מע האָט איהר אפילו קיין קוק נישט געטהאָן אין די אויגען אריין. פאַרקעהרט — מע האָט זי נאָך אונטערגעשטופּט, זי זאָל שוין גיכער אַרויפגעהן אויפ'ן שיף מיט איהרע פּעקלעך. פאַר פרייד האָט זי זיך דערנאָכדעם אזש צעוויינט. האָט איהר מיין ברודער אליהו נאָכדעם פירגעהאַלטען: נו? וואָס האָב איך דיר געזאָגט? האָסט דו באַדאַרפט פאַרגיסען אזוי פיעל טרערען?

ענטפערט איהם די מאַמע און ווישט זיך די אויגען:

— פון וואַנען ווייסט דו, אז דאָס האָבען נישט געמאַכט מיינע טרערען?

און זי וויינט שוין ווידער!

ווערד מיין ברודער אליהו אויסער זיך. ער בייסט זיך די פינגער און רעדט צו איהר שטיל, און מעהר אויף לשון־קודש, בכדי די מאַטראָסען מיט די „סטיר־וואָרטס" זאָלען נים פאַר־שטעהן:

— וויש אויס די עינים, וואָרום איידער מיר הלכ'ענען אריין אין דער מדינה, קאָן מען אונז נאָך דריי מאָל זאָגען השיבנו נאזאד...

קאָן דאָך אָבער ברכה קיין עולה נים ליידען. זאָגט זי צו איהם:

— בייס דיר אָפּ די צונג!

זאָגט איהר אליהו:

— פרה אדומה.

פרעגט איהם ברכה:

— וואָס הייסט דאָס?

מישט זיך שוין אריין אונזער חבר פיני און פארטייטשט איהר די ווערטער „פרה אדומה”:

— אז דער מאַן איז א פּרא אָדם, איז דאָס ווייב א פרה אדומה.

ענטפערט איהם אָפּ ברכה:

— מע דאַרף ניט האָבען קיין גרעסערען פּרא אָדם, ווי דו ביזט.

פאַרדריסט עס פיני'ס ווייב, טייבלען, און זי טהוט א זאָג גלאַט אזוי אין דער וועלט אריין:

— גאָט האָט ניט געהאַט וואָס צו טהון, איז ער געגאַנגען און האָט דעם גאַנצען שכל מיט דער גאַנצער חכמה אוועקגע־שענקט צו יונה דעם בעקער מיט זיינע קינדער.

מאָהלט אייך, טייבעל וואָלט זיך ניט געגאַרט פון מיין שווע־גערין ברכה פאַר אזא שטאָכוואָרט. האָט זיך געטראָפען א נס. וועט איהר הערען, וואָס אין א וואַסערשטוב קאָן זיך פאַרלויפען.

ט.

אזוי ווי מיר זיצען און שמועסען זיך אויס, וואַכסט־אויס, ווי פון'ם ים אַרויס — טרעפט ווער? — נחמן דער סטאָלער.

איהר דאַרפט איהם געדענקען. דאָס איז דאָך טאַקי דער נחמן מיט'ן רויטען נאָגעל פון לאַק, וואָס האָט געהאַט אוועקגע־קויפט ביי אונז אמאָל די גלעזערנע שאַפע, בעת דער טאַטע, עליו השלום, איז געלעגען קראַנק און ס'איז ניט געווען, מיט וואָס איהם צו ראַטעווען.

נחמן איז געקומען דעמאָלט מיט זיינע צוויי בנים, קאָפּעל און מענדעל, אַרויסגעטראָגען די שאַפע און צעבראָכען דאָס גלאָז.

דערזעהן אַ באַקאַנטען אידען, פון איין שטאָדט, האָבען מיר זיך אַלע אַ לאָז געגעבען צו איהם:

— רב נחמן! ס'איז איהר?

— ווער דען?

— איהר אויך דאָ?

— פאר וואָס ניט?

— אויך קיין אַמעריקע?

— איך בין דען קיין איד ניט?

— וואוהין — קיין נעיאָרק?

— וואוהין דען?

און ס'איז אַוועק ביי זיי אַ שמועס פון דער היים און פון דער נסיעה, און פון דער גע'גנב'עטער גרעניץ, און פונ'ם קאָמי־טעט, און פונ'ם אוינגען־דאָקטאָר, און דער עיקר פון אונזער שטאָדט און פון איהרע מענטשען — טויזענטער, טויזענטער באַקאַנטע. וואָס מאַכט דער? וואָס מאַכט יענער? ווער איז געבליבען אין דער היים און ווער איז ארויסגעפאָהרען קיין אַמעריקע?

לאָזט זיך אויס, אז ארויסגעפאָהרען זענען אהין כמעט אַלע. אַך, ווי פריילין עס דאַרף איצט זיין אין אַמעריקע! מיר'ן קומען צו פאָהרען, וועלען מיר טרעפען טויזענטער באַקאַנטע — די גאַנצע שטאָדט! און אונזער שכנ'טע פעסי די גראָבע, מיט איהר מאַן משה דעם איינבינדער, מיט איהר גאַנצער האַליאַסטרע, און מיין חבר הערשעל, אָט דער, וואָס מע רופט איהם „ושתי". אַלע וועלען אונז פאָהרען אַקעגען. אַלע וועלען אונז אָפּגעבען שלום־עליכם. ס'וועט אונז זיין גוט און וואויל און פריילין.

ווי דערלעבט מען דאָס שוין! וויפיעל דאַרף עס נאָך גע־דויערען? וויפיעל טעג האַרפען מיר נאָך זיין דאָ, אין דער וואַסערשטוב?

וועמען פרעגט מען? מיין ברודער אליהו'ן? — האָט ער פיינט, אז מע דולט איהם מיט אַזעלכע זאַכען. ער קאָן אייך ארויפלאָזען אַ פּאַטש, אז איהר זאָלט זיך באַוואַשען!

פרעגען ביי אונזער חבר פיני'ן? — האָט ער אַ טבע: אָדער ער ענטפערט אייך מיט אַ שנעל אין ליפּ, אָדער מיט אַ ווערטעל:

— אַז דו וועסט אַלסדינג וויסען, וועסט דו גיך אַלט ווערען.

אָדער:

— מ'עט אַזוי לאַנג פאָהרען און פאָהרען, ביז מ'עט קומען צו פאָהרען.

אָדער:

— זייַ רוהיג. מ'עט דיר שיקען זאָגען דורכ'ן שילאָטען־שמש.

אָדער גאָר:

— וויש אָפּ די נאָז...

איכ'ל בעסער פרעגען ביי דער מאַמען.

געה איך צו צו דער מאַמען — וויינט זי! וואָס איז די מעשה? — נחמן דער סטאָלער האָט איהר דערצעהלט, אַז יענטעל איז געשטאָרבען.

דאָס איז אונזערע אַ שכנה, און טאַקי אַ שטיקעל אייגענע. מחותנ'עשאַפט.

אונזער מחותן יונה דער בעקער האָט געהאַט אַ שוועסטער, איטע־מייטע. זי איז שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט. איז דאָס איהרע אַ שנור. אַ געוועזענע שנור. זי האָט מיט איהר מאַן געהאַט גע'גט זיך און נאָך אַ מאָל חתונה געהאַט. דוקא פאַר איין אַלמן, און דוקא גוט געטראָפען. אָהן קינדער. דאַרף זיך טרעפען איין אומגליק: זי צינדט אָן אַ לעמפּעל, פּלאַצט דאָס גלעזעל. חאַפּט דער רוח דאָס גלעזעל. ניין! שרעקט זי זיך איבער און לאָזט־אַרויס דאָס לעמפעל. גיסט זיך אויס דער קאַרעסין. צינדט זיך אָן אויף איהר דאָס קליידעל און הויבט אָן ברענען. נעם זשע און וואַרף אַראָפּ דאָס קליידעל — ניין! לויפט זי אַרויס אין דרויסען און מאַכט אַ גוואַלד, צעלאָזט זיך דאָס קליידעל און עס צעבלאָזט זיך דאָס פייער נאָך שטאַרקער. וויל מען זי ראַטעווען — לאָזט זי זיך ניט. לויפט און שרייט:

„אידען, ראַטעוועט!" ברענט זי ווי א ליכט. געוואָרען שוואַרץ, ווי א האָלעוועשקע. דריי טעג מיט דריי נעכט געמוטשעט זיך און ערשט אויפ'ן פערטען טאָג געשטאָרבען.

י.

— ברוך דיין אמת! ווער בעט אייך איהר זאָלט דער־צעהלען אזעלכע מעשיות, בכדי מיין מאַמע זאָל האָבען וואָס צו באַוויינען און אויסוויינען דאָס לעצטע ביסעל אויגען?

אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און פאַלט־אָן אויפ'ן סטאָלער.

פאַרענטפערט זיך דער סטאָלער, אז ערשטענס, וועלען מיר אלע שטאַרבען. קיינער וועט זיך פונ'ם מלאך־המות ניט אויס־דרעהען, ניט אויסקויפען און ניט אויסבאַהאַלטען זיך. און וועמען דער טוידט איז באַשערט, וועט ער איהם אפילו אין אַמעריקע אויך טרעפען, ווי מיר האָבען געזאָגט היינטיגען ראש־השנה אינ'ם ונתנה־תוקף: מי באש ומי במים...

שלאָגט איהם איבער מיין ברודער אליהו:

— איהר זענט דען געוואָרען א מגיד, וואָס איהר האָט זיך אוועקגעשטעלט זאָגען מוסר? איהר זענט, דאַכט זיך, געווען אַמאָל א איד א סטאָלער.

— געווען אין דער היים א סטאָלער, און מיט סטאָלעריי וועל איך זיך פאַרנעמען אין אַמעריקע.

— וואָס זשע האָט איהר זיך דערמאַנט פּלוצים אינ'ם ונתנה־תוקף?

— וואָס הייסט? ס'איז דאָך עפּיס היינט עשרת־ימי־תשובה אויף דער גאַנצער וועלט!...

שאַט! איך האָב גאָר פאַרגעסען, אז מיר האָבען זיך אויפ־געזעצט אויפ'ן שיף באַלד נאָך ראש־השנה, און אז מיר האָבען איצט עשרת־ימי־תשובה! אויב אזוי, האָבען מיר דאָך באַלד יום־כפור.

ניט שוין זשע וועלען מיר האלטען יום־כפור אָט דאָ, אין דער וואסערשטוב? אָט דאָ וועלען מיר שלאָגען כפרות? אָט דאָ וועלען מיר זיך פארפאסטען און אָפפאסטען? אָט דאָ וועלען מיר דאווענען? זיך שלאָגען על־חטא? און וואו וועלען מיר נעמען אַ חזן? איין עמוד? אַ ספר־תורה? און אַ שופר אויפ'ן לעצטען בלאָזן? און חלש־טראָפּענס? און נאָך און נאָך אַ סך אַזעלכע זאכען, וואָס מע קאָן זיך אָהן דעם יום־כפור ניט באַגעהן?

אין וואסערשטוב יום־כפור?

יום־כפור אויפ'ן וואסער?!...